

«Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών»

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
στις «Διεθνείς Σπουδές», με ειδίκευση στις «Διεθνείς Σχέσεις»,
του τμήματος «Διεθνών και Ευρωπαϊκών, Οικονομικών και Πολιτικών
Σπουδών»

Robert Jervis: Μεταξύ Ρεαλισμού και Κονστρουκτιβισμού

**Μια θεωρητική αναδίφηση της Δυτικής Κοινότητας
Ασφαλείας και του ρόλου των κρατικών αξιών**

Διπλωματική εργασία

του φοιτητή **Αλέξανδρου Κουτσούκη**,
αριθμός μητρώου M10/06

Επιβλέπων: Καθηγητής **Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης**
Πρύτανης Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Θεσσαλονίκη

2008

αφιέρωση

Η μεταπτυχιακή διπλωματική μου εργασία ολοκληρώνει έναν κύκλο σπουδών και εμπειριών μου στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Πτυχίο & Μεταπτυχιακό). Για το λόγο αυτό έχει ιδιαίτερη προσωπική αξία και την αφιερώνω στην υπομονετική μου οικογένεια, στους φίλους-συμπαραστάτες Στέλιο Κελαϊδίτη και Δημήτρη Δρένο και στους καθηγητές που με στήριξαν και με διαμόρφωσαν ως άνθρωπο.

Ειδικότερα, με την αφιέρωση αυτή ευχαριστώ τον επιβλέποντα την εργασία μου Πρύτανη Δρ. Κουσκουβέλη. Πρώτα από όλα, επειδή δέχτηκε να επιβλέψει το έργο μου παρά την πολυπλοκότητα που το διακρίνει και παρά το φόρτο εργασίας του ως πρυτάνεως. Δεύτερο, διότι αποτελεί πηγή έμπνευσής μου και τρίτο γιατί χάρη στον ίδιο αποφάσισα να σπουδάσω Διεθνείς Σχέσεις.

Επίσης, ευχαριστώ τον Δρ. Robert Jervis γύρω από το έργο του οποίου περιστρέφεται η συγκεκριμένη εργασία και τον Δρ. Γεωργόπουλο που αποτελεί πηγή αυτοκριτικής μου.

Ξεχωριστές ευχαριστίες αρμόζουν στην καθηγήτριά μου κα. Αβερκιάδου επειδή από την ηλικία των 8 ετών μέχρι σήμερα μου έχει διδάξει πολλά περισσότερα εκτός από Αγγλικά. Την ευχαριστώ για τα εφόδια με τα οποία με έχει προμηθεύσει και διότι πάντα ήταν πρόθυμη να ικανοποιεί την περιέργειά μου, να με συμβουλεύει και να με προτρέπει να γίνω καλύτερος γιατί πίστεψε σε εμένα.

Η φωτογραφία στο εξώφυλλο απεικονίζει τη γέφυρα της «Χρυσής Πύλης» στο San Francisco εν μέσω ομίχλης προς τα Νότια και από την πλευρά της κομητείας Marin.

Τη φωτογραφία αντλούμε από τον ιστοτόπο <http://www.dabakeys.com/>.

Περιεχόμενα

Μεταφρασμένη Ορολογία	Σελ. 5
Εισαγωγή	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
JERVIS: ΡΕΑΛΙΣΤΗΣ Ή ΚΟΝΣΤΡΟΥΚΤΙΒΙΣΤΗΣ;	17
1.1 Διεθνές Σύστημα: οι περιορισμοί του κλασσικού ορισμού	17
1.2 Διαδράσεις: μεθοδολογικός εμπλουτισμός ή αλλαγή θεωρήσεως;	20
1.3 Αναρχία: σταθερή ή αμφίβολη επίδραση;	23
1.4 Ισορροπία της Ισχύος: βεβαιότητα ή πιθανότητα;	25
1.5 Σχετικά Κέρδη: αξιωματική υπόθεση ή συνέπεια;	28
Συμπεράσματα	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
JERVIS ΚΑΙ ΚΟΝΣΤΡΟΥΚΤΙΒΙΣΜΟΣ	31
2.1 Οντολογία: Συγκλίσεις και αποκλίσεις	33
2.2 Μεθοδολογία: Συνδυασμός, όχι αποκλεισμός	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
JERVIS ΚΑΙ ΕΝΔΟ-ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ	41
Συμπεράσματα	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΞΙΕΣ ΤΩΝ ΔΡΩΝΤΩΝ	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	
ΚΟΙΝΕΣ ΚΑΙ ΑΜΟΙΒΑΙΕΣ ΑΞΙΕΣ: ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ, ΑΝΤΙΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	
ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΞΙΩΝ	72
6.1 Ορισμοί και Αναλογίες με τον Αμυντικό Ρεαλισμό	72
6.2 Αξίες ως μη Εξειδικευμένος Κώδικας Επικοινωνίας	75
6.3 Αξίες και Ιεράρχηση	81
6.4 Αξίες και «Δυνατότητες Διαμαρτυρίας»	84
6.5 Αξίες, Δέον και Ελαστικότητα	86
Συμπεράσματα	91
Επίλογος	93
ΛΙΣΤΑ ΠΑΡΑΠΟΜΠΩΝ	100

Μεταφρασμένη Ορολογία

pattern of interests:	μοτίβο συμφερόντων
alignment possibilities:	δυνατότητα δημιουργίας συμμαχιών
international outcomes:	διεθνείς συνέπειες
reductionist:	υποσυστημικού επιπέδου
path-dependent:	οδικά-εξάρτημένο
structurationist:	
constructionism:	«κονστραξιονισμός»
materialism:	υλισμός
idealism:	ιδεαλισμός
individualism:	ατομισμός
holism:	ολισμός
constitutive:	συγκροτησιακή
shared knowledge:	συλλογική γνώση
arrangements:	διευθετήσεις
pattern:	μοτίβο
trade-off:	«ανταλλαγή»

«Η έμφαση στη θεωρία οφείλεται στην πεποίθησή μου ότι δεν μπορεί να νοηθεί επιστημονικό κείμενο ούτε κάποιος να μνηθεί σε μια επιστήμη, χωρίς να γνωρίζει θεωρία. Η θεωρία είναι το καταστάλαγμα της επιστημονικής γνώσης και το μέσο για την προσέγγιση οποιουδήποτε ζητήματος των διεθνών σχέσεων».

Ηλίας Κουσκουβέλης (2004, 16-17)

«Είναι καλύτερο να αποτυγχάνεις στην πρωτοτυπία παρά να πετυχαίνεις στην απομίμηση»

Herman Melville

Εισαγωγή

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, το οποίο κανένας μελετητής των διεθνών σχέσεων δεν μπόρεσε όχι μόνο να προβλέψει (Gaddis, 1994, 327-388; Κουσκουβέλης 2004, 134-35), αλλά έστω να αναμείνει, η επόμενη πνευματική πρόκληση έγκειται στο πώς θα διαμορφωθεί και θα εξελιχθεί ο μετα-Ψυχροπολεμικός κόσμος (Jervis 1991-92, 55)¹.

Διαφορετικοί επιστήμονες κατέθεσαν διαφορετικές προτάσεις. Ο Mearsheimer, για παράδειγμα, υποστηρίζει ότι το διεθνές σύστημα θα γίνει πολυπολικό και οι διακρατικές σχέσεις στην Ευρώπη θα επιστρέψουν στο προ-Ψυχρού Πολέμου μοτίβο (Mearsheimer 1990). Ο Waltz υποστηρίζει ότι αργά ή γρήγορα μια ισορροπία της ισχύος θα διαμορφωθεί εξισορροπώντας τις ΗΠΑ (Waltz, 2000). Ο Ikenberry θεωρητικοποιεί στη βάση ενός συνταγματικά διαμορφωμένου κόσμου από τις ΗΠΑ (Ikenberry 1998-99). Ο Keohane δίνει έμφαση στην ενίσχυση της συνεργασίας σε έναν μερικώς παγκοσμιοποιημένο κόσμο μέσω των Διεθνών Θεσμών και εφιστά την προσοχή μας στο σχεδιασμό καλύτερων Διεθνών Θεσμών και ενός πλουραλιστικού συστήματος λογοδοσίας στη διεθνή πολιτική (Keohane 2000, 2006). Ο Wendt από την Κονστρουκτιβιστική² οπτική υποστηρίζει ότι ο κόσμος έχει εξελιχθεί σχεδόν ανεπιστρεπτεί, ότι βρισκόμαστε σε ένα Λοκϊανό διεθνές σύστημα (Wendt 1999) και

¹ Ευχαριστώ τον επιβλέποντά μου, καθηγητή κο.Κουσκουβέλη, για την υποστήριξή του και τις συμβουλές του. Φυσικά όλα τα λάθη βαρύνουν τον συγγραφέα.

² Όπου ο «κονστρουκτιβισμός» αναφέρεται με μικρό «κ», τότε αφορά τη μεθοδολογία και όπου αναφέρεται με κεφαλαίο «Κ», τότε αναφερόμαστε στη σχετική θεώρηση.

ότι ένα παγκόσμιο κράτος είναι αναπόφευκτο (Wendt 2003). Αυτές οι επιστημονικές απόψεις είναι εξαιρετικά διαφορετικές, αν όχι ασυμβίβαστες.

Οι αναλύσεις του Robert Jervis πραγματοποιούν αυτό που επιφανειακά φαίνεται ακατόρθωτο και δίχως λογική συνοχή: να τις συνδυάσει. Όχι, δεν παραθέτει απλά τα αλληλοεπικαλυπτόμενα συμπεράσματά τους. Το πώς το πετυχαίνει και τι τον διαφοροποιεί από τον ήπιο Κονστρουκτιβισμό και τον Ρεαλισμό είναι ο στόχος της παρούσας μελέτης.

Ως σημείο αναφοράς και ανάλυσης λαμβάνουμε το άρθρο του Jervis «Θεωρίες Πολέμου σε μια εποχή ειρήνης των ηγέτιδων δυνάμεων «Προεδρική Ομιλία», Αμερικάνικη Ένωση Πολιτικής Επιστήμης, 2001» (Theories of war). Στο άρθρο του αυτό, καθώς επίσης και στα προηγούμενα σχετικά άρθρα του (Jervis 1988, 1991-92, 1993, 1998, 1999, 2001), αμφισβητεί τις θεωρίες που υποστηρίζουν ότι ο πόλεμος είναι αναπόφευκτος εξαιτίας σταθερών παραγόντων όπως η αναρχία, η εσωτερική πολιτική που διαταράσσεται ή η ανθρώπινη φύση³» (Hochschild 2005, 315) και επιχειρεί να συνδυάσει ορθολογική και κονστρουκτιβιστική μεθοδολογία.

Η ανάλυσή του αφορά τα αίτια ύπαρξης μιας Κοινότητας Ασφαλείας μεταξύ Δυτικών χωρών (ΔΚΑ) - Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ), Δυτική Ευρώπη και Ιαπωνία - και βασίζεται σε μία τριπλή και δυναμική μέθοδο. Θεωρεί ότι, μετά τον Ψυχρό Πόλεμο (οδική-εξάρτηση), οι δομικές συνθήκες και τα πυρηνικά όπλα έχουν καταστήσει το μεταξύ τους δίλημμα ασφαλείας⁴ ήπιο, μειώνοντας τον συστημικό φόβο που «αισθάνονται» τα κράτη. Αναφέρει ότι τα κόστη του πολέμου είναι υψηλά,

³ Όλες οι μεταφράσεις είναι δικές μας και φέρουμε ακέραια την ευθύνη των ενδεχόμενων λαθών.

⁴ Όπου αλλού το «δίλημμα ασφαλείας» αναφέρεται με κεφαλαίο το πρώτο γράμμα των λέξεων, τότε αναφερόμαστε στη σχετική θεωρία.

τα οφέλη του μειωμένα και συγχρόνως τα οφέλη της ειρήνης υψηλά. Υποστηρίζει ότι έχουν επέλθει αλλαγές στις αξίες που συμμερίζονται οι χώρες της ΔΚΑ οι οποίες κάνουν τα συγκεκριμένα κράτη να συμμερίζονται την πεποίθηση ότι τα οφέλη της ειρήνης υπερτερούν των κοστών του πολέμου. Συγχρόνως, επιχειρηματολογεί ότι οι αλλαγές στις συγκεκριμένες χώρες εδράζονται και διατηρούνται χάρη στις αλλαγές των εσωτερικών τους καθεστώτων και στην εφαρμογή διακρατικών κοινωνικοποιητικών πρακτικών (Jervis 1991-1992, 47; Jervis 2002β, 9). Τα στοιχεία αυτά, καταλήγει, προκαλούν πιθανές ανατροφοδοτήσεις (Jervis 1997, 34-60) και διαδρούν μεταξύ τους (Jervis 1997, 125-76) σε έναν ήπιο κύκλο που καθιστά την ειρήνη αυτοεκπληρούμενη προφητεία και ενδεχομένως να έχουν οδηγήσει τη διεθνή πολιτική σε πραγματική πρόοδο (Jervis 2002β, 9).

Το άρθρο του Robert Jervis «Theories of war» αποτελεί μια φιλόδοξη προσπάθεια να διαμορφώσει ένα νέο πλαίσιο κατανόησης που μπορεί να βοηθήσει τους πολιτικούς και τους επιστήμονες να κατανοήσουν τον μεταψυχροπολεμικό κόσμο (και ενδεχομένως και άλλες ιστορικές περιόδους). Για την ακρίβεια, αντί να επικεντρώνεται σε έναν μόνο παράγοντα, ή μία μόνο θεωρία, όπως συνήθως κάνουν οι στοχαστές των Διεθνών Σχέσεων⁵ (Buzan 2001, 20), ο Jervis στοχεύει στην κατανόηση και στο συνδυασμό των δυναμικών μεταξύ διαφορετικών παραγόντων, επιχειρώντας μια πιο εκλεπτυσμένη ανάλυση στη βάση του Ρεαλισμού ή την επέκταση του Ρεαλισμού προς τον Κονστρουκτιβισμό.

Σύμφωνα με τον Ruggie αυτό είναι αξιοθαύμαστο διότι, μολονότι οι προσεγγίσεις δεν μπορούν να συνδυαστούν προσθετικά και είναι απίθανο να βρεθεί η μέση οδός

---

⁵ Όπου οι «Διεθνείς Σχέσεις» αναφέρονται με κεφαλαία τα πρώτα γράμματα, τότε αναφερόμαστε στην επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων. Στην αντίθετη περίπτωση αναφερόμαστε στο φαινόμενο που εξετάζει η επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων.

(Wendt 1999; Patomaki, 2003, 14-15), με το να τις επεκτείνουμε στα όριά τους προς την κατεύθυνση της άλλης θεωρήσεως, είναι πιο πιθανό να ανακαλύψουμε «πότε η μία προσέγγιση απορροφά την άλλη, πότε αντιπροσωπεύουν αντικρουόμενες ερμηνείες του ίδιου φαινομένου, πότε η μία ολοκληρώνει ή συμπληρώνει την άλλη, και πότε απλώς περιγράφουν διαφορετικούς και μη συγκρίσιμους κόσμους. Το διακύβευμα είναι αρκετά υψηλό, και τα όρια των προσεγγίσεων αρκετά συμφυή και προφανή ώστε η υποστήριξη της πλήρους υπεροχής, συνοψίζοντας, να απορριφθεί ως πρόσχημα ή αυταπάτη» (Ruggie, 1998, 885).

Με γνώμονα αυτό το σκεπτικό επιχειρούμε δύο πράγματα. Πρώτο, να παρουσιάσουμε μερικά από τα επιχειρήματα του Jervis που μπορούν να θεωρηθούν ως αλληλο-αντικρουόμενα, ασαφή, ασυνεπή ή ότι αντλούν αδιακρίτως συγχρόνως από τον Ρεαλισμό (τον Φιλελευθερισμό) και τον Κονστρουκτιβισμό (Hochschild 2005, 315). Δεύτερο, να τα αναδείξουμε, ερμηνεύσουμε και τοποθετήσουμε σε ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο επισημαίνοντας διευκρινιστικά ερωτήματα για μελλοντική έρευνα.

Για παράδειγμα, δεδομένης της μεθοδολογίας που χρησιμοποιεί ο συγκεκριμένος συγγραφέας, μήπως οδηγείται στον Κονστρουκτιβισμό και αν ναι τότε γιατί, αν όχι τότε τι είδους Ρεαλιστής είναι; Πόσο συμβατή με τον Ρεαλισμό είναι η ανάλυσή του και σε ποια σημεία αποκλίνει και γιατί; Ποιος ο ρόλος των αξιών των δρώντων ⁶σε μια Ρεαλιστική ανάλυση;

---

⁶ Στην ανάλυσή μας οι έννοιες δρώντες και κράτη χρησιμοποιούνται εναλλάξ.

Εν συντομία, διαπιστώνουμε ότι ο Jervis αξιοποιεί τον Αμυντικό Ρεαλισμό στα δύο πρώτα μέρη της ανάλυσής του, που αφορούν το Δίλημμα Ασφαλείας, τα πυρηνικά όπλα και την ανάλυση κόστους-οφέλους των κρατών. Στη συνέχεια, προσθέτοντας το ρόλο των κοινών αξιών των χωρών που απαρτίζουν τη ΔΚΑ, δικαιολογεί το λόγο για τον οποίο τα κράτη ερμηνεύουν την ανάλυση κόστους-οφέλους μεταξύ του πολέμου και της ειρήνης υπέρ της ειρήνης. Το χαρακτηριστικό αυτό δεν μπορεί να ενταχθεί ξεκάθαρα στον Ρεαλισμό εκτός και αν οι αξίες αφορούσαν ξεχωριστά κράτη μόνο - οπότε θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ως χαρακτηριστικό των κρατικών πεποιθήσεων - . Από την άλλη πλευρά όμως, οι κοινές αξίες, μολονότι προσεγγίζουν τον Κονστρουκτιβισμό, εντούτοις δεν ταυτίζονται μαζί του. Για την ακρίβεια, εντάσσονται στο πλαίσιο της Στρατηγικής Επιλογής, του ορθολογισμού και της «κονστραξιονιστικής» (constructionsim) μεθοδολογίας.

Η αξία της παρούσας εργασίας είναι διπλή. Καταρχήν, «χτίζουμε» πάνω σε μια ανάλυση που στο βαθμό που ισχύει «θέτει μια θεμελιώδη πρόκληση στον τρόπο με τον οποίο καταλαβαίνουμε τη διεθνή πολιτική και τις προσδοκίες μας για τις μελλοντικές πιθανότητες» (Jervis 2002β, 11). Ο Jervis «μας αναγκάζει επικοδομητικά να ξανασκεφτούμε», όπως θα έλεγε και ο Samuel Huntington (1994, 307), για ένα ζήτημα, τη ΔΚΑ, που η ύπαρξή της και μόνο, σύμφωνα με τον ίδιο, καταδεικνύει ότι πολλές από τις θεωρίες πολέμου, όπως του Ηγεμονικού Πολέμου ή περί του ανταγωνισμού της ισχύος ή περί του νόμου της άνισης ανάπτυξης (Jervis 2002β, 11; Κουσκουβέλης 2004, 338-355; Gilpin 1981/2004), δεν ισχύουν πάντα, ότι η αναρχία μπορεί να είναι συμβατή με την ειρήνη και ότι τα κύρια εμπόδια στη διεθνή συνεργασία μπορεί να μη βρίσκονται στη δομή του διεθνούς συστήματος (Jervis 2002β, 11, 1988, 340).

Επιπλέον, το πόνημά μας, στην προσπάθειά του να αποκαλύψει, να συνδέσει και να κρίνει τα θεωρητικά θεμέλια της ανάλυσης του Jervis για τη ΔΚΑ, εντάσσεται στο πλαίσιο του ενδο-Ρεαλιστικού διαλόγου μεταξύ Επιθετικών και Αμυντικών Ρεαλιστών (Brooks 1997; Jervis 1998; Taliaferro 2000-01; Waltz 2004) και στην Τρίτη Συζήτηση των Διεθνών Σχέσεων αναφορικά με την ορθολογική και την κονστρουκτιβιστική μεθοδολογία (Fearon και Wendt 2002; Patomaki και Wight 2000).

Η ανάλυσή μας χωρίζει τον Ρεαλισμό στα δύο, μεταξύ Επιθετικών και Αμυντικών Ρεαλιστών, και αναδεικνύει μια σειρά διαφορετικών υποθέσεων εργασίας εκάστης πλευράς σχετικά με την κρατική συμπεριφορά. Η αποσαφήνιση των διαφορών συμβάλλει στην αποφυγή συγχύσεων και στο ξεκαθάρισμα του αν ο Ρεαλισμός εκφυλίζεται ή όχι⁷. Επιπλέον, μας οδηγεί στο να θέσουμε συγκεκριμένα επιπρόσθετα ερωτήματα που ανακύπτουν και αφορούν το πώς οι Ρεαλιστές, και ειδικότερα οι Αμυντικοί Ρεαλιστές, ερμηνεύουν τα κρατικά κίνητρα, τις κρατικές διαδράσεις και το πώς συσχετίζουν τις αξίες και πεποιθήσεις των δρώντων και τις «ανταλλαγές» (trade-offs) μεταξύ του στόχου της ασφάλειας και άλλων στόχων με τις αντικειμενικές μεταβολές της κρατικής ισχύος.

Επιπροσθέτως, παρουσιάζοντας τόσο τους προβληματισμούς μας όσο και τα οφέλη της ανάλυσης του Jervis, συντασσόμαστε με την άποψη ότι αν οι Διεθνείς Σχέσεις (ΔΣ) «επικεντρωθούν στον ορθολογισμό εναντίον του κονστρουκτιβισμού, τότε ο

---

⁷ Εντούτοις, στόχος της παρούσας μελέτης δεν είναι να δώσει απάντηση σε ένα ζήτημα το οποίο όχι μόνο εξακολουθεί να απασχολεί το σύγχρονο επιστημονικό διάλογο, αλλά και για το οποίο διαπρεπείς Ρεαλιστές αφενός δεν εκφράζουν ενιαία άποψη, αφετέρου θεωρούν ότι δεν μπορεί να κριθεί με απολύτως αντικειμενικά κριτήρια (Walt 1997, 932-33; Schweller 2003; Jervis 1998, 971-75; Waltz 1997).

κεντρικός διάλογος στις ΔΣ δε θα αφορά τις διεθνείς σχέσεις, αλλά μάλλον το πώς πρέπει να τις μελετάμε» (Fearon και Wendt 2002, 52). Ίσως η καλύτερη ελπίδα για πρόοδο στην κατανόηση των διεθνών σχέσεων να «έγκειται σε μια συζήτηση μεταξύ ερευνητών αλήθειας, παρά σε μια δικηγορίστικη αντιπαλότητα» (Fearon και Wendt 2002, 68). Η ανάλυση μας της ερμηνείας του Jervis καταδεικνύει όχι μόνο τα όρια και τα θολά σημεία του συνδυασμού ορθολογικής και κονστρουκτιβιστικής μεθοδολογίας, αλλά και τα πιθανά της οφέλη μέσω της διεύρυνσης της κατανόησής μας ζητημάτων όπως η ΔΚΑ και της κατάδειξης της ανάγκης εξεύρεσης συνεπών τρόπων συνδυασμού διαφορετικών μεθοδολογιών (Jupille, Caporaso και Checkel 2003).

Παρ' όλα αυτά, τα ζητήματα που θέτει ο Jervis και που αναδεικνύονται από τη μελέτη μας δεν έχουν μόνο θεωρητικό ενδιαφέρον περί της κατανόησης του κόσμου. Αντίθετα, η ανάγκη της θεωρητικής αποσαφήνισης είναι καθαρά πραγματιστική διότι σχετίζεται με τις προτάσεις πολιτικών που κάνουν οι μελετητές των διεθνών σχέσεων στις κυβερνήσεις. Αν ο νέος κόσμος έχει εξελιχθεί, τότε νέες πολιτικές αρμόζουν, ενώ αν λειτουργεί με τους ίδιους «νόμους» του παρελθόντος, τότε οι νέες πολιτικές θα είναι καταστροφικές - όπως και το αντίστροφο φυσικά - . Το πώς θα διαμορφώσουν τα κράτη την πολιτική τους, μπορεί να εξαρτηθεί από τις απαντήσεις που θα δώσουμε σε αυτό το ερώτημα και για το λόγο αυτό, όπως γράφει ο Robert Putnam, «ανησυχώντας για τα «μεγάλα» ζητήματα όπως οι συμπατριώτες μας δε μας αποσπά από την καλύτερη επαγγελματική μας δουλειά, αλλά συχνά μας εξωθεί σε αυτήν» (Hochschild 2005, 314).

Υπάρχουν τουλάχιστον τρεις ακόμα λόγοι για τους οποίους η ανάλυση του Jervis, και κατ' επέκταση και η δική μας ως σχετιζόμενη άμεσα μαζί της, θα συνεχίσει να μας απασχολεί για πολύ καιρό. Πρώτο, αναφέρεται και λαμβάνει υπόψη της μια εξαιρετικά εκτενή και πολυποίκιλη βιβλιογραφία. Δεύτερο, υποστηρίζει την άποψη ότι τα αποτελέσματα των διαδράσεων δεν είναι πάντα γραμμικά, δίχως όμως να μετατρέπεται σε σχετικιστική. Τρίτο, παρουσιάζει έναν τρόπο για το πώς η κοινότητα των πολιτικών επιστημόνων μπορεί να προοδεύσει ακόμα περισσότερο, δηλαδή μέσω της γνώσης της δουλειάς των άλλων και ενός κριτικού διαλόγου μεταξύ διαφορετικών προσεγγίσεων.

Εντούτοις, το άρθρο του Jervis έχει τρεις σοβαρές αδυναμίες. Όλα όσα υποστηρίζει βασίζονται στην εμπειρία μόλις 18 μεταψυχροπολεμικών ετών (Hochschild 2005, 315) και είναι δύσκολο να αποδειχτούν ή μάλλον να διαψευστούν. Επιπλέον, προϋποθέτει εμμέσως ότι μόνο οι πλούσιες δυτικές χώρες έχουν την ηθική εξουσία και την υλική ικανότητα να προκαλέσουν ουσιαστική αλλαγή (αν και σε λιγότερο βαθμό από τους άλλους Ρεαλιστές και τον Wendt) (Sampson, 2002; Chacko, 2004) και ότι η θετική αλλαγή των αξιών οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στην υλική αφθονία (Jervis 2002β, 8-9), στοιχείο εξαιρετικά αμφιλεγόμενο για να βασίζουμε την ανθρώπινη πρόοδο. Τέλος, δεν παρουσιάζει μια σαφή συσχέτιση μεταξύ των αξιών και της κρατικής συμπεριφοράς. Όπως θα υποστήριζε και ο ίδιος, «χωρίς καλύτερο αναλυτικό έλεγχο πάνω στις αιτίες των [αξιών, η ανάλυση δεν μπορεί να δείξει] ότι η συμπεριφορά μπορεί να αποδοθεί σε αυτές» (Jervis 1994-95, 909).

Τις πηγές της ανάλυσης μας αντλούμε τόσο από τη σύγχρονη και κλασσική βιβλιογραφία των Διεθνών Σχέσεων όλων των σχολών σκέψης που αφορούν το

άρθρο, από άρθρα μεθοδολογίας επικεντρωμένα στην επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων, αλλά και ευρύτερα στην Πολιτική επιστήμη, όσο και από κριτικά άρθρα και αναλύσεις από διαφορετικές οπτικές, όπως αυτές του μεταμοντερνισμού, της κριτικής θεωρίας και της φαινομενολογίας.

Αξιοποιούμε την ποικιλία των πηγών μας με σκοπό να κατανοήσουμε βαθύτερα την ανάλυση του συγγραφέα, τη συνθετότητά της, τις συνέπειές της και να εξάγουμε χρήσιμα συγκριτικά συμπεράσματα. Πεποίθησή μας είναι ότι η σωστή κατανόηση του άρθρου προϋποθέτει μια ευρύτερη μελέτη της βιβλιογραφίας πέραν του Ρεαλισμού και των Διεθνών Σχέσεων. Σε αντίθετη περίπτωση είναι εύκολο να αναπαράγουμε παρόμοιες απόψεις με τις καθιερωμένες, αντί να συμβάλλουμε στην ανάπτυξη του επιστημονικού διαλόγου αξιοποιώντας απόψεις, γνώσεις και συμπεράσματα που προκύπτουν και από άλλες βιβλιογραφίες που, φαινομενικά μόνο, δε θα έπρεπε να μας απασχολούν.

Η παρούσα εργασία ακολουθεί την εξής δομή. Στο *πρώτο* κεφάλαιο περιγράφουμε περιληπτικά κεντρικές θεωρητικές έννοιες που υιοθετεί ο Jervis και αναδεικνύουμε τις διαφορές τους από τον Ρεαλισμό και τα κοινά σημεία τους με τον Κονστρουκτιβισμό. Στο *δεύτερο* κεφάλαιο αιτιολογούμε γιατί ο Jervis δεν μπορεί να κατηγοριοποιηθεί ως Κονστρουκτιβιστής. Στο *τρίτο* κεφάλαιο τον χαρακτηρίζουμε αιτιολογημένα ως Αμυντικό Ρεαλιστή, αναδεικνύοντας τις διαφορετικές υποθέσεις εργασίας μεταξύ Επιθετικών και Αμυντικών Ρεαλιστών. Στο *τέταρτο* κεφάλαιο συσχετίζουμε τις αξίες των δρώντων με τον Αμυντικό Ρεαλισμό. Στο *πέμπτο* κεφάλαιο συγκρίνουμε τη χρήση των αξιών στο άρθρο «Theories of war» με τις κοινές και τις αμοιβαίες αξίες και παρουσιάζουμε τις θεωρητικές συνέπειες και

αντιφάσεις, καθώς επίσης και τα ερωτήματα που ανακύπτουν. Τέλος, στο *έκτο* κεφάλαιο επιχειρούμε μια κριτική των αξιών και την παρουσιάζουμε με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι εφικτό να αποτελέσει πρόσφορο έδαφος για μελλοντική έρευνα στο πλαίσιο του Αμυντικού Ρεαλισμού (ή μιας ευρύτερης θεωρίας βασισμένη στο Ρεαλισμό).

Κεφάλαιο 1

JERVIS: ΠΕΑΛΙΣΤΗΣ Ή ΚΟΝΣΤΡΟΥΚΤΙΒΙΣΤΗΣ;

1.1 Διεθνές Σύστημα: οι περιορισμοί του κλασσικού ορισμού

Ο Robert Jervis ορίζει τη *δομή* του διεθνούς συστήματος ως την κατανομή δυνατοτήτων, το μοτίβο των συμφερόντων (pattern of interests) και τη δυνατότητα δημιουργίας συμμαχιών (alignment possibilities) και το *σύστημα* ως ένα σύνολο μονάδων ή στοιχείων που είναι διασυνδεδεμένα έτσι ώστε αλλαγές σε μερικά από τα στοιχεία ή τις σχέσεις τους να παράγουν αλλαγές σε άλλα μέρη του, και παρουσιάζει χαρακτηριστικά και συμπεριφορές που είναι διαφορετικές από αυτές των μερών του (Jervis 1997, 204). Αντιθέτως, ο Waltz εστιάζει στη δομή του διεθνούς συστήματος την οποία ερμηνεύει ως την κατανομή δυνατοτήτων των κρατών εντός ενός άναρχου περιβάλλοντος μη διαφοροποιημένων λειτουργικά μονάδων (Waltz 1979, 80; Jervis 1997, 103).

Ο ορισμός του Waltz τονίζει τη συνέχεια της διεθνούς πολιτικής, εφόσον η δομή παραμένει ίδια, και είναι συμβατός με ορισμένες μεταβολές στην κρατική συμπεριφορά. Παρ' όλα αυτά όμως, δεν είναι σίγουρο με πόσο και τι είδους μεταβολές είναι συμβατός (Jervis 1997, 104). Προβλέπει δηλαδή, ότι στο άναρχο διεθνές σύστημα οι συγκρούσεις είναι πάντα πιθανές (Waltz 1959, 188). Εντούτοις, το ενδιαφέρον ερώτημα δεν είναι αυτό, αλλά το πόσο συχνά πραγματοποιούνται (Brooks 1997, 447). Η ασάφεια αυτή οφείλεται στο ότι ο Waltz ορίζει το σύστημα με στείρο τρόπο και αρνείται σταθερές και ισχυρές συνδέσεις μεταξύ των χαρακτηριστικών των μονάδων και των κυριότερων διεθνών συνεπειών (international outcomes) (Jervis 1997, 104 και 107; Jervis 2001, 288). Τις συγκεκριμένες συνδέσεις

καθιστά εφικτές ο Jervis με τον εμπλουτισμένο ορισμό του για τη δομή του διεθνούς συστήματος.

Πραγματικά, ο ορισμός του μπορεί να λάβει υπόψη του μεταβλητές και συμφωνίες που δε βρίσκονται ούτε στο επίπεδο της δομής του διεθνούς συστήματος, ούτε των δρώντων, με αποτέλεσμα να έχει ευρύτερη επεξηγηματική δύναμη. Παράγοντες όπως η τεχνολογία, η ισορροπία μεταξύ άμυνας-επίθεσης, οι ευρέως διαδεδομένες και κοινά αποδεκτές εμπειρικές και κανονιστικές πεποιθήσεις, το ύψος της αλληλεπίδρασης και το πλέγμα των διεθνών θεσμών δύσκολα θα μπορούσαν να καταταχθούν στο επίπεδο ανάλυσης των δρώντων (Jervis 1997, 109; Jervis 2000, 93). Μολονότι όμως, στις αναλύσεις του Jervis μπορούν να συμπεριληφθούν στο πλαίσιο της θεωρίας του Διλήμματος Ασφαλείας ή της ερμηνείας του εθνικού συμφέροντος, το ίδιο δεν ισχύει και για τον Waltz, διότι τους τοποθετεί μαζικά στο υποσυστημικό επίπεδο. Κατά συνέπεια, η εικόνα των διεθνών σχέσεων που σχηματίζεται είναι εξαιρετικά σταθερή, ως και συντηρητική (Κουσκουβέλης 2004, 67; Ruggie 1983; Nye 1988, 245), με αποτέλεσμα οι Keohane και Nye (1987, 746; Wendt 1999, 12) να υποστηρίζουν ότι ο διαχωρισμός αυτός αποτελεί εμπόδιο στην εξέλιξη της θεωρίας. Συνοψίζοντας, όπως σημειώνει ο Jervis (1997, 110), η δομή του συστήματος [ως κατανομή της ισχύος] από μόνη της δεν είναι δυνατόν να συμπεριλαμβάνει σημαντικό κομμάτι του εξωτερικού περιβάλλοντος των κρατών που καθορίζει το πώς δρουν.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Waltz η συμπεριφορά των κρατών καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη διεθνή κατανομή της ισχύος κάτι όμως, που ακόμα και ο Grieco (1999, 341) αποδέχεται ως λιγότερο επαρκή εξήγηση, σε σύγκριση με τον

Waltz, για τη συμπεριφορά των κρατών. Για παράδειγμα, η πολικότητα δεν ερμηνεύει επαρκώς την κρατική συμπεριφορά σε ένα μονοπολικό σύστημα (Waltz 2000, 27-39), δεν ερμηνεύει γιατί στην Ευρώπη έχουν δημιουργηθεί τόσοι πολλοί διεθνείς θεσμοί, ενώ στην Άπω Ανατολή όχι (Grieco 1999) ή τις ψυχροπολεμικές συμπεριφορές όπως η στρατιωτικοποίηση του NATO, οι υψηλοί αμυντικοί προϋπολογισμοί, η ακραία Κινεζο-Αμερικανική εχθρότητα και οι δεσμεύσεις σε διεθνείς συμμαχίες που ο Jervis (1980, 1997, 110) στο άρθρο του «The Impact of the Korean War on the Cold War» σε μεγάλο βαθμό αποδίδει στον πόλεμο της Κορέας.

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Jervis (1991-92, 44-45 και 55), το διεθνές σύστημα δεν έχει σταθερή επίδραση στις κρατικές προτιμήσεις και στρατηγικές, ειδικά όταν δεν είναι ιδιαίτερα ανταγωνιστικό. Οι δε σχέσεις μεταξύ δύο κρατών επηρεάζονται όχι μόνο από τη διεθνή κατανομή της ισχύος, μα και από τις υπάρχουσες και επιθυμητές σχέσεις μεταξύ τους και μεταξύ τρίτων χωρών. Η δομή του διεθνούς συστήματος δηλαδή, επηρεάζει τις κρατικές ανάγκες και τις διαθέσιμες εναλλακτικές στρατηγικές που με τη σειρά τους επηρεάζουν τη διαπραγματευτική ισχύ των κρατών (Jervis 1997, 209-10). Σε έναν τέτοιο κόσμο, τα αποτελέσματα των κρατικών προτιμήσεων, πεποιθήσεων και στρατηγικών καθορίζουν αν τα κράτη θα εξισορροπήσουν, θα κατευνάσουν ή θα επιλέξουν άλλες στρατηγικές (Jervis 1997, 292).

Η συγκεκριμένη ερμηνεία του συστήματος μπορεί να περιλαμβάνει συμπεριφορικά στοιχεία, όπως οι δυνατότητες επιλογής συμμαχιών (Snyder 1996, 192), εντούτοις δεν είναι υποσυστημικού επιπέδου (reductionist), αφού δεν εξηγεί τα φαινόμενα σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά των κρατών (Jervis 2000, 93). Επιπλέον, οι ερμηνευτικές δυνατότητες, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, μπορούν να επεκταθούν

ακόμα περισσότερο αν η επιχειρηματολογία αυτή «τοποθετηθεί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο συστημάτων διασυνδεδεμένων μονάδων που συχνά προκαλούν έντονες ανατροφοδοτήσεις, λειτουργούν με μη γραμμικούς τρόπους, παράγουν αποτελέσματα που είναι δύσκολο να εντοπίσουμε... και περιλαμβάνουν δυναμικές που δεν μπορούν εύκολα να εντοπισθούν από τις συνήθεις ιδέες περί αιτίου και αιτιατού» (Jervis 2000, 93).

Ο ορισμός του συστήματος κατά Jervis είναι πιο σύνθετος από του Waltz ώστε να ερμηνεύει περισσότερα φαινόμενα, όπως την ευκολία με την οποία τα κράτη μπορούν να αλλάξουν συμμαχίες, το ύψος των εμποδίων στη συνεργασία και το αν τα συστήματα χωρίζονται σε δύο στρατόπεδα (Jervis 1997, 109-10). Εντούτοις, υπάρχουν και ζητήματα στα οποία οι δύο προσεγγίσεις αποκλίνουν όπως αυτό των διαδράσεων, όπου ο Jervis φαίνεται να συμφωνεί με τον Alexander Wendt στο ότι είναι αδύνατο οι δομές να έχουν συνέπειες χωρίς αναφορά στα χαρακτηριστικά και τις διαδράσεις των δρώντων (Wendt 1999, 12; Jervis 1997, 108).

1.2 Διαδράσεις: μεθοδολογικός εμπλουτισμός ή αλλαγή θεωρήσεως;

Ο Robert Jervis δίνει έμφαση στις διαδράσεις. Δίνει επίσης έμφαση στις ιδέες, την ισχύ της γνώσης, στις προτιμήσεις, στις αξίες και στα συμφέροντα των δρώντων. Οι έννοιες αυτές όμως έχουν σχετικό χαρακτήρα, δεν είναι δηλαδή απόλυτες και αιωνίως σταθερές (Jervis 1988, 321; Jervis 2002β, 8), και στις αναλύσεις του συγκεκριμένου συγγραφέα επηρεάζονται και διαμορφώνονται από τις διαδράσεις (Balzacq και Jervis 2004, 560). Συνεπώς, οι διαδράσεις αποτελούν κομβικό σημείο στις αναλυτικές του προσεγγίσεις.

Οι διαδράσεις όμως, είτε θα είχαν περιορισμένο ρόλο, είτε απλά συμπληρωματικό ρόλο⁸ σε μια συστημική ανάλυση, αν ο ορισμός του συστήματος που υιοθετεί ο Jervis δε συμπεριελάμβανε δύο χαρακτηριστικά που είναι σχετικά και διαδραστικά, το μοτίβο των συμφερόντων και τις δυνατότητες δημιουργίας συμμαχιών, αν ο συγγραφέας δεν έδινε έμφαση στις προθέσεις των κρατών και αν δεν αντιμετώπιζε το χαρακτηριστικό της αναρχίας του διεθνούς συστήματος διαφορετικά από τον Waltz (και τους Επιθετικούς Ρεαλιστές όπως θα δούμε παρακάτω).

Ο Waltz επικεντρώνεται στην πολικότητα και στο άναρχο διεθνές σύστημα (Waltz 1979). Η αναρχία όμως είναι σταθερά και όχι μεταβλητή, ενώ η πολικότητα εξαρτάται αποκλειστικά από τη διεθνή κατανομή της ισχύος και άρα ο Waltz δεν μπορεί να αξιοποιήσει τις διαδράσεις όσο ο Jervis, ώστε να επεκτείνει τις ερμηνευτικές δυνατότητες της θεωρίας του.

Στο ζήτημα της αναρχίας και των κρατικών προθέσεων θα εστιάσουμε στη συνέχεια. Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε συνοπτικά στις τρεις κατηγορίες συνεπειών των διαδράσεων⁹.

Πρώτη κατηγορία: οι συνέπειες των διαδράσεων συχνά εξαρτώνται από την κατάσταση μιας άλλης μεταβλητής. Για παράδειγμα, η αποτυχία ανάπτυξης αμερικανικής πολεμικής ναυτικής αεροπορίας τις δεκαετίες του '20 και του '30

---

⁸ Άλλοι αμυντικοί ρεαλιστές δεν υιοθετούν διαφορετικό ορισμό για το διεθνές σύστημα από αυτόν του Waltz π.χ. (Glaser 2003, Walt 1987). Η ανάλυση του Jervis μολονότι δεν αποτελεί ολοκληρωμένη θεωρία (1997), εντούτοις είναι μια προσπάθεια συγκρότησης μιας λογικής και συνεκτικής σύνδεσης της συστημικής ανάλυσης με τις διαδράσεις και τις προθέσεις των κρατών.

⁹ Η ανάλυσή μας αντλεί από το βιβλίο του Jervis (1997, 34-60) System Effects. Σημαντική είναι η συνεισφορά της κατανόησης των διαδράσεων και στην κατανόηση της επίδρασης του χρόνου και της ιστορίας στις διεθνολογικές αναλύσεις. Για περισσότερα βλέπε στο άρθρο του Jervis (2000) «Timing and interaction in politics: A comment on Pierson».

οφείλεται όχι σε ένα αίτιο, αλλά στην ύπαρξη και στη συσχέτιση τριών: έλλειψη κονδυλίων, συμφωνία ελέγχου των εξοπλισμών και συντηρητισμός στην κατάρτιση του προϋπολογισμού. Το να ειπωθεί ότι και τα τρία στοιχεία αποτελούσαν αναγκαίες συνθήκες είναι απλοϊκό, διότι δεν ήταν ανεξάρτητα μεταξύ τους.

Δεύτερη κατηγορία: μια διακρατική σχέση περιπλέκεται περισσότερο όταν εστιάζουμε στις διαδράσεις μεταξύ των στρατηγικών των δρώντων που ενσυνείδητα αντιδρούν στους άλλους και αναμένουν το τι πιστεύουν οι άλλοι θα κάνουν. Για παράδειγμα, η Αμερική δεν περίμενε οι Ρώσοι να τοποθετήσουν πυραύλους στην Κούβα, διότι οι Αμερικανοί αξιωματούχοι γνώριζαν ότι η Αμερική θα ανταπαντούσε.

Τρίτη κατηγορία: η συμπεριφορά των δρώντων συχνά αλλάζει το ίδιο το περιβάλλον υπό την έννοια της εξέλιξης και της συν-εξέλιξης. Για παράδειγμα, τα πυρηνικά όπλα έχουν τέτοια επίδραση αποτρέποντας τον πόλεμο επειδή οι χώρες φοβούνται έναν πόλεμο που θα τις καταστρέψει. Μάλιστα, ο κόσμος είναι πιο ασφαλής συγκριτικά τόσο σε σχέση με την περίπτωση που τα πυρηνικά δεν υπήρχαν, όσο και, πιθανότατα, με την περίπτωση που ο πόλεμος ήταν λιγότερο καταστροφικός (Jervis 1997, 59).

Η αξιοποίηση των διαδράσεων είναι εμφανής στο άρθρο του Jervis (2002β, 9) «Theories of war» όπου αναφέρει χαρακτηριστικά: «η καταστροφικότητα του πολέμου, τα οφέλη της ειρήνης, και οι αλλαγές στις αξίες διαδρούν και αλληλοενισχύονται», η κοινωνικοποίηση των κρατών υποστηρίζει την παρούσα τάξη πραγμάτων [στη ΔΚΑ], «η πρόοδος στην ΔΚΑ είναι οδικώς-εξαρτημένη (path-dependent) με την έννοια ότι χωρίς τον Ψυχρό Πόλεμο θα ήταν απίθανο αυτοί οι παράγοντες να έχουν ξεπεράσει τους κυρίαρχους φόβους και αντιπαλότητες».

Ειδικότερα, όπως αναφέρει και ο Randall Schweller: για τον Jervis οι διαδράσεις διαμορφώνουν τα κίνητρα και τις προτιμήσεις των κρατών σχετικά με το τι είναι κατάλληλο και νομότυπο. Διαμορφώνεται έτσι το στρατηγικό πεδίο στο οποίο τα κράτη διαδρούν, το οποίο επηρεάζει τις πληροφορίες και τις διαθέσιμες πολιτικές επιλογές των κρατών, που τα οδηγεί στην τροποποίηση των προτιμήσεων και πεποιθήσεών τους αναφορικά με τις προτιμήσεις των άλλων (Jervis, Nau και Schweller 2002, 182-83; Jervis 1988, 320-21 και 326-27).

Οι θεωρίες όμως που επικεντρώνονται στις διαδράσεις είναι υποσυστημικού επιπέδου σύμφωνα με τον Waltz¹⁰ (Waltz 1979, 60-101; Wendt 1999, 16). Επιπλέον, το «λεπτό» αυτό επιχείρημα είναι κοντά στον Κονστρουκτιβισμό διότι τόσο κατά Wendt όσο και κατά την παραπάνω ανάλυση, οι διαδικασίες των διαδράσεων αναπαράγουν και μεταμορφώνουν τις συστημικές δομές και μπορούν να έχουν αναδυόμενες συνέπειες που δεν προβλέπονται μόνο από τις ιδιότητες των μονάδων (Wendt 1999, 21, 44 και 149).

Οι απόψεις όμως του Jervis και του Wendt δεν ταυτίζονται. Αυτό θα το εξετάσουμε στην ενότητα της οντολογίας και της μεθοδολογίας. Στη συνέχεια εστιάζουμε στην αναρχία, στην ισορροπία της ισχύος και στα σχετικά κέρδη.

1.3 Αναρχία: σταθερή ή αμφίβολη επίδραση;

Στην ανάλυση του Jervis οι διαδράσεις αποκτούν πιο σημαντικό ρόλο από ότι στις αναλύσεις του Waltz. Το ίδιο συμπέρασμα, αλλά αντεστραμένο, ισχύει και για την

---

¹⁰ Παρά το ότι ακόμα και η κατανομή δυνατοτήτων εξαρτάται εξίσου με τις διαδραστικές ερμηνείες από τις ιδιότητες των μονάδων του συστήματος (Wendt 1999, 149).

αναρχία – ο ορισμός της αναρχία είναι το ότι «οι διεθνείς σχέσεις λαμβάνουν χώρα σε ένα χώρο όπου δεν υπάρχει ένα κεντρικό σώμα διακυβέρνησης» (Powell 1994, 332) -.

Για τον Waltz (1979) η επίδρασή της είναι σταθερή και ωθεί τα κράτη προς την εξισορρόπηση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Grieco (1988, 118-19; Powell 1994, 330): η αναρχία είναι η κύρια δύναμη που διαμορφώνει τα κίνητρα και τις δράσεις των κρατών, τα κράτη στην αναρχία απασχολεί η ισχύς και η ασφάλειά τους, είναι προδιατεθειμένα προς τη σύγκρουση και τον ανταγωνισμό, και συχνά αποτυγχάνουν να συνεργαστούν ακόμα και όταν έχουν κοινά συμφέροντα.

Από την άλλη μεριά ο Jervis (2001, 286) υποστηρίζει ότι η αναρχία μπορεί να είναι πάντα σημαντική, αλλά οδηγεί σε αρκετά διαφορετικούς τύπους συμπεριφοράς ανάλογα με, για παράδειγμα, τη φύση των μονάδων του συστήματος και τις επικρατούσες αξίες και πεποιθήσεις (συμπεριλαμβανομένων των πεποιθήσεων περί της αναρχίας). Η λογική του βασίζεται στο ότι ακόμα και αν η ασφάλεια είναι ο πρωταρχικός στόχος των κρατών, αυτό δε μας λέει...τι συμπεριφορά θα την επιτύχει (Jervis 1998, 982; Powell 1994, 337; Brooks 1997, 459-63).

Ειδικότερα, στο άρθρο του «Theories of war» μιλάει για σχεδόν αμετάκλητη πρόοδο στις διεθνείς σχέσεις αναφορικά με τα ειρηνικά χαρακτηριστικά και τις θεμελιώδεις αξίες που συνοδεύουν τη σημερινή τάξη πραγμάτων στη Δύση (Jervis 2002β, 9). Τέτοια συμπεράσματα όμως, δεν είναι συμβατά με τη συνηθισμένη Ρεαλιστική (κυρίως των μη Αμυντικών Ρεαλιστών) άποψη περί αναρχίας (Jervis 2001, 286-87; Powell 1994).

Επιπλέον, οι αναλύσεις που εστιάζουν πρωταρχικά στην αναρχία δε λαμβάνουν υπόψη τους τις έννοιες του χρόνου και της ιστορίας. Τα κράτη λοιπόν, φαίνεται να λαμβάνουν τις αποφάσεις τους αυτοματοποιημένα. Αυτή η προσέγγιση όμως εκλαμβάνει τους δρώντες, τις προτιμήσεις τους και τις επιλογές τους - κομβικά σημεία στις αναλύσεις του Jervis - ως σταθερές και άρα, σύμφωνα με τον ίδιο (Jervis 1988, 319-20 και 341), μας εμποδίζει να δούμε το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο λαμβάνουν χώρα οι διακρατικές σχέσεις.

Σαφέστατα, το ειδικό βάρος κάθε παράγοντα εξαρτάται από τον μελετητή και τη θεωρία που ενστερνίζεται. Εντούτοις, όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Wendt: «διαφορετικές συστημικές θεωρίες Διεθνών Σχέσεων (ΔΣ) προσφέρουν διαφορετικές απαντήσεις σχετικά με το πώς πολλαπλά υλοποιήσιμες τάσεις, όπως η εξισορρόπηση και η πολιτική της ισχύος, πραγματοποιούνται στην αναρχία. Οι Νεορεαλιστές φαίνεται να επιχειρηματολογούν ότι αυτά τα αποτελέσματα είναι σχεδόν πάντα πραγματοποιήσιμα- ανεξαρτήτως του πως είναι τα κράτη ή τι πολιτικές επιδιώκουν, η δομή της αναρχίας παράγει συγκεκριμένες τάσεις» (Wendt 1999, 156). Η άποψη του Jervis όμως, και πάλι φαίνεται να προσεγγίζει αυτήν του Wendt.

1.4 Ισορροπία της Ισχύος: βεβαιότητα ή πιθανότητα:

Ο ιδρυτής του Νεορεαλισμού, ο Kenneth Waltz (2000, 27 και 38-39, 1993, 77), θεωρεί ότι η φυσική κατάσταση του διεθνούς συστήματος είναι η ισορροπία της ισχύος και ότι, ακόμα και αν σπάνια βρίσκεται σε ισορροπία, πάντα τείνει προς την ισορροπία. Ο Jervis διαφοροποιείται και αμφισβητεί την υπόθεση εργασίας ότι η εξισορροπητική συμπεριφορά των κρατών επαναλαμβάνεται σταθερά (Jervis 1997, 252; Brooks 1997, 463-4; Walt 1987; Schweller 1997, 928-29).

Ο Waltz επιχειρηματολογεί το 1993 (1993, 77) ότι «η ηγεμονία οδηγεί στην εξισορρόπηση... όσους αιώνες και αν εξετάσουμε» και θεωρεί ότι η σημερινή κατάσταση του διεθνούς συστήματος είναι αφύσικη (Waltz 2000). Αντίθετα, ο Jervis θέτει τέσσερις προϋποθέσεις και ένα ερώτημα για να ισχύει η Ισορροπία της Ισχύος. Πρώτο, να υπάρχει ένα θέμα που υπερισχύει των άλλων και, συναφώς, δεύτερο, τα κράτη να επιδιώκουν το στενό τους εθνικό συμφέρον. Τρίτο, να επιδιώκουν την επιβίωσή τους. Τέταρτο, να είναι πρόθυμα να καταφύγουν στον πόλεμο αν χρειαστεί (Jervis 1992, 717; Jervis 1997, 238-39; Jervis 2001, 287)¹¹. Το ερώτημα είναι υπό ποιες συνθήκες τα συστήματα θα τείνουν προς την εξισορρόπηση και υπό ποιες προς τη σύμπλευση ή το «ντόμινο» ή το «σπιράλ». Η απάντηση του Jervis είναι, ότι εξαρτάται από την κατεύθυνση των ανατροφοδοτήσεων, που επίσης εξαρτάται από τις προτιμήσεις, πεποιθήσεις και στρατηγικές των δρώντων (Jervis 1997, 176 και 232) [στοιχεία τα οποία θεωρεί ως αναγκαία για μελλοντική διερεύνηση (Jervis 2000, 100)].

Για παράδειγμα, ο Jervis (1988, 323) ισχυρίζεται ότι «όταν τα αρχικά κέρδη αναμένεται να δημιουργήσουν θετικές ανατροφοδοτήσεις, κάθε κράτος θα έχει δυνατά κίνητρα να αποσκιρτήσει, ασχέτως του αν οι τελικές του προθέσεις είναι επιθετικές - κάνοντας την πρώτη κίνηση μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τον άλλο, αλλά είναι αναγκαίο για να προστατευθεί - . Κατά συνέπεια, η αμοιβαία εγκράτεια θα είναι δύσκολο να διατηρηθεί ακόμα και αν και οι δύο πλευρές είναι ικανοποιημένες από το status quo. Αντιθέτως, όταν η εξισορρόπηση επικρατεί και τα κέρδη από τη μια πλευρά οδηγούν σε αντιδράσεις, τα κράτη μπορούν να περιμένουν για τις εξελίξεις,

---

¹¹ Στοιχεία που θα εξετάσουμε στις επόμενες ενότητες αφού εντάσσονται στον πυρήνα της σκέψης του Jervis.

κάνοντας σημαντικές προσπάθειες μόνο στη σπάνια περίπτωση όπου μία δύναμη αποτελεί άμεση απειλή».

Στο ίδιο «μήκος κύματος», μια πρόσφατη έρευνα συμπέρανε ότι οι παράγοντες που εξηγούν τη διακύμανση μεταξύ της εξισορρόπησης και της ηγεμονίας εντός και ανάμεσα στα διεθνή συστήματα βρίσκονται εκτός των σύγχρονων ερμηνειών της θεωρίας της Ισοροπίας της Ισχύος και της γραμματείας των ΔΣ ευρύτερα» (Wohlforth και άλλοι 2007, 155). Κριτική στη συγκεκριμένη θεωρία ασκεί φυσικά και ο Wendt (1999, 18) που υποστηρίζει ότι αν κάθε πολιτική εκτός της εθνικής αυτοκτονίας είναι συμβατή με την εξισορρόπηση, τότε δεν είναι σαφές υπό ποια έννοια το «τα κράτη εξισορροπούν» αποτελεί επιστημονική αξίωση.

Συνοψίζοντας, η άποψη των Jervis (1997, 251, 1999, 51 και 62, 2001, 290; Glaser 2003) είναι ότι πολλά εξαρτώνται όχι μόνο ή κυρίως από τη διεθνή κατανομή της ισχύος, αλλά από τη φύση της κατάστασης, τη σοβαρότητα του Διλήμματος Ασφαλείας, τις προθέσεις, αντιλήψεις, συμπεριφορές, κίνητρα και συμφέροντα των δρώντων, καθώς επίσης και από τις μεταβαλλόμενες ευκαιρίες και κινδύνους.

Μάλιστα, στο άρθρο του «Theories of war» η τριπλή συνθετική του ερμηνεία είναι εναρμονισμένη με τις συγκεκριμένες πεποιθήσεις του, αφού δεν εστιάζει πρωταρχικά στη σημασία της Αμερικανικής ηγεμονίας και στο μονοπολικό διεθνές σύστημα για να εξηγήσει τη Δυτική Κοινότητας Ασφαλείας, αλλά στην ένταση του Διλήμματος Ασφαλείας, στα οφέλη και τα κόστη των κρατών από τον πόλεμο και την ειρήνη και στο ρόλο των κοινών αξιών των δρώντων (Jervis 2002β, 7-9).

1.5 Σχετικά Κέρδη: αξιωματική υπόθεση ή συνέπεια:

Στην αρχή το ερώτημα ήταν διλημματικό: τα κράτη επιδιώκουν σχετικά ή απόλυτα κέρδη; Στη συνέχεια τέθηκε ως εξής: υπό ποιες συνθήκες τα κράτη επιδιώκουν σχετικά κέρδη και υπό ποιες απόλυτα κέρδη (Jervis 1999; Powell 1994; Keohane 2000, 129); Στο ερώτημα αυτό ο Jervis προσφέρει διαφορετική απάντηση από άλλους διακεκριμένους Ρεαλιστές όπως οι Grieco (1988), Mearsheimer (2001) και Waltz (1979).

Κατ' αρχήν, σύμφωνα με τον Grieco¹² τα κράτη επιδιώκουν τα σχετικά κέρδη¹³ εξαιτίας της αβεβαιότητας για τις τωρινές και μελλοντικές προθέσεις των υπολοίπων χωρών. Στην αντίθετη περίπτωση, οι συνέπειες μπορεί να είναι καταστροφικές, γιατί μπορεί μια χώρα να χάσει την ανεξαρτησία ή αυτονομία της είτε άμεσα, είτε σταδιακά μέσω μιας σταδιακής επιδίωξης καλύτερων συμφωνιών σε βάρος του αδικημένου εταίρου, που μπορεί να την οδηγήσει στο να μην μπορεί να κάνει ανεξάρτητες επιλογές στον τομέα της εν λόγω συνεργασίας ή και σε άλλους τομείς (Grieco, Powell και Snidal 1993, 734-35, Waltz 1979).

Ο Jervis (1991-92, 50) δε διαφωνεί επί της αρχής. Υποστηρίζει ότι όχι μόνο τα κράτη θα πληρώσουν υψηλό τίμημα για τη διατήρηση της ασφάλειά τους, αλλά επιπλέον ο υπολογισμός των οικονομικών ωφελειών επηρεάζεται από το διεθνές περιβάλλον.

Από το σημείο αυτό και μετά όμως διαφοροποιείται. Στο άρθρο «The Future of World Politics: Will it Resemble the Past?» (Jervis 1991-92, 50) σημειώνει: «τόσο ο φόβος της εξάρτησης όσο και η ανησυχία για τα σχετικά κέρδη είναι λιγότεροι όταν

¹² Ο οποίος αργότερα, το 1995, τροποποίησε την άποψή του (Keohane και Martin 2003, 94-95).

¹³ Το να θέλει μία χώρα να κερδίσει μέσα από μια συγκεκριμένη συνεργασία περισσότερο από ότι η/οι άλλη/ες χώρα/ες (Grieco 1988, 487).

τα κράτη αναμένουν να παραμείνουν εν ειρήνη. Πράγματι, οι προσδοκίες για ειρηνικές σχέσεις αποτέλεσαν αναγκαία συνθήκη για τη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Κοινής Αγοράς- η ανάπτυξη της αλληλεξάρτησης στον ανεπτυγμένο κόσμο είναι τόσο σύμπτωμα όσο και αίτιο της βασικής αλλαγής στη διεθνή πολιτική».

Η θέση του αυτή παραμένει σταθερή και εκφράζεται και στο άρθρο του 2002 (Jervis 2002β, 8) για τη ΔΚΑ σημειώνοντας το εξής: «Παρά τις ανησυχίες για σχετικά οικονομικά κέρδη και οικονομικές διαφορές, οι άνθρωποι πιστεύουν ότι οι οικονομικές τους μοίρες είναι μάλλον θετικά παρά αρνητικά συνδεδεμένες με την υπόλοιπη Κοινότητα». Το σημείο κλειδί εδώ είναι η αναφορά σε συγκεκριμένες πεποιθήσεις και όχι σε μία α priori επιλογή.

Με άλλα λόγια, η άποψή του είναι ότι η κρατική επιδίωξη για σχετικά ή απόλυτα κέρδη εξαρτάται από την κατάσταση. Ειδικότερα, θεωρεί ότι η συνεργασία είναι ένα διαδραστικό αποτέλεσμα, διότι τα κράτη δε σκέφτονται με όρους συνεργασίας ή αποσκίρτησης, αλλά επιλέγουν την καλύτερη στρατηγική για να υπηρετήσουν τα συμφέροντά τους αναλόγως της κατάστασης, της ασφάλειάς τους και της ισχύος των άλλων κρατών (Jervis 1988, 336; Jervis 1993, 55). Επιπλέον, αυτό επηρεάζεται από τις κρατικές πεποιθήσεις και το αν τα κράτη αναμένουν ένα ειρηνικό μέλλον (Jervis 1999, 53; Jervis 1993, 54-6; Milner 1992, 475; Glaser 1997). Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια του «Κονσέρτου της Ευρώπης», επισημαίνει, η επιδίωξη πρόσκαιρων κερδών φάνταζε χαζή επειδή δε θα περνούσε μεγάλο χρονικό διάστημα προτού άλλα κράτη απαντούσαν με εχθρότητα (Jervis 1992, 721; Rendall 2006).

Συμπεράσματα

Η ανάλυση του Jervis αν ιδωθεί επιφανειακά, τότε όντως τείνει προς τον Κονστρουκτιβισμό. Οι διαδράσεις διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο, οι πεποιθήσεις των κρατών και οι ιδέες έχουν σημαντικές συνέπειες, η αναρχία δεν έχει σταθερή επίδραση στα κράτη, η ισορροπία της ισχύος δεν είναι η «απόλυτη» θεωρία¹⁴ και η ανησυχία για τα σχετικά κέρδη και τη μελλοντική συμπεριφορά των κρατών περιορίζει τις μεταξύ τους συνεργατικές δυνατότητες, αλλά η σχέση δεν είναι γραμμική (Wendt 1999).

Στα επόμενα δύο κεφάλαια θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε γιατί ο Jervis δεν είναι Κονστρουκτιβιστής και γιατί είναι Ρεαλιστής και συγκεκριμένα Αμυντικός. Η εργασία θα ολοκληρωθεί με μια κριτική των αξιών και τα συμπεράσματα που θα εξάγουμε.

---

¹⁴ Επιχειρούμε να μεταφράσουμε αυτό που στην Αμερικάνικη βιβλιογραφία αναφέρεται ως “killer theorem”.

Κεφάλαιο 2

JERVIS ΚΑΙ ΚΟΝΣΤΡΟΥΚΤΙΒΙΣΜΟΣ

Η άποψη του Jervis ότι τα κράτη μπορούν να αλλάξουν «μέσω της δράσης, των διαδράσεων και των ιδεών παρέχει μία σύνδεση με τον Κονστρουκτιβισμό... αν ορίσουμε τον όρο αρκετά χαλαρά» (Balzacq και Jervis 2004, 562). Όπως αναφέρει ο Alexander Wendt (1999, 20): «η διεθνής ζωή καθορίζεται από τις πεποιθήσεις και τις προσδοκίες που τα κράτη έχουν το ένα για το άλλο». Πράγματι, ο ίδιος ο Jervis (1997, 108) παραδέχεται ότι συμμερίζεται την ‘structurationist’ οπτική του Wendt, αλλά αμέσως μετά συμπληρώνει τη λέξη «μερικώς». Αυτόν ακριβώς το λεπτό διαχωρισμό θα αναδείξουμε στην ενότητα αυτή.

Η Κονστρουκτιβιστική οντολογία προτάσσει το ρόλο των ιδεών σε έναν κόσμο όπου οι υλικές δομές δεν περιορίζουν και διαμορφώνουν την κρατική συμπεριφορά παρά μόνο μέσα από ιδέες που αναδύονται από τις διεθνείς διαδράσεις (Copeland 2000, 204; Wendt 1999). Όπως θα δείξουμε, οντολογικά ο Jervis διαφωνεί με τη συγκεκριμένη άποψη.

Ενδεικτικά, προτού προχωρήσουμε, ας αναφέρουμε την άποψή του για τις ιδέες: οι ιδέες για να έχουν αυτονομία «δεν μπορούν να αποτελούν απλά αντανακλάσεις των εμπειριών και των συμφερόντων των δρώντων» (Jervis 1998, 977). Η αντίθεση είναι προφανής με τον Wendt (1999, 109) ο οποίος αποδέχεται ότι «η κατανομή των συμφερόντων έχει ανεξάρτητο ρόλο στην κατασκευή της έννοιας της αναρχίας και της κατανομής της ισχύος».

Ουσιαστικά η διαφορά έγκειται στο πόση επίδραση έχει το διεθνές σύστημα στην κατασκευή των δρώντων. Το στοιχείο αυτό αντικατοπτρίζεται ξεκάθαρα στη μεθοδολογία των δύο μελετητών των ΔΣ. Ο Jervis περιορίζει την κονστρουκτιβιστική του ανάλυση σε αυτό που ο Wendt (1999, 26-29) ονομάζει «κονστραξιονισμό» (constructionism).

Για παράδειγμα, στην ανάλυση του Jervis (2002β, 8) για τη ΔΚΑ αναφέρεται στις κοινές και συμβατές αξίες που έχουν τα κράτη. Αυτή η ανάλυση δεν προχωράει στο κονστρουκτιβιστικό επίπεδο του Wendt (1999, 157-90) που υποστηρίζει τη θέση περί συστημικής κοινωνικοποίησης και παραγωγής διακρατικής κουλτούρας και συνείδησης.

Σε αυτήν τη βάση λοιπόν, ο Jervis κατηγορεί τους Κονστρουκτιβιστές ότι συγχέουν την αιτία με το αιτιατό. Αποδέχεται την περιγραφή τους για την πραγματικότητα στη ΔΚΑ, αλλά τους μέμφεται γιατί εστιάζουν στο πως «σκέφτονται οι άνθρωποι και όχι στους παράγοντες που τους ωθούν να σκέφτονται έτσι» (Jervis 2002β, 4; Jervis 1988, 341). Υποστηρίζει ότι ο Κονστρουκτιβισμός παρουσιάζει υπερ-κοινωνικοποιημένους δρώντες και αφήνει πολύ λίγο χώρο για τους δρώντες, με την έννοια ανθρώπων που σκέφτονται διαφορετικά, ίσως επειδή οι υλικές τους συνθήκες είναι διαφορετικές (Jervis 2002β, 4).

Μέχρι στιγμής πρέπει να έχει γίνει καταρχήν κατανοητό γιατί ο Jervis προσεγγίζει στον Κονστρουκτιβισμό και γιατί δεν εντάσσεται στο συγκεκριμένο ρεύμα σκέψης. Στη συνέχεια, θα εστιάσουμε σε δύο κρίσιμα ζητήματα, στην οντολογία και στη

μεθοδολογία, ώστε με πιο αναλυτικό τρόπο, να καταστεί ξεκάθαρη η εν λόγω διάκριση.

2.1 Οντολογία: Συγκλίσεις και αποκλίσεις

Προτού αναφερθούμε στην οντολογία, οφείλουμε να διευκρινίσουμε για ποιο λόγο θεωρούμε χρήσιμη τη συγκεκριμένη αναφορά. Το ζήτημα εκθέτει σαφέστατα ο Wendt (1999, 5-6): «[...] η παρατήρηση των μη παρατηρήσιμων εξαρτάται πάντα από τις θεωρίες που χρησιμοποιούμε... Οι εμπειρικές ερωτήσεις θα είναι στενά συνδεδεμένες με τις αντίστοιχες οντολογικές και επιστημολογικές - το πώς απαντάμε «τι ευθύνεται για τι;» θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από το πώς πρώτα απαντάμε στο «τι υπάρχει εκεί;» και «πώς πρέπει να το μελετήσουμε;»... Πολλά φαινομενικώς ουσιαστικά ερωτήματα για τη φύση της διεθνούς πολιτικής είναι εν μέρει φιλοσοφικές διαφωνίες σχετικά με [την οντολογία και τις «κοινωνιολογίες» των διεθνών σχέσεων]».

Η κατανόηση και η διάκριση μεταξύ διαφορετικών οντολογιών είναι χρήσιμη και επειδή, όπως υποστηρίζει ο Ruggie (1983, 285), είναι εύκολο μια μεθοδολογική επιλογή να καταστεί σιωπηρή οντολογία. Είναι δυνατό, για παράδειγμα, η χρήση της θεωρίας της ορθολογικής επιλογής να μετατραπεί σε ατομιστική οντολογία αποκρύπτοντας έτσι συγκεκριμένα είδη σχέσης. Ας το θέσουμε και αλλιώς όμως. Είναι άραγε Ρεαλιστικές δύο θεωρίες που προβλέπουν πολύ πόλεμο και συγκρούσεις, αν η μία από αυτές έχει ιδεαλιστική οντολογία; Προφανώς όχι, αφού θα ερμήνευε τα ίδια φαινόμενα με θεμελιωδώς διαφορετικό τρόπο (Wendt 2000, 169-70).

Ποια είναι όμως η οντολογία των διεθνών σχέσεων; Ο Wendt (1999) ορίζει δύο ζεύγη κοινωνιολογιών στο φάσμα των οποίων κατατάσσει τις θεωρίες των ΔΣ. Αυτά μπορεί να είναι υλισμός ή ιδεαλισμός και ατομισμός ή ολισμός. Θεωρεί ακόμα, ότι ο Ρεαλισμός είναι υλιστικός και ατομιστικός, ενώ ο Κονστρουκτιβισμός ιδεαλιστικός και ολιστικός (Wendt 1999, 15-22).

Οι **υλιστές** πιστεύουν ότι το θεμελιώδες γεγονός σχετικά με την κοινωνία είναι η φύση και η οργάνωση των υλικών δυνάμεων. Αντίθετα, οι **ιδεαλιστές** πιστεύουν ότι το θεμελιώδες γεγονός σχετικά με την κοινωνία είναι η φύση και η δομή της κοινωνικής συνείδησης [δηλαδή η κατανομή ιδεών και γνώσης (Wendt 1999, 23-24)].

Η διαφορά είναι σημαντική διότι σύμφωνα με τους Wendt, Patomaki, Wight και προφανώς και Max Weber, «μια πραγματικά συνθετική θέση είναι δύσκολο να υποστηριχθεί» (Wendt 1999, 25-26; Patomaki και Wight 2000, 214-215). Οι υλιστές πάντα θα αντιτίθενται σε επιχειρήματα στα οποία η ιδεαλιστική υπερδομή δεν έχει καθορισμένη σχέση με την υλική βάση, και οι ιδεαλιστές πάντα θα αρνούνται τα αντίθετα επιχειρήματα (Wendt 1999, 25-26).

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Jervis (2002β, 4) ο οποίος, στο πλαίσιο της ανάλυσής του για τη ΔΚΑ, ασκεί κριτική στους Κονστρουκτιβιστές και υποστηρίζει ότι οι «ταυτότητες, οι εικόνες, και οι αυτό-εικόνες αποτελούν υπερδομή, όντας παράγωγα της ειρήνης και των υλικών κινήτρων...». Κατά συνέπεια, αν και αποδέχεται την πιθανή επίδραση των πεποιθήσεων στις συμπεριφορές των κρατών, όπως οι ιδεαλιστές, μολονότι κινείται από το άκρο του υλισμού στο άλλο άκρο του

ιδεαλισμού, δεν αποδέχεται ότι οι «δομές των ανθρωπίνων σχέσεων καθορίζονται πρωταρχικώς από τις κοινές ιδέες» (Wendt 1999, 1).

Το δεύτερο ζεύγος κοινωνιολογιών των ΔΣ αποτελούν ο **ατομισμός** και ο **ολισμός**. Οι ατομιστές πιστεύουν ότι οι επιστημονικές εξηγήσεις θα έπρεπε να είναι αναγώγιμες στα χαρακτηριστικά των διαδράσεων ανεξαρτήτων μονάδων. Οι ολιστές πιστεύουν όχι ότι οι συνέπειες των κοινωνικών δομών μπορούν να είναι αναγώγιμες σε ανεξάρτητες μονάδες και στις διαδράσεις τους, αλλά ότι αυτές οι συνέπειες συμπεριλαμβάνουν την κατασκευή των δρώντων τόσο με την αιτιακή, όσο και με τη συγκροτησιακή έννοια (Wendt 1999, 26).

Ο ατομισμός χαρακτηρίζεται από αιτιακές και αιτιακές κονστραξιονιστικές επιδράσεις στη συμπεριφορά των δρώντων. Ο ολισμός χαρακτηρίζεται από αιτιακές κονστραξιονιστικές και συγκροτησιακές επιδράσεις. Η ιδιαιτερότητα του ολισμού είναι οι συγκροτησιακές επιδράσεις, οι οποίες επηρεάζουν τα χαρακτηριστικά των δρώντων, όπως την ταυτότητά τους και τα συμφέροντά τους. Αντίθετα, οι άλλες δύο κατηγορίες επιδράσεων είναι συμπεριφορικές, δηλαδή επηρεάζουν τη συμπεριφορά των κρατών και δεν τα διαμορφώνουν σε βάθος. Εν ολίγης, η διαφορά ατομιστών και ολιστών είναι ο βαθμός στον οποίο αποδέχονται ότι οι δομές «κατασκευάζουν» τους δρώντες (Wendt 1999, 26).

Ο Jervis σε αυτήν την κατηγοριοποίηση του Wendt εντάσσεται στον ατομισμό και όχι στον ολισμό. Υιοθετεί κονστραξιονιστικές αναλύσεις όταν υποστηρίζει ότι οι κοινές και συμβατές αξίες των χωρών της ΔΚΑ επηρεάζουν την πολιτική τους και όχι κάποια κοινή συνείδηση ή κουλτούρα. Επιπροσθέτως, σημειώνει πως οι αξίες δε

συγκροτούν μια ξεχωριστή τάξη πραγμάτων στη Δύση, αλλά επηρεάζουν τις κρατικές εκτιμήσεις σχετικά με τα κόστη και οφέλη από τον πόλεμο και την ειρήνη (Jervis 2002β, 8). Ο ρόλος των αξιών δηλαδή δεν είναι Κονστρουκτιβιστικός. Το πώς μπορεί να ενταχθεί σε μια ρεαλιστική ανάλυση θα μας απασχολήσει στα επόμενα κεφάλαια.

2.2 Μεθοδολογία: Συνδυασμός, όχι αποκλεισμός

Ο Jervis (1998, 975-80) κάνει μια ουσιαστική διάκριση μεταξύ κονστρουκτιβιστικής μεθοδολογίας και Κονστρουκτιβιστικής-Κριτικής Σχολής σκέψης. Συνδυάζει την ορθολογική με την κονστρουκτιβιστική μεθοδολογία, αλλά δεν ακολουθεί την Κονστρουκτιβιστική σχολή. Αφενός έχει διαφορετική οντολογία, αφετέρου χρησιμοποιεί κονστραξιονιστικές μεθόδους οι οποίες εντάσσονται στην ορθολογική μεθοδολογία και κονστρουκτιβιστικές μεθόδους οι οποίες όμως, (μάλλον) μπορούν να ενταχθούν στο πλαίσιο της ανάλυσης της Στρατηγικής Επιλογής, παρά του Κονστρουκτιβισμού.

Γενικά, όπως αναφέρουν οι Sears, Huddy και Jervis (2003, 10-12), «οι προσεγγίσεις της ορθολογικής επιλογής ή «θετικής θεωρίας» ή «επίσημης θεωρίας» προσπαθούν να βάλουν σε ένα «καλούπι» την ανθρώπινη συμπεριφορά με μαθηματικούς όρους, προϋποθέτοντας «ορθολογική» συμπεριφορά βασισμένη στη μεγιστοποίηση του υλικού ιδίου συμφέροντος. Αυτό με τη σειρά του ενέπνευσε προσπάθειες αναγνώρισης ψυχολογικών παραγόντων που ωθούν τους ανθρώπους να ενεργούν δίχως συνέπεια σε σχέση με την ορθολογική επιλογή, είτε στην ατομική λήψη αποφάσεων είτε στις διαδράσεις».

Σε αυτό το πλαίσιο, ο Jervis συνδυάζει τη θεωρία παιγνίων με την πολιτική ψυχολογία, τη θεωρία της Στρατηγικής Επιλογής, την κονστραξιονιστική μεθοδολογία, τις διαδράσεις και άλλες θεωρίες και μεθόδους. Αντί λοιπόν να τις αντιπαραθέτει τις χρησιμοποιεί μαζί. Η θεωρία παιγνίων για παράδειγμα, συμπληρώνει, είναι εξαιρετικά ψυχολογική. Κάθε πλευρά πρέπει να αναμένει τι πρόκειται να κάνει ο άλλος και κατά συνέπεια το αποτέλεσμα εξαρτάται όχι από τις ξεχωριστές ενέργειες των δρώντων, αλλά από τη διάδραση των συμπεριφορών τους (Sears, Huddy και Jervis 2003, 10-12).

Οι διαδράσεις, αναδεικνύεται και πάλι, διαδραματίζουν κομβικό ρόλο στην ανάλυση του Jervis. Ειδικότερα, όπως υποστηρίζει στο άρθρο του «Realism in World Politics» το 1988 (Jervis 1988, 978) «ο ορθολογισμός δε βλέπει τη διαδραστική διαδικασία να ενεργεί όσο βαθιά [τη βλέπει ο Κονστρουκτιβισμός, αλλά μπορούν να συνδυαστούν]... Ο κεντρικός ρόλος των διαδράσεων και των εκτιμήσεων οδηγεί τους δρώντες να επιχειρούν να διαμορφώσουν το πληροφοριακό και ερμηνευτικό τους περιβάλλον - νοήματα και προσδοκίες αποτελούν σημεία συνεργασίας και σύγκρουσης. Κατανοώντας αυτές τις διαδικασίες, η στρατηγική ορθολογικότητα και η αφαιρετική λογική μπορούν - πρέπει - να συνδεθούν με μία εκτίμηση του πως οι δρώντες προσδίδουν νόημα στις συμπεριφορές. Ο ορθολογισμός δεν μπορεί να παράσχει αυτήν τη γνώση, αλλά ο κονστρουκτιβισμός είναι μία από τις προσεγγίσεις που μπορεί να καθοδηγήσει την απαραίτητη εμπειρική έρευνα».

Για παράδειγμα τι νόημα θα είχε η πρόσφατη διένεξη μεταξύ ΗΠΑ και Β.Κορέας (στο πλαίσιο, σύμφωνα με το BBC News¹⁵, των εξαεθνών ομιλιών για το πυρηνικό πρόγραμμα της δεύτερης) σχετικά με το να βγει η χώρα αυτή άμεσα από τη λίστα των χωρών που υποστηρίζουν την τρομοκρατία; Γιατί αυτή η βιασύνη; Όποια και αν είναι τα αναμενόμενα οικονομικά οφέλη δεν έχουν το μόνο ή τον κύριο λόγο σε αυτήν τη Βορειοκορεάτικη σπουδή. Ειδάλλως, η Β.Κορέα θα είχε φροντίσει να συνταχθεί με τις Αμερικάνικες επιταγές πολύ νωρίτερα. Επίσης, γιατί ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας κος. Δ. Χριστόφιας και ο ηγέτης της τουρκοκυπριακής κοινότητας Μεχμέτ Αλί Ταλάτ προχώρησαν, όπως αναφέρει η εφημερίδα το «Έθνος», στην ακύρωση των ετήσιων στρατιωτικών ασκήσεων «Νικηφόρος» και «Ταύρος» αντίστοιχα, στο πλαίσιο των απευθείας διαπραγματεύσεών τους για την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος στις 13 Οκτωβρίου 2008 (Κυριάκου 2008);

Προφανώς, όπως και στην περίπτωση των Ουλστέρων Προτεσταντών (Ulster Protestants) το 1998 που ήθελαν τις παραχωρήσεις να συμπεριληφθούν μέσα στη συμφωνία της «Καλής Παρασκευής» και όχι να τους δοθούν μετά από τη Βρετανική και Ιρλανδική κυβέρνηση, «οι άνθρωποι ενδιαφέρονται για την πολιτική και ψυχολογική σημασία αυτών των πράξεων και όχι για τις φυσικές τους συνέπειες... Οι ανησυχίες είναι ορθολογικές και ταιριάζουν με τη στρατηγική λογική, αλλά οι κρίσιμες ερμηνείες που κάνουν οι άνθρωποι και που προσπαθούν να ωθήσουν και τους άλλους να κάνουν, πρέπει να προέλθουν από αλλού και μπορούν να γίνουν κατανοητές μόνο μέσα σε πλαίσια που είναι κοινωνικά, ψυχολογικά, και πολιτισμικά» (Jervis 1998, 978-79).

---

¹⁵ BBC News, 2008, «N Korea hails terror list removal», 12 Οκτωβρίου, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/7665763.stm>.

Ο Jervis τονίζει το ρόλο των διαδράσεων και το πώς επηρεάζουν τις κρατικές πεποιθήσεις διαμορφώνοντας έτσι το στρατηγικό περιβάλλον στο οποίο τα κράτη δρουν (αυτό ισχύει ιδιαίτερα για την τρίτη κατηγορία των διαδράσεων). Ενδεικτικά, να αναφέρουμε το τι υποστηρίζει στο άρθρο του «Theories of War»: «μερικές αλλαγές ίσως να είναι μη αναστρέψιμες... υποστηριζόμενες από τη διαρκή κοινωνικοποίηση και στηρίζοντας την ειρήνη που υπηρετεί την Κοινότητα τόσο καλά», η καταστροφικότητα του πολέμου, τα οφέλη της ειρήνης, και οι αλλαγές στις αξίες διαδρούν και αλληλοενισχύονται», «η Κοινότητα μπορεί να περιλαμβάνει μέσα της τους σπόρους της ανάπτυξής της μέσω των ανατροφοδοτήσεων μεταξύ των στοιχείων της», «η πρόοδος της Κοινότητας είναι οδικά-εξαρτημένη, με την έννοια ότι χωρίς τον Ψυχρό Πόλεμο θα ήταν απίθανό... [να ξεπεραστούν οι φόβοι και οι αντιπαλότητες]» (Jervis 2002β, 9).

Όλα τα παραπάνω αποτελούν συνδυασμό μη γραμμικής και κονστρουκτιβιστικής μεθοδολογίας¹⁶. Μάλλον όμως, η βάση βρίσκεται στην προσέγγιση της Στρατηγικής Επιλογής, όπως αναφέρει ο Randall Schweller (Jervis, Nau και Schweller 2002, 182)¹⁷, επειδή δίνεται έμφαση στην ανάλυση των διαδράσεων. Στην αντίθετη περίπτωση δε θα είχε νόημα να υποστηρίζει ο Jervis ότι οι Κονστρουκτιβιστές συγχέουν τις αιτίες με τις συνέπειες (Jervis 2002β, 4)¹⁸. Συν τοις άλλοις, μολονότι η μελέτη του έχει και κοινωνιολογικά θεμέλια, εντούτοις δεν αποδίδει κάποιας μορφής

¹⁶ Ενδεχομένως και κονστρουκτιβιστικής μεθοδολογίας. Η διάκριση είναι δύσκολη (Balzacq και Jervis 2004, 571), διότι αφορά διαφορά έμφασης. Περισσότερα για τις απόψεις του Jervis περί μεθοδολογίας βλέπε στο βιβλίο του System Effects (1997) και στο άρθρο των Hoffmann και Riley «The science of Political Science. Linearity or complexity in designing social inquiry» (2002).

¹⁷ Για την προσέγγιση αυτή ο Schweller παραπέμπει στο συλλογικό τόμο «Strategic Choice and International Relations» που επιμελήθηκαν οι Lake και Powell (1999). Αν παρατηρήσουμε την εξέλιξη του διαλόγου μεταξύ Νεορεαλιστών και Νεοφιλελευθέρων για τα σχετικά κέρδη θα διακρίνουμε αρκετές ομοιότητες στις απόψεις Jervis και Powell (Powell 1994; Jervis 1999). Δεν είναι παράλογο λοιπόν που συμφωνούν ακόμα περισσότερο.

¹⁸ Η όπως αλλιώς αναφέρει, συζητεί για τις δυναμικές των συστημάτων που παράγουν πολυπλοκότητα, ενώ συγχρόνως προσπαθεί να αποφύγει απόψεις του συρμού («trendy claims») για το χάος ή για «σύνολα μεγαλύτερα από το άθροισμα των μερών τους» (Balzacq και Jervis 2004, 571).

κουλτούρα στο διεθνές σύστημα, το οποίο αποτελεί διακριτικό γνώρισμα των Κονστροκτιβιστικών αναλύσεων (Wendt 1999, 158-59). Όπως εξάλλου, επισημαίνει χαρακτηριστικά και ο Glaser, οι στρατηγικές διαδράσεις είναι μάλλον ένα υποεκτιμημένο μέρος του Ρεαλισμού ή μιας ευρύτερης θεωρίας.

Το σημαντικό ερώτημα που ανακύπτει όμως, είναι ότι αν πράγματι αυτός ο συνδυασμός είναι επωφελής, τότε πως μπορεί να υλοποιηθεί; Μια περιπτωσιολογική προσπάθεια είναι η ανάλυση του Jervis για τη ΔΚΑ. Μια άλλη είναι το άρθρο των Jupille, Caporaso και Checkel (2003) «Integrating Institutions: Rationalism, Constructivism, and the Study of the European Union» όπου εκθέτουν τέσσερις διαφορετικούς τρόπους. Αν, όπως οι συγκεκριμένοι συγγραφείς υποστηρίζουν, ο επιστημολογικός διάλογος έχει κάνει τον κύκλο του, τότε πολλές από τις νέες προκλήσεις για τις ΔΣ αντικατοπτρίζονται σε αυτό το ερώτημα.

Κεφάλαιο 3

JERVIS ΚΑΙ ΕΝΔΟ-ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Η ΔΚΑ σύμφωνα με τον Jervis υφίσταται διότι το Δίλημμα Ασφαλείας είναι ήπιο και τα κράτη (οι ηγέτες/λήπτες αποφάσεων δηλαδή) εκτιμούν τα κόστη του πολέμου και τα οφέλη της ειρήνης υπέρ της ειρήνης (Jervis 2002β, 8). Τα δύο αυτά στοιχεία αντικατοπτρίζουν αφενός ενδορεαλιστικές διαφορές αναφορικά με τη χρησιμότητα της θεωρίας του Διλήματος Ασφαλείας και τους παράγοντες που επηρεάζουν την κρατική συμπεριφορά, αφετέρου κριτική που ασκείται στους Αμυντικούς Ρεαλιστές τόσο από Ρεαλιστές όσο και από κριτικούς της συγκεκριμένης θεωρήσεως, που υποστηρίζουν ότι με αυτόν τον τρόπο ο Ρεαλισμός εκφυλίζεται (Zakaria 1992; Legro και Moravcsik 1999).

Η διαφορά είναι σημαντική, αλλά όχι αγεφύρωτη (Brooks 1997; Taliafero 2000/01). Προτού την αναλύσουμε όμως, ας τη συνοψίσουμε σε μια πρόταση: «*Το διεθνές σύστημα δεν παράγει απαραίτητως έντονες συγκρούσεις και πόλεμο*¹⁹» (Brown, Lynn-Jones και Miller 1995, ix-xxi) ή, αλλιώς ειπωθέν, σε ποιο βαθμό και με ποιους τρόπους μπορεί ο «δομικός φόβος²⁰» να μετριαστεί;

Η κατανόηση των φαινομενικά αντιτιθέμενων Ρεαλιστικών απόψεων είναι χρήσιμη για τέσσερις λόγους. Πρώτο, για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε στο επόμενο κεφάλαιο πως εντάσσεται η εξέταση των αξιών των δρώντων στο Ρεαλιστικό πλαίσιο ανάλυσης. Δεύτερο, για την αποσαφήνιση του τι πραγματικά ενώνει και τι διαφοροποιεί τους ρεαλιστές, ώστε να προοδεύσει η εν λόγω θεώρηση (Brooks 1997,

¹⁹ Η έμφαση δική μας.

²⁰ Ως «δομικό φόβο» ορίζουμε το φόβο που «αισθάνονται» τα κράτη και οφείλεται σε συστημικά αίτια

Taliaferro 2000/01). Τρίτο, γιατί οι διαφορετικές αναλύσεις οδηγούν σε διαφορετικές προτάσεις πολιτικής και άρα μπορεί να οδηγήσουν σε καταστροφικά αποτελέσματα το κράτος που θα λάβει λάθος αποφάσεις βασισμένο στη λάθος ανάλυση (Glaser 1997, 189-193; Jervis 1998, 983; Glaser 2003, 404). Τέταρτο, ώστε να καταδειχθεί ότι η αντίληψη του Jervis περί της έννοιας της αναρχίας, της Ισορροπίας της Ισχύος και των σχετικών έναντι των απολύτων κερδών δεν είναι ad hoc, αλλά απορρέει από τις διαφορετικές υποθέσεις εργασίας που υιοθετούν οι Αμυντικοί Ρεαλιστές.

Κοινό σημείο εκκίνησης τόσο των Αμυντικών όσο και των Επιθετικών Ρεαλιστών αποτελεί η κριτική του νεορεαλισμού, όπως τον εκφράζει ο Waltz, ο οποίος εκατέρωθεν χαρακτηρίζεται ως ασαφής. Αφού καταθέσουμε εν συντομία την άποψη του «πατέρα» του Νεορεαλισμού, θα προχωρήσουμε στην ανάδειξη των κύριων ενδορεαλιστικών διαφορών, που σχετίζονται άμεσα με την ερμηνεία του Jervis περί της ΔΚΑ.

Στο άρθρο του «Structural Realism After the Cold War» ο Waltz (2000) γράφει ότι «η ανά τους αιώνες αβεβαιότητα των κρατών σχετικά με τη μοίρα τους, πιέζει τις κυβερνήσεις να προτιμούν τα σχετικά έναντι των απολύτων κερδών... Οι ανησυχίες αναφορικά με το μέλλον δεν καθιστούν τη συνεργασία και τη δημιουργία θεσμών ανάμεσα στα κράτη αδύνατες, αλλά καθορίζουν σημαντικά τη συνεργασία και περιορίζουν την επίτευξή της» (Waltz 2000, 39-41).

Αναφορικά δε, με το θεωρητικό διάλογο μεταξύ Ρεαλιστών η θέση του είναι ότι ο Ρεαλισμός είναι καλύτερα να αφηθεί δίχως κοσμητικά επίθετα (Waltz 2004, 6). Τα

κράτη, συνεχίζει, επιλέγουν τη στρατηγική η οποία αρμόζει, είτε αμυντική είτε επιθετική, βάσει της κατάστασης στην οποία βρίσκονται (Waltz 2004, 6).

Το να περιορίζεται όμως η διαφορά κυρίως σε επίπεδο επιλογής της κατάλληλης στρατηγικής έχει δύο συνέπειες. Πρώτο, υποβαθμίζονται οι διαφορές μεταξύ Αμυντικών και Επιθετικών Ρεαλιστών, οι οποίες, όπως θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια, εδράζονται σε μια σειρά στενά συνδεδεμένων και συσχετιζόμενων υποθέσεων εργασίας και ψυχολογικών τάσεων. Δεύτερο, καταδεικνύεται η βάση της κριτικής που ασκείται στον Waltz, ότι είναι δηλαδή ασαφής (Επιθετικοί Ρεαλιστές) ή ότι είναι ασαφής και αρνείται στενές σχέσεις μεταξύ της δομής και των χαρακτηριστικών των μονάδων του συστήματος (κράτη) ικανές να συμπεριληφθούν σε μια συστημική ανάλυση και επαρκείς να ερμηνεύσουν περισσότερη κρατική συμπεριφορά (Αμυντικοί Ρεαλιστές) (Jervis 1997, 104; Spirtas 1996, 419).

Η υπεράσπιση της θέσης ότι η μακροανάλυση (συστημικές θεωρίες) δεν μπορεί να εξηγήσει ευρύτερες αποκλίσεις (από αυτές που ο Waltz ερμηνεύει με τη θεωρία του) στην κρατική επιδίωξη για ισχύ καταδεικνύει και τα όρια της. Αν η ουσία της διαφοράς ήταν μόνο σε επίπεδο στρατηγικής, δηλαδή «πόση ισχύ χρειάζονται τα κράτη», τότε οι ρεαλιστικές διαφωνίες δε θα ήταν τόσο σημαντικές. Είναι όμως έτσι ή μήπως η συγκεκριμένη αντίληψη ακουμπάει μόνο την επιφάνεια των ουσιαστικών αποκλίσεων;

Αμυντικοί και Επιθετικοί Ρεαλιστές συγκλίνουν σε δύο σημεία προτού αρχίσουν να αποκλίνουν. Πρώτο, ο Waltz είναι αόριστος (Brooks 1997, 451; Jervis 1998, 980; Jervis 1997, 104-07) και οι Ρεαλιστικές θεωρίες μπορούν να ερμηνεύσουν

περισσότερα και να κάνουν συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικής (Mearsheimer 2006, 112). Δεύτερο, πρώτο μέλημα των κρατών είναι η εξασφάλιση της ασφάλειάς τους. Εκεί που διαφωνούν όμως, όπως παρατηρεί και ο Waltz, είναι το πόσο ισχύ χρειάζονται για το σκοπό αυτό. Ο Waltz δεν παρέχει σχετικές διευκρινήσεις. Οι Επιθετικοί Ρεαλιστές υποστηρίζουν ότι τα κράτη μεγιστοποιούν τη σχετική τους ισχύ, οι Αμυντικοί Ρεαλιστές απαντούν «εξαρτάται²¹».

Πιο συγκεκριμένα, οι Επιθετικοί Ρεαλιστές εστιάζουν στην κατανομή της ισχύος στο διεθνές σύστημα η οποία θέτει αυστηρά όρια στην κρατική συμπεριφορά. Τα κράτη συνηθίζουν να μην αφήνουν «αναξιοποίητες ελπιδοφόρες ευκαιρίες για να κερδίσουν ισχύ έναντι των αντιπάλων τους» (Jervis 1999, 416). Επιπλέον, η αναρχία και η αβεβαιότητα σχετικά με τις προθέσεις των άλλων κρατών αποτελούν σταθερές και δημιουργούν ένα «αμείωτο επίπεδο φόβου ανάμεσα στα κράτη» (Mearsheimer 2004, 187).

Από την άλλη πλευρά, οι Αμυντικοί Ρεαλιστές αποδέχονται τη σημαντική επιρροή της κατανομής της ισχύος πάνω στη συμπεριφορά των κρατών, αλλά δεν υποβαθμίζουν τους υποσυστημικούς παράγοντες. Πιο συγκεκριμένα, λαμβάνουν υπόψη τους το «επίπεδο και τις πηγές των απειλών» (Brown, Lynn-Jones και Miller 1995, ix-xxi). Συνάμα, δεν αρνούνται ότι οι μεγάλες δυνάμεις αξιοποιούν τις ευκαιρίες για να αυξήσουν την ισχύ τους. Εντούτοις, εκτιμούν διαφορετικά τη σχέση εθνικής ασφάλειας και μέλλοντος. Όταν δηλαδή, οι πιέσεις για ασφάλεια δεν είναι ισχυρές τότε τα κράτη μπορούν να μη μεγιστοποιούν την ασφάλειά τους στο παρόν

---

²¹ Για αυτόν το λόγο ο Glaser χρησιμοποιεί τον όρο «αμφίρροπος ρεαλισμός» («contingent realism») (Jervis 1999, 43; Glaser 1994-95). Ο Jervis μάλιστα, υποστηρίζει ότι δεν μπορεί να υπάρξει μόνο μία θεωρία ορθολογικής επιλογής στην πολιτική, σχετικά με το τι τα κράτη θεωρούν αξιόλογο και με ποιες συμπεριφορές θα παράξουν τη μέγιστη ωφέλεια (Jervis 1998, 976 και 982).

και να δίνουν έμφαση και σε μακροπρόθεσμες προτεραιότητες²² (Brooks 1997, 450; Jervis 1998, 982). Θεωρούν δηλαδή, τους περιορισμούς που απορρέουν από την αναρχία λιγότερο δριμείς²³ και ερμηνεύουν την αβεβαιότητα των κρατών σχετικά με τις προθέσεις των άλλων («το πρόβλημα των άλλων μυαλών») όχι ως σταθερά, αλλά ως μεταβλητή.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι και τα δύο ρεύματα του Ρεαλισμού δίνουν έμφαση στην υλική πραγματικότητα και στο ότι οι «υλικές δυνατότητες διαμορφώνουν τις ευρείες παραμέτρους του τι μπορεί να και τι θα συμβεί στη διεθνή арένα» και συγκεκριμένα στην κατανομή της ισχύος (Taliaferro 2000-01, 155; Wendt 1999, 15-22).

Εντούτοις, οι Αμυντικοί Ρεαλιστές υποστηρίζουν ότι «οι υλικές ικανότητες μπορούν να επηρεάσουν την κρατική εξωτερική συμπεριφορά μόνο μέσω του μέσου των κεντρικών αντιλήψεων, υπολογισμών και εκτιμήσεων των ληπτών αποφάσεων» (Taliaferro 2000-01, 155). Την παραπάνω υπόθεση συμπυκνώνει ο Wohlforth σε δύο προτάσεις: «Όλες οι πολιτικές είναι προσανατολισμένες στο μέλλον. Όλες οι αποφάσεις είναι στοιχήματα για το μέλλον» (Taliaferro 2000-01, 155).

Όπως προαναφέραμε, οι διαφορές αυτές απορρέουν από διαφορετικές ψυχολογικές τάσεις των ερευνητών και από διαφορετικές υποθέσεις εργασίας. Στο ψυχολογικό

²² Η διαφορά μεταξύ Κονστρουκτιβιστών, Αμυντικών και Επιθετικών Ρεαλιστών, όπως επισημαίνει ο Dale Copeland είναι ότι οι πρώτοι υποστηρίζουν ότι η παρελθούσα κοινωνικοποίηση επηρεάζει το πώς τα κράτη εκτιμούν τα μελλοντικά ενδεχόμενα, οι δεύτεροι δίνουν έμφαση στην αβεβαιότητα για τις παρούσες προθέσεις των κρατών και παραδέχονται ότι οι ιστορικές διαδράσεις μπορεί να μειώσουν την αβεβαιότητα για το χαρακτήρα και τα κίνητρα του άλλου, ενώ οι τρίτοι δίνουν βαρύτητα στις μελλοντικές κρατικές προθέσεις (Copeland 2000, 200-06; Jervis 1998, 977).

²³ Η διαφορά αυτή απορρέει εν μέρει και από τη διαφορά στα έργα του Waltz το 1959 και το 1979. Ενώ στο «Man the State and War» η διεθνής αναρχία φαίνεται να υπαινίσσεται πως τα κράτη ίσως να συμπεριφέρονται στο κρατικό σύστημα, στο «Theory of International Politics» φαίνεται να υπαγορεύει πως τα κράτη πρέπει να συμπεριφέρονται (Weber 2001, 20).

επίπεδο οι Επιθετικοί Ρεαλιστές είναι απαισιόδοξοι, ενώ οι Αμυντικοί Ρεαλιστές, συγκριτικά, είναι περισσότερο αισιόδοξοι (Brooks 1997, 447-450 και 455-458; Glaser 1994-95). Οι πρώτοι υποθέτουν ότι τα κράτη υιοθετούν πολιτικές του χειρότερου σεναρίου λαμβάνοντας υπόψη τους όχι την πιθανότητα, όπως οι δεύτεροι, αλλά μόνο το ενδεχόμενο ενός φαινομένου (π.χ. πόλεμος, κρίση κ.α.). Η συγκεκριμένη εκδοχή παρουσιάζει δρώντες που φοβούνται πολύ, εύκολα και δε διαβαθμίζουν ουσιαστικά το φόβο τους. Τα υπόψη χαρακτηριστικά των κρατών όμως, δεν απορρέουν ούτε από το ότι ο διακρατικός ανταγωνισμός μπορεί να είναι καταστροφικός και το υψηλό επίπεδο αβεβαιότητας για τις προθέσεις των άλλων κρατών, ούτε από το γεγονός ότι η ασφάλεια είναι η πρώτη κρατική προτεραιότητα. Σύμφωνα λοιπόν με τον Brooks (1997, 447-450), ο έντονος φόβος που τα κράτη «αισθάνονται» και (προφανώς) η κλίση τους για αποφυγή ρίσκου, δεν αποτελούν απαραίτητα εγγενείς ιδιότητές τους, αλλά γνωρίσματα που αξιωματικά τους αποδίδουν οι Επιθετικοί Ρεαλιστές επειδή αντιμετωπίζουν τον κόσμο που ζούμε απαισιόδοξα²⁴.

Από την άλλη μεριά, οι «αισιόδοξοι» Ρεαλιστές δε θεωρούν ότι ο φόβος είναι τόσο καθοριστικός²⁵ όσο νομίζουν οι Επιθετικοί Ρεαλιστές (Jervis 1997, 174-6) και βλέπουν έναν κόσμο όπου «υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των δρώντων»

²⁴ Το αν τα κράτη όντως έχουν υψηλό αίσθημα φόβου μένει να ελεγχθεί. Στο σημείο αυτό αξίζει να προσθέσουμε μία ακόμα -γενικότερη- παρατήρηση του Robert Jervis. Η κατανόησή της δείχνει στους επιστήμονες το δρόμο προς την ταπεινότητα και συσχετίζεται με τις ψυχολογικές μας τάσεις: «ποικίλες μορφές αυτό-εξαπάτησης είναι... συχνές στην πολιτική... Οι επιστήμονες επίσης αισθάνονται τις ίδιες κοινωνικές και ψυχολογικές πιέσεις και όπως ο Richard Feynman είπε στους συναδέλφους του επιστήμονες: «Η πρώτη αρχή είναι ότι δεν πρέπει να κοροϊδεύετε τους εαυτούς σας- και είστε το ευκολότερο άτομο για να κοροϊδέψετε». Αυτός είναι ένας λόγος γιατί τα λάθη στην επιστήμη συχνά ανιχνεύονται από ανθρώπους μη εμπλεκόμενους στις αρχικές ανακαλύψεις και για αυτό δεν μπορούμε να εμπιστευόμαστε την επιστημονική κοινότητα για να κάνει μη προκατειλημμένες κρίσεις... σε ζητήματα που έχει σημαντικό συμφέρον» (Jervis 2006, 653). Επίσης, σύμφωνα με τον Paul Feyerabend, η ιδέα και μόνο ότι οι αποφάσεις πρέπει να είναι ορθολογικές είναι ελιτίστικη, αφού αυτό προϋποθέτει ότι οι φιλόσοφοι και οι επιστήμονες είναι σε θέση να καθορίσουν τα κριτήρια με τα οποία οι άνθρωποι γενικώς πρέπει να λαμβάνουν τις αποφάσεις τους. (Wikipedia, s.v. "Paul Feyerabend." http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Feyerabend.)

²⁵ Ο Jervis αναφέρει ότι είναι «δύσκολο να βρεθεί μία ξεκάθαρη περίπτωση πολέμου που προκλήθηκε εντελώς από τον αμοιβαίο φόβο της πρόληψης» (Jervis 1997, 174-6).

(Jervis 2002β, 9) και οι αναλύσεις τους εξαρτώνται από τη διάγνωση της κατάστασης (Jervis 1999, 62), δηλαδή από την πιθανότητα εμφάνισης του φαινομένου που ερευνούν. Υποστηρίζουν ότι ακόμα και αν η ασφάλεια «είναι η πρώτη κρατική προτεραιότητα, αυτό δε μας λέει - ή στους πολιτικούς άντρες - ποια συμπεριφορά θα την επιτύχει» (Jervis 1998, 982): μία βασισμένη στην ενδεχομενικότητα ή μία βασισμένη στην πιθανότητα ενός φαινομένου. Επιπλέον, τα κράτη, ακόμα και αν είναι ορθολογικά, μπορούν να έχουν και άλλες επιδιώξεις πέρα από την εξασφάλιση της εθνικής ασφάλειας και άρα να μην υιοθετούν πάντα την πιο επιφυλακτική πολιτική (Glaser 2003, 412). Συνοψίζοντας, οι Αμυντικοί Ρεαλιστές αντιλαμβάνονται μια πολυδιάστατη πραγματικότητα με μερικώς περιττή αντιπαλότητα που μπορεί να αποφευχθεί²⁶.

Κατά συνέπεια, αφού επιδιώκουν να επεκτείνουν την ερμηνευτική δυνατότητα του νεορεαλισμού του Waltz και εκτιμούν ότι τα κράτη ενεργούν με βάση την πιθανότητα της εκδήλωσης των φαινομένων που τους απασχολούν, θα έπρεπε να συμπληρώσουν τις αναλύσεις τους με επιπλέον μεταβλητές. Όντως, πράττουν αντίστοιχα και υιοθετούν αξιωματικά δύο κατηγορίες μεταβλητών: τους δομικούς μετατροπείς και τις μεταβλητές που επηρεάζουν τις προθέσεις των κρατών.

Σύμφωνα με τον Taliaferro (2000-01, 137) οι δομικοί μετατροπείς είναι μεταβλητές οι οποίες «διαμεσολαβούν τις επιδράσεις των συστημικών επιβολών στην κρατική συμπεριφορά». Οι μετατροπείς αυτοί είναι υλικοί παράγοντες, πέραν της διεθνούς

---

²⁶ Ο Wendt στο έργο του «Social Theory of International Politics» (1999, 118) συνοψίζει τη θεμελιώδη διαφορά μεταξύ Επιθετικών και Αμυντικών Ρεαλιστών στο αν κράτη παρακινούνται περισσότερο από το φόβο ή από την ισχύ. Μολονότι αυτή η άποψη είναι βάσιμη, εντούτοις παραβλέπει το γεγονός ότι οι Αμυντικοί Ρεαλιστές δε βλέπουν μόνο status quo κράτη. Αντίθετα, η ανάλυσή τους προσεγγίζει αυτή των Επιθετικών Ρεαλιστών όταν το Δίλημμα Ασφαλείας είναι έντονο και ειδικά όταν αυτό δεν οφείλεται ούτε σε ελλιπή πληροφόρηση, ούτε σε παρανοήσεις, αλλά στις αναθεωρητικές τάσεις των κρατών οπότε και προφανώς παρακινούνται όχι από το φόβο, αλλά από την ισχύ.

κατανομής της ισχύος, με την ιδιότητα να αυξάνουν ή να μειώνουν την πιθανότητα της σύγκρουσης επηρεάζοντας την ικανότητα των κρατών να διεξάγουν συγκεκριμένες διπλωματικές και στρατιωτικές στρατηγικές. Μεταξύ αυτών, και σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του Taliaferro (2000-01, 137; Jervis 1997, 109), είναι η ισορροπία επίθεσης-άμυνας στη στρατιωτική τεχνολογία, η γεωγραφική εγγύτητα, η πρόσβαση σε ακατέργαστες πρώτες ύλες, η διεθνής οικονομική πίεση, οι περιφερειακές ή δυαδικές στρατιωτικές ισορροπίες και η ευκολία με την οποία τα κράτη μπορούν να αποσπάσουν φυσικούς πόρους από κατακτημένα εδάφη.

Στη δεύτερη κατηγορία μεταβλητών ανήκουν τα εθνικά κίνητρα, οι πηγές τους και η γνώση για τα κίνητρα άλλων κρατών (Glaser 1997, 174; Glaser 2003, 408; Jervis 1999, 62; Jervis 1988). Αν η κρατική συμπεριφορά εξαρτάται από κίνητρα των κρατών, τότε σύμφωνα με τον Glaser (2003, 408) ο Ρεαλισμός, ή μια πιο ολοκληρωμένη θεωρία, θα χρειάζεται ένα στρώμα που θα ερμηνεύει τα βασικά κίνητρα. Προσθέτει επίσης, ότι αν τα κίνητρα παρερμηνεύουν το διεθνές περιβάλλον τότε ο Ρεαλισμός θα χρειάζεται μία συμπληρωματική θεωρία που να ερμηνεύει την υπομέγιστη λήψη αποφάσεων ορθολογικών δρώντων (Glaser 2003, 408). Επιπλέον, η αλλαγή του αξιώματος για τις πληροφορίες στο άναρχο διεθνές περιβάλλον θεωρείται συμβατή με το Ρεαλισμό, σύμφωνα με τους Αμυντικούς Ρεαλιστές, επειδή τα κράτη δε χρειάζεται να υιοθετούν σενάρια της χειρότερης περίπτωσης, αλλά πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους τις κατάλληλες στρατηγικές που αρμόζουν σε κάθε περίπτωση. Πιο συγκεκριμένα, τα κράτη μπορούν να ενισχύουν τις στρατιωτικές τους δυνάμεις, να συμμετέχουν σε ανταγωνισμούς όπλων ώστε να κερδίσουν στρατιωτικά πλεονεκτήματα ή να δείχνουν εγκράτεια στην ενίσχυση των στρατιωτικών τους δυνάμεων με στόχο να αποφύγουν τους κινδύνους των μη αναγκαίων συγκρούσεων

και αυτό να εξαρτάται από τη γνώση τους για τα κίνητρα των άλλων κρατών (Glaser 1994-95, 79; Glaser 2003, 404-06).

Ο κοινός παρανομαστής των παραπάνω κατηγοριών μεταβλητών είναι το Δίλημμα Ασφαλείας. Οι Αμυντικοί Ρεαλιστές θα έπρεπε να εντάξουν τα παραπάνω στο Ρεαλισμό με έναν συγκεκριμένο, συνεπή και όχι αυθαίρετο ή ad hoc τρόπο. Το κατορθώνουν με την υιοθέτηση της θεωρίας του Διλήμματος Ασφαλείας.

Το δίλημμα ασφαλείας είναι ένα εγγενές χαρακτηριστικό του διακρατικού συστήματος το οποίο αντιμετωπίζουν όλα τα κράτη κατά την επαφή τους με άλλα κράτη. Ο Robert Jervis (1978, 178) το ορίζει στο άρθρο του «Cooperation under the Security Dilemma» ως μια κατάσταση «στην οποία τα μέσα με τα οποία ένα κράτος επιχειρεί να αυξήσει την ασφάλειά του μειώνει την ασφάλεια των άλλων». Η αβεβαιότητα που επικρατεί εν μέσω αναρχίας για τις προθέσεις και τα κίνητρα των άλλων κρατών, καθώς επίσης και για τη μελλοντική τους ισχύ δυσχεραίνει τη συνεργασία, όπου θα ήταν εφικτή, δηλαδή στις διαδράσεις μεταξύ όχι αναθεωρητικών, αλλά status quo κρατών. Η αβεβαιότητα πράγματι ποτέ δεν εξαφανίζεται. Εντούτοις, οι Αμυντικοί Ρεαλιστές, σε αντίθεση με τους Επιθετικούς Ρεαλιστές, θεωρούν ότι είναι μεταβλητή και ότι επηρεάζεται από τους δομικούς μετατροπείς και τις μεταβλητές που επηρεάζουν τις κρατικές προθέσεις. Όταν η αβεβαιότητα είναι μικρότερη, τότε το δίλημμα ασφαλείας μπορεί να είναι ηπιότερο μεταξύ status quo κρατών και η διακρατική συνεργασία να διευκολυνθεί (Taliaferro 2000-01, 137; Glaser 1997). Αυτή είναι συνοπτικά η ουσία της συγκεκριμένης θεωρίας.

Εν προκειμένω, όπως προαναφέρθηκε, οι δομικοί μετατροπείς επηρεάζουν την ικανότητα των κρατών να διεξάγουν συγκεκριμένες διπλωματικές και στρατιωτικές στρατηγικές. Κατά συνέπεια, επηρεάζουν την κρατική αβεβαιότητα αναφορικά με το τι μπορούν να επιδιώξουν τα άλλα κράτη και επομένως «επηρεάζουν την ένταση του Διλήμματος Ασφαλείας μεταξύ συγκεκριμένων κρατών ή περιφερειακών υποσυστημάτων» (Taliaferro 2000-01, 137).

Το Δίλημμα Ασφαλείας επηρεάζεται επίσης από τα εθνικά κίνητρα, τις πηγές τους και τη γνώση για τα κίνητρα των άλλων κρατών. Αν για παράδειγμα, ένα κράτος είναι αναθεωρητικό και επιβουλεύεται ένα άλλο, τότε οι συμφιλιωτικές τακτικές από ένα status quo κράτος δε θα έχουν αποτέλεσμα και μπορεί να διακινδυνέψουν ακόμα και την ίδια του την ύπαρξη. Αντίθετα, η συνεργασία μεταξύ μη αναθεωρητικών κρατών μπορεί να ενισχυθεί όταν το Δίλημμα Ασφαλείας είναι ηπιότερο. Άμεση συσχέτιση υπάρχει και από το πώς ένα κράτος αντιλαμβάνεται το διεθνές σύστημα και την πραγματικότητα. Αν υπάρχουν λανθασμένες αντιλήψεις και παρανοήσεις, αυτό συνεπάγεται ότι το συγκεκριμένο κράτος θα συμπεριφέρεται όχι βάσει των επιταγών του διεθνούς συστήματος και των πραγματικών κινήτρων των άλλων κρατών, αλλά σύμφωνα με την εντύπωσή του για τις επιταγές του διεθνούς συστήματος και των κινήτρων που τα άλλα κράτη διαθέτουν. Τέλος, στο βαθμό που οι πληροφορίες για τις προθέσεις των άλλων κρατών μπορούν να μειώσουν την κρατική αβεβαιότητα για τις συγκεκριμένες προθέσεις τους, τότε μπορούν να αποτελούν ένα σημαντικό μέρος του Διλήμματος Ασφαλείας επηρεάζοντας την έντασή του και τις επιλογές μεταξύ ανταγωνιστικών και συνεργατικών πολιτικών (Glaser 2003, 406; Glaser 1997; Jervis 1978).

Η βιβλιογραφία τόσο για τις διαφορές μεταξύ Αμυντικών και Επιθετικών Ρεαλιστών, όσο και για τη θεωρία του Διλήμματος Ασφαλείας και την κριτική που του έχει ασκηθεί είναι εκτενής (Zakaria 1992; Schweller 1996; Spirtas 1996; Glaser 1997; Brooks 1997; Jervis 1998; Taliaferro 2000-01). Ο σκοπός του κεφαλαίου 4 όμως, δεν ήταν η υπεράσπιση της μιας θέσης ή της άλλης, αλλά να παρουσιάσει με συνεκτικό και ξεκάθαρο τρόπο τα διαφορετικά αξιώματα των δύο σχολών σκέψης, ώστε να αποσαφηνιστούν οι όποιες ασάφειες υπάρχουν και να μπορέσουμε να συνεχίσουμε την ανάλυσή μας, η οποία θα βασιστεί στις διακρίσεις που έχουμε κάνει μέχρι το σημείο αυτό.

Συμπεράσματα

Οι Ρεαλιστές διαφωνούν μεταξύ τους σε συγκεκριμένα ζητήματα. Η παρανόηση όμως, και η υπερβολή του εδάφους που τους χωρίζει δε αποτελούν υγιή βάση αναφοράς. Μόνο η ενδελεχής εξέταση μπορεί να συμβάλλει στο «ξεκαθάρισμα του τοπίου» και στην αξιολόγηση των εκατέρωθεν αναλύσεων και προτάσεων πολιτικής.

Εν προκειμένω, η «ανάγνωση» ενός διαφορετικού κόσμου οδηγεί σε διαφορετικές προτάσεις πολιτικής το οποίο μπορεί να σηματοδοτεί τη διάκριση μεταξύ μιας επιτυχημένης και μιας αποτυχημένης κρατικής εξωτερικής πολιτικής. Γενικά, για να δημιουργηθεί μια πολιτική πρέπει πρώτα να ανακαλυφθούν οι αιτίες που ορίζουν το υπό εξέταση φαινόμενο. Η στοιχειοθέτηση των αιτιών όμως, βασίζεται στον τρόπο ερμηνείας της πραγματικότητας (Waltz 1997). Για παράδειγμα, η ύπαρξη της ΔΚΑ σύμφωνα με την ανάλυση του Robert Jervis (2002β, 8) οφείλεται μεταξύ άλλων και στις κοινές φιλελεύθερες αξίες των κρατών της Δύσης. Οι αξίες δεν επηρεάζουν τη διεθνή κατανομή της ισχύος, αλλά μπορούν να επηρεάσουν τις προτιμήσεις των

κρατών μέσω της αξιολόγησης των κοστών και ωφελειών του πολέμου και της ειρήνης υπέρ της ειρήνης (Jervis 2002β, 8). Κατά συνέπεια, εντάσσονται στην κατηγορία των μεταβλητών που αφορούν τις κρατικές προθέσεις και άρα, μολονότι μπορούν να ενταχθούν σε μια ανάλυση Αμυντικών Ρεαλιστών, δε θα μπορούσαν να υιοθετηθούν από τους Επιθετικούς Ρεαλιστές, άρα η «πραγματικότητα» του κάθε μελετητή αλλάζει και κατά συνέπεια το ίδιο και οι προτάσεις του.

Επιπλέον, σε θεωρητικό επίπεδο, η αποσαφήνιση των διαφορετικών Ρεαλιστικών παραδοχών μπορεί να συμβάλλει στην προσπάθεια βελτίωσής τους. Πιο συγκεκριμένα, ο Schweller (2003, 313) διευκρινίζει ότι η διαφορά μεταξύ των «ισμών» στις Διεθνείς Σχέσεις εδράζεται στις και καθοδηγείται από τις διαφορετικές πεποιθήσεις περί του «τι έχει σημασία» και τι χρειάζεται ερμηνεία στις διεθνείς υποθέσεις και ο Wendt (1999, 121) θέτει το ζήτημα «επί των τύπων των ήλων»: «[...] Οι δομικές θεωρίες που κάνουν λανθασμένες υποθέσεις για τα κίνητρα μπορεί μερικές φορές να προβλέψουν αποτελέσματα επιτυχώς, αλλά αν αγνοήσουμε την ανακρίβειά τους, δε θα ξέρουμε πότε θα μας απογοητεύσουν ή πώς να τις αναθεωρήσουμε πιο αποτελεσματικά. Από αυτό το σημείο, ενθαρρύνοντας τους κοινωνικούς επιστήμονες να αγνοούν την αλήθεια των υποθέσεων τους, αποτελεί κακή «μεθοδολογική συμβουλή».

Παράλληλα, το να μη διευκρινίζουμε τις αναγκαίες συνθήκες υπό τις οποίες οι θεωρίες μας λειτουργούν, αποτελεί έναν από τους λόγους για τους οποίους υπάρχουν αντικρουόμενες γενικεύσεις και σύγχυση στις Διεθνείς Σχέσεις (Schweller 1997, 929) - όπως φαίνεται από τη δυσκολία κατηγοριοποίησης του Jervis (Schouten 2008) και από συγκεκριμένες αμφισβητούμενες κριτικές περί εκφυλισμού του Ρεαλισμού

(Legro και Moravcsik 1999; Vasquez 1997; Waltz 1997; Walt 1997; Schweller 1997; Taliaferro 2000-01) - . Η αποσαφήνιση των υποθέσεων εργασίας είναι χρήσιμη γιατί μπορεί να καταδείξει πότε φαινομενικά αντικρουόμενες θεωρίες είναι συμβατές και πότε δεν είναι²⁷, πότε ένα παράδειγμα εκφυλίζεται και πότε όχι.

Όπως λοιπόν παρουσιάσαμε παραπάνω, οι ενδο-Ρεαλιστικές διαφορές απορρέουν από την υιοθέτηση διαφορετικών ή εναλλακτικών αξιωμάτων περί της αναρχίας, της αβεβαιότητας, των δομικών μετατροπών, τις μεταβλητές που επηρεάζουν τις κρατικές προθέσεις, καθώς επίσης και από το αν τα κράτη μεγιστοποιούν την ασφάλειά τους πάντα ή όχι και τον τρόπο επίδρασης της διεθνούς κατανομής της ισχύος.

Επιπλέον, αναδείχτηκε η σχέση του Jervis και των επιχειρημάτων του περί της αναρχίας, της Ισορροπίας της Ισχύος και των σχετικών-κερδών με τον Ρεαλισμό και ειδικότερα με τον Αμυντικό Ρεαλισμό. Πράγματι, οι Αμυντικοί Ρεαλιστές, όπως και ο Jervis, υποστηρίζουν ότι η διεθνής αναρχία δεν ωθεί από μόνη της – ή αναπόδραστα – τα κράτη στη σύγκρουση και στον πόλεμο (Levy 2002, 354), ότι όχι μόνο η κατανομή της ισχύος, αλλά και υποσυστημικοί παράγοντες επηρεάζουν την τάση των κρατών προς εξισορρόπηση ή μη και ότι τα κράτη δεν επιδιώκουν πάντα τα σχετικά κέρδη επειδή η αβεβαιότητα είναι μεταβλητή και διότι όταν οι πιέσεις για ασφάλεια δεν είναι ισχυρές, τότε τα κράτη μπορούν να μη μεγιστοποιούν την ασφάλειά τους.

---

²⁷ Σε αυτήν τη λογική βασίζεται η απάντηση του Schweller στην κριτική του Vasquez ότι ο Ρεαλισμός εκφυλίζεται (Schweller 1997).

Παρά το γεγονός όμως, ότι η άποψη του Jervis περί της αναρχίας, της Ισορροπίας της Ισχύος και των σχετικών κερδών είναι ξεκάθαρα «αμυντικορεαλιστική», υπάρχουν και άλλα αναπάντητα ερωτήματα. Εντούτοις, τα συγκεκριμένα ερωτήματα αφορούν ευρύτερα τους Αμυντικούς Ρεαλιστές και όχι μόνο τον ίδιο. Χρειάζεται, για παράδειγμα δηλαδή, να αποσαφηνίσουν τον τρόπο διασύνδεσής των αξιωμάτων τους και τις λογικές τους προεκτάσεις. Στις επόμενες ενότητες θα εστιάσουμε στο πώς εντάσσονται στο Ρεαλισμό οι αξίες των δρώντων που συμπεριλαμβάνονται στην ανάλυση του Jervis για την ΔΚΑ. Μάλιστα, θα επιχειρήσουμε όχι μόνο να αναδείξουμε το πώς διασυνδέονται μεταξύ τους, αλλά και την ασάφεια που δημιουργείται αν ακολουθηθούν οι λογικές τους προεκτάσεις.

Κεφάλαιο 4

ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΞΙΕΣ ΤΩΝ ΔΡΩΝΤΩΝ

Ο πρώτος στόχος του προηγούμενου κεφαλαίου ήταν να μας διευκολύνει, εν είδη γέφυρας δηλαδή, να καταλάβουμε την ανάλυση του κεφαλαίου αυτού. Το ερώτημα που θα απαντήσουμε λοιπόν, μπορεί πλέον να τεθεί με σαφήνεια: μπορούν οι αξίες των δρώντων να ενταχθούν στο Ρεαλιστικό πλαίσιο ανάλυσης χωρίς αυτό να αποτελεί αντίφαση;

Η συγκεκριμένη ερώτηση έχει ιδιαίτερη βαρύτητα μιας και, όπως ο ίδιος ο Jervis (1998, 985) παραδέχεται, «οι αλλαγές στις αξίες δεν ταιριάζουν καλά με τον Ρεαλισμό» και οι Ρεαλιστές μπορούν να ισχυριστούν ότι οι αλλαγές στη ΔΚΑ απλά οφείλονται στα αυξημένα κόστη του πολέμου.

Παρ' όλα αυτά όμως, υποστηρίζουμε ότι ο ρόλος των αξιών των δρώντων μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο του Αμυντικού Ρεαλισμού. Οι αξίες είναι πεποιθήσεις περί της αξιολόγησης των μέσων προς επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών και εν προκειμένω οι αξίες επηρεάζουν την υποκειμενική αντίληψη των κρατών της ΔΚΑ περί των κοστών του πολέμου και των ωφελειών της ειρήνης (Jervis 2002β, 8; Wendt 1999, 117; Sears, Huddy και Jervis 2003, 10-12). Την αναγκαία θεωρητική σύνδεση προσφέρουν αφενός το αξίωμα ότι «οι υλικές δυνατότητες μπορούν να επηρεάσουν την κρατική εξωτερική συμπεριφορά μόνο μέσω του μέσου των κεντρικών αντιλήψεων, υπολογισμών και εκτιμήσεων των ληπτών αποφάσεων», αφετέρου το Δίλημμα Ασφαλείας διότι, όπως προαναφέραμε, επηρεάζεται από τα εθνικά κίνητρα, τις πηγές τους και τη γνώση για τα κίνητρα των άλλων κρατών.

Για να καταλήξουμε όμως, στα συμπεράσματά μας, πρώτα θα παραθέσουμε συγκεκριμένες Ρεαλιστικές απόψεις που αντιτίθενται στην ανάλυση των Αμυντικών Ρεαλιστών, στη συνέχεια θα προσθέσουμε την κριτική και την άποψη των Αμυντικών Ρεαλιστών και του Jervis και στο επόμενο κεφάλαιο θα κάνουμε τη διάκριση μεταξύ κοινής και συλλογικής γνώσης (shared knowledge). Ο τελευταίος διαχωρισμός κρίνεται αναγκαίος για να γίνει κατανοητή η ακριβής χρήση της έννοιας των αξιών στην ανάλυση του Jervis για τη ΔΚΑ.

Πρώτα από όλα λοιπόν, στο άρθρο του «Anarchy and the limits of cooperation», ο Joseph Grieco υποστηρίζει ότι οι ρεαλιστές θεωρούν τα κράτη ως δρώντες που επιθυμούν να διατηρούν τη θέση τους στην ιεραρχία της ισχύος²⁸, ότι δρουν αμυντικογενώς για το σκοπό αυτό, καθώς επίσης και ότι η εν λόγω υπόθεση εργασίας εδράζεται στην «επίμονη αβεβαιότητα» (Grieco 1988, 500). Τα συμπεράσματα που εξάγονται από αυτήν την ερμηνεία είναι ότι οι προτιμήσεις των κρατών είναι συγκεκριμένες και αφενός περιορίζονται από την ύπαρξη της αβεβαιότητας, αφετέρου εξαρτώνται από την ισορροπία της ισχύος (Jervis 1988, 326-7).

Ο Waltz, για παράδειγμα, υποθέτει ότι το άναρχο διεθνές σύστημα είναι ένα σύστημα αυτό-βοήθειας και ανταγωνισμού και ότι πρωταρχικός στόχος των κρατών είναι η ασφάλειά τους (Waltz 2000, 39-40). Η περιγραφή αυτή όμως προϋποθέτει τα κίνητρα των κρατών (Brooks 1997). Ο Mearsheimer (2001, 12) μάλιστα, είναι ακόμα πιο σαφής στο συγκεκριμένο ζήτημα: ο κόσμος λειτουργεί όπως τον περιγράφει ο Επιθετικός Ρεαλισμός, άρα τα κράτη χρειάζεται να λειτουργούν «σαν καλοί

---

²⁸ Ο αγγλικός όρος είναι «defensive state positionality».

Επιθετικοί Ρεαλιστές». Επιπροσθέτως, η απάντηση του Mearsheimer στο ερώτημα γιατί χρειάζεται μια θεωρία που περιγράφει την πραγματικότητα, να συμβουλεύει συγχρόνως και τι τα κράτη πρέπει να κάνουν, είναι παρόμοια με την απάντηση του Waltz: διότι «τα κράτη είναι ελεύθερα να κάνουν ότι χαζό πράγμα θέλουν να κάνουν» (Waltz 1997, 915; Mearsheimer 2001, 11-12).

Οι Αμυντικοί Ρεαλιστές προφανώς και διαφωνούν: αφενός διότι θεωρούν ότι η αβεβαιότητα είναι περισσότερο ευμετάβλητη και ότι υπάρχουν και άλλοι σημαντικοί παράγοντες που καθορίζουν την κρατική συμπεριφορά²⁹, αφετέρου επειδή δεν πιστεύουν πως όσα δεν ερμηνεύονται από τον Νεορεαλισμό οφείλονται είτε σε λάθη είτε στην εσωτερική πολιτική (Jervis 1997, 119; Waltz 1979, 172-73). Δεδομένου λοιπόν, ότι οι αξίες, στις οποίες θα επικεντρωθούμε, αφορούν τις προτιμήσεις των κρατών θα εστιάσουμε σε αυτό το κομμάτι της γραμματείας των Διεθνών Σχέσεων και όχι στους δομικούς μετατροπείς.

Πιο συγκεκριμένα, όπως δεικτικά επισημαίνει ο Jervis για το θέμα αυτό, «οι αξίες, οι προτιμήσεις, οι πεποιθήσεις και ο ορισμός του προσωπικού συμφέροντος του δρώντος είναι όλα εξωγενή στο μοντέλο μερικών μορφών του Ρεαλισμού και πρέπει να παρασχεθούν προτού ξεκινήσει η ανάλυση. Αν ήταν ξεκάθαρα [και αντικειμενικά], τότε η ανάλυση της διεθνούς πολιτικής θα ήταν πολύ πιο απλή. Κατά συνέπεια, χρειάζεται να διερευνηθούν και να ερμηνευθούν και όχι να ληφθούν ως δεδομένα» όπως γίνεται στο πλαίσιο της αναρχίας (Jervis 1988, 319 και 340; Jervis 2002β, 1-2). Οι δε περιπτώσεις ενισχυμένης συνεργασίας, όπως η ΔΚΑ (ή η ΕΕ), δεν

---

²⁹ Στην εν λόγω υπόθεση εργασίας περί των κρατικών προτιμήσεων έχει ασκηθεί κριτική ακόμα και από μη Αμυντικούς Ρεαλιστές όπως ο Schweller που υποστηρίζει ότι αυτή είναι μια προκατάληψη των νεορεαλιστών υπέρ των status quo κρατών (Schweller 1996).

μπορούν εύκολα να ερμηνευθούν από φειδωλά μοντέλα που μεταχειρίζονται τις ιδέες και τις προτιμήσεις των δρώντων ως δεδομένα (Jervis 1992, 723; Jervis 1998, 985).

Πράγματι, ο Νεορεαλισμός προϋποθέτει σε σημαντικό βαθμό τα κίνητρα και τις προτιμήσεις των δρώντων και ισχυρίζεται ότι βασίζονται σε μια έντονη ευαισθησία περί του φόβου (Brooks 1997). Επιπλέον, τα εξάγει – ή υπονοεί πως τα εξάγει (Jervis 1988, 327) - από τις συμπεριφορές των κρατών, δηλαδή χρησιμοποιεί τη μέθοδο των «αποκαλυφθέντων προτιμήσεων», αλλά αυτή η τεχνική μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο όταν οι προτιμήσεις είναι σταθερές και συνεπείς (Jervis 1988, 323).

Οι Αμυντικοί Ρεαλιστές όμως, δεν τις θεωρούν σταθερές. Προφανώς δε θεωρούν ότι η κρατική συμπεριφορά επηρεάζεται μόνο από τις προτιμήσεις που έкаστο κράτος έχει (Jervis 2002α, 12), αλλά τους δίνουν περισσότερη βαρύτητα. Ο τρόπος με τον οποίον τις εντάσσουν στις αναλύσεις τους είναι μέσω του Διλήμματος Ασφαλείας που ενέχει ρόλο «διαμεσολαβητή» μεταξύ συστημικών και υποσυστημικών μεταβλητών.

Το εν λόγω ρεύμα σκέψης του Ρεαλισμού θεωρεί ότι η κρατική συμπεριφορά επηρεάζεται από την ένταση του Διλήμματος Ασφαλείας, που υπό συνθήκες επηρεάζεται λιγότερο ή περισσότερο από τις κρατικές προτιμήσεις. Ειδικότερα, «όπου η ασφάλεια και άλλα συμφέροντα δημιουργούν διαφορές που είναι ασυμβίβαστες ανάμεσα σε ένα επιθετικό κράτος και ένα άλλο που αποζητά ασφάλεια, τότε οι Αμυντικοί Ρεαλιστές βλέπουν τη σύγκρουση ως αναπόφευκτη (Jervis 1999, 49). Στην περίπτωση αυτή η ανάλυσή τους προσεγγίζει αυτήν των Επιθετικών Ρεαλιστών. Αντίθετα, όταν οι μελλοντικές διαδράσεις αναμένονται ειρηνικές και το

δίλημμα ασφαλείας είναι ήπιο (οι σχέσεις αιτίου αιτιατού μήπως μπορούν και να αντιστραφούν;), τότε ο ανταγωνισμός έχει πολύ διαφορετικό νόημα και συνέπειες (Jervis 1991-92, 52). Στην περίπτωση αυτή αν οι προτιμήσεις δεν είναι σταθερές και στο βαθμό που επηρεάζουν το Δίλημμα Ασφαλείας, αποκτούν μεγαλύτερη σημασία (Glaser 2003, 404-408 και 412).

Ο Jervis θεμελιώνει λογικά και παραδειγματικά την άποψή του ότι οι πεποιθήσεις δεν είναι ευνόητες και ότι διαφοροποιούνται πέραν της επίδρασης της διεθνούς κατανομής της ισχύος. Θεωρεί ότι «μολονότι η συμπεριφορά μπορεί να αποκαλύπτει κάτι σημαντικό για τον δρώντα, συχνά δεν είναι ξεκάθαρο το τι ακριβώς αποκαλύπτεται, τι προτίθεται να αποκαλυφθεί και τι οι άλλοι θα νομίζουν ότι αποκαλύπτεται³⁰» (Jervis 2002α, 12). «Οι στρατηγικές [και οι προτιμήσεις στις οποίες βασίζονται] είναι σπάνια προφανείς και αυτό καταδεικνύεται από το ότι είναι συχνά αμφισβητήσιμες και από το ότι αυτές που τελικά ακολουθούνται συχνά αποδεικνύονται λανθασμένες» (Sears, Huddy και Jervis 2003, 10-12).

Επί παραδείγματι, κατά τη διάρκεια της Προεδρίας Reagan στις ΗΠΑ, ο ίδιος ο Πρόεδρος και οι υποστηρικτές του πίστευαν ότι πολλά είδη συνεργασίας με την τότε Σοβιετική Ένωση μάλλον θα οδηγούσαν όχι σε ενίσχυση της συνεργασίας, αλλά σε ενίσχυση της πίεσης προς τη Δύση. Το στοιχείο αυτό ήταν καθοριστικό για τη χάραξη της εθνικής τους στρατηγικής. Μια άλλη περίπτωση είναι το ότι πεποιθήσεις του Προέδρου Reagan ότι οι συμφωνίες που οι άλλοι θεωρούσαν ως θετικές ήταν στην πραγματικότητα απαράδεκτες οδήγησε στον να είναι χαμηλές οι προσδοκίες για επίτευξη συμφωνίας ελέγχου των εξοπλισμών (Jervis 1988, 326-7).

---

³⁰ Ο Jervis θεωρεί τρελό το να προϋποτίθεται ότι «οι άνθρωποι είναι όλοι ίδιοι ή ότι αντιλαμβάνονται όπως μερικοί μελετητές πιστεύουν ότι θα έπρεπε» (Balzacq και Jervis 2004, 561).

Ένα άλλο παράδειγμα που ο Jervis αναφέρει είναι αυτό της περίπτωσης του Προέδρου Clinton κατά τη διάρκεια της υπόθεσης σεξουαλικής παρενόχλησης της Paula Jones, όπου διαφορετικοί δέκτες θεώρησαν ότι αποκαλύπτονται διαφορετικά μηνύματα. Για την υπόθεση αυτή ο Clinton είχε προσλάβει ένα διάσημο δικηγόρο ονόματι Robert Bennett. Η συνέπεια αυτής της ενέργειας ήταν η εφημερίδα Washington Post να ερμηνεύσει αυτήν την κίνηση ως ένδειξη της ενοχής του - αλλιώς γιατί να προσλάβει τόσο καλό δικηγόρο - και το δολάριο να ανατιμηθεί - η κίνηση αυτή θεωρήθηκε ως δείγμα της αποφασιστικότητάς του και ότι η χώρα δε θα παρέλυε εξαιτίας του σκανδάλου - (για περισσότερα στο Jervis 2002α, 14 και 36).

Συνοψίζοντας, οι πεποιθήσεις και η ερμηνεία προέλευσής τους, δηλαδή οι πεποιθήσεις και οι αξίες στην περίπτωσή μας, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάλυση των Αμυντικών Ρεαλιστών. Το να πούμε όμως μονάχα ότι επηρεάζουν το Δίλημμα Ασφαλείας δεν είναι αρκετό. Εύλογα μπορούμε να αναρωτηθούμε αν η χρήση των αξιών μας οδηγεί ασυναίσθητα στο να αλλάξουμε οντολογία ή αν είναι όντως Ρεαλιστική. Για το λόγο αυτό θα αξιοποιήσουμε μία συγκεκριμένη εξίσωση που χρησιμοποιεί ο Alexander Wendt στο έργο του Social Theory of International Politics.

Η εξίσωση αυτή που στην γραμματεία της φιλοσοφίας ονομάζεται «επιθυμία και πεποίθηση ισούται με δράση» μας βοηθάει να ερμηνεύσουμε τον τρόπο που οι αξίες επηρεάζουν τις προτιμήσεις (Wendt 1999, 115). Με άλλα λόγια, οι δράσεις εξαρτώνται από τις επιθυμίες του δρώντα και οι επιθυμίες είναι ανεξάρτητες μεν,

αλλά επηρεάζονται και από τις πεποιθήσεις του για τον κόσμο. Οι Ρεαλιστές³¹ θεωρούν την «επιθυμία (ή προτιμήσεις ή συμφέρον) και την πεποίθηση (ή εκτιμήσεις ή ιδέες) ως διακριτές μεταβλητές» (Wendt 1999, 115). Εν προκειμένω, οι αξίες αποτελούν πεποιθήσεις περί της αξιολόγησης των μέσων προς επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών. Πράγματι, όπως υποστηρίζει ο Wendt (1999, 157-58), αυτό δείχνει ότι τα κράτη ενεργούν βάσει «ιδιωτικών νοημάτων που είναι τουλάχιστον σχετικά αυτόνομα από τις υλικές συνθήκες» και ότι οι πεποιθήσεις επηρεάζουν τις επιθυμίες. Εντούτοις, εφόσον οι αξίες δεν είναι αμοιβαίες -οπότε το διεθνές σύστημα δεν αποκτά κάποια διάσταση κουλτούρας- και δεδομένου ότι επηρεάζουν μόνο το πώς τα κράτη αξιολογούν τα κόστη και τα οφέλη συγκεκριμένων καταστάσεων - άρα δε δημιουργούν αυτόνομες ή ανεξάρτητες επιθυμίες - τότε διατηρείται ο κατά Wendt (1999, 158) «υλιστικός» σκληρός πυρήνας του Ρεαλισμού. Εξάλλου, δεν είναι η πρώτη φορά που οι Ρεαλιστές χρησιμοποιούν «ιδεαλιστικούς» παράγοντες στις θεωρίες τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Ρεαλιστής³² Stephen Walt (1987) και η «Θεωρία της Ισορροπίας της Απειλής», όπου η απειλή δεν ορίζεται μόνο από υλικούς παράγοντες (Mearsheimer 2006, 109), αλλά και από το πώς κάθε κράτος προσλαμβάνει την επιθετικότητα ή μη του άλλου.

Προτού ολοκληρώσουμε την ενότητα αυτή θα κάνουμε ακόμα μία παρατήρηση. Πράγματι, η διαφοροποίηση μεταξύ των Ρεαλιστών για το θέμα των προτιμήσεων έχει βαρύνουσα σημασία τόσο σε επίπεδο πολιτικής, όσο και αναφορικά με το μέλλον της θεωρίας. Το πρωταρχικό όμως ζητούμενο, και αυτό θέλουμε να το τονίσουμε, δεν είναι να εξετάσουμε ποιοι έχουν δίκιο, ώστε να μπορέσουμε να προσφέρουμε

---

³¹ Ο Wendt αναφέρεται στους ορθολογιστές, αλλά προφανώς μέσα στους ορθολογιστές συμπεριλαμβάνει και τους Ρεαλιστές.

³² Το αν κάποιοι αμφισβητούν το αν ο Walt είναι Ρεαλιστής είναι άλλο θέμα. Εμείς το λαμβάνουμε ως δεδομένο.

καλύτερες προτάσεις πολιτικής. Το κύριο ζητούμενο της εξακρίβωσης ποια υπόθεση εργασίας είναι πιο σωστή είναι ευρύτερο και αφορά το ποια θεωρία για τη φύση του ανθρώπου υιοθετούμε. Αυτή με τη σειρά της καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την αντίληψη και τις προσεγγίσεις του ερευνητή σχετικά με τη θεωρητικοποίηση της παγκόσμιας πολιτικής (Wendt 1999, 132; Jervis 1999, 63). Όσο όμως, το ζήτημα αυτό δεν ξεκαθαρίζεται, τότε οι Ρεαλιστές θα υπόκεινται στην κριτική ότι την υιοθετούν σιωπηρά, ασυναίσθητα ή ότι υπεκφεύγουν³³ (Wendt 1999, 132 και 117).

---

³³ Ο Wendt δεν το εκφράζει έτσι ακριβώς, αλλά αυτή είναι η ερμηνεία μας.

Κεφάλαιο 5

ΚΟΙΝΕΣ ΚΑΙ ΑΜΟΙΒΑΙΕΣ ΑΞΙΕΣ: ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ, ΑΝΤΙΦΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Μέχρι στιγμής, από τα κεφάλαια 3 και 4 κατέστη σαφές ότι η ανάλυση του Robert Jervis εντάσσεται στον Αμυντικό Ρεαλισμό και ότι ο ρόλος των αξιών ως εξατομικευμένων/κρατικών πεποιθήσεων δύναται επίσης να συμπεριληφθεί σε «αμυντικορεαλιστικές» αναλύσεις. Εντούτοις, το ζήτημα που ανακύπτει είναι το πώς μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε όχι τις προσωπικές αξίες, αλλά τις κοινές, αυτές που μοιράζονται από κοινού μια ομάδα κρατών και εν προκειμένω αυτά που αποτελούν τη ΔΚΑ.

Στην ανάλυση του Robert Jervis για τη ΔΚΑ οι αξίες ενέχουν ρόλο ισχυροποίησης της συνεργασίας. Ήδη από το 1988 στο άρθρο του «Realism, Game Theory and Cooperation» (Jervis 1988, 344) τις θεωρούσε σημαντικές και προέτρεπε να διερευνηθεί το πώς αναπτύσσονται, διατηρούνται και αλλάζουν. Είκοσι χρόνια μετά δεν έχει απαντήσει σε αυτή τη σειρά ερωτημάτων, αλλά μας θέτει τα ίδια και άλλα εξίσου δημιουργικά.

Ο Jervis (2002β, 8) υιοθετεί τη θέση ότι οι ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης έχουν κοινές αξίες. Το αν αυτή η εκτίμηση εντάσσεται στο πλαίσιο του Ρεαλισμού είναι δύσκολο να ειπωθεί, μολονότι είναι ορθολογική και συμβατή με τη θεωρία παιγνίων και τη στρατηγική ανάλυση (Wendt 1999, 158-59). Για να είμαστε ακριβείς το ερώτημα αυτό, το οποίο μπορεί να είναι εν μέρει ερώτημα κατηγοριοποίησης, θα το αποφύγουμε, όπως επίσης θα αποφύγουμε το ερώτημα του αν και πώς μπορεί να ελεγχθεί ο ρόλος των αξιών ο οποίος, όπως θα εξηγήσουμε παρακάτω, είναι σχεδόν

ταυτολογικός. Θα επιχειρήσουμε όμως, να αναδείξουμε τη σχέση των κοινών αξιών με την Κονστρουκτιβιστική ανάλυση του Wendt, τους προβληματισμούς που ανακύπτουν και την εύλογη κριτική σε μια θέση που κατά ομολογία Jervis είναι ανολοκλήρωτη (Jervis 2002β, 8-9).

Πράγματι, τα ερωτήματα του Jervis (2002β, 8-9) αναφορικά με το τι προκαλεί τις αλλαγές στις αξίες και το πώς μπορούν να ενταχθούν σε μια ανάλυση ευρύτερη της ΔΚΑ παραμένουν αναπάντητα και από τον ίδιο. Εντούτοις, η θέση του είναι ότι η ΔΚΑ στηρίζεται και αποτελείται από χώρες με κοινές και συμβατές αξίες που καλλιεργούνται αμοιβαία (Jervis 2002β, 8).

Αυτή η αντίληψη της πραγματικότητας (εν προκειμένω αξιών) ονομάζεται στη βιβλιογραφία, όπως σημειώνει ο Wendt (1999), «κοινή γνώση». «Η κοινή γνώση αφορά τις πεποιθήσεις περί της ορθολογικότητας, των στρατηγικών, των προτιμήσεων και των πεποιθήσεων του άλλου, καθώς επίσης και της κατάστασης του εξωτερικού κόσμου. Οι πεποιθήσεις δε χρειάζεται να είναι αληθινές, απλά να πιστεύεται ότι είναι αληθινές» (Wendt 1999, 159). Η «κοινή γνώση» για να είναι κοινή δε θα πρέπει απλά να την υιοθετούν όλοι, αλλά συγχρόνως όλοι να γνωρίζουν ότι όλοι το γνωρίζουν ότι όλοι την υιοθετούν.

Η έννοια της «κοινής γνώσης» συμπληρώνεται από τους Κονστρουκτιβιστές με την έννοια της «συλλογική γνώσης». Η «συλλογική γνώση» (εν προκειμένω οι συλλογικές αξίες) ισοδυναμεί με «συλλογικές» αναπαραστάσεις γνώσης, οι οποίες συντελούν δομές, που διατηρούνται από ομάδες, που αναπαράγουν μακροσκοπικά μοτίβα ατομικής συμπεριφοράς (Wendt 1999, 160).

Οι διαφορές των δύο κατηγοριών γνώσης εδράζονται στον τρόπο και στο βάθος της επίδρασής τους. Η «κοινή γνώση» επηρεάζει τους υπολογισμούς των κρατών (Wendt 1999, 161). Αυτό ακριβώς είναι και το επιχείρημα του Jervis (2002β, 8) όταν γράφει ότι οι αξίες επηρεάζουν τους υπολογισμούς των κρατών για το πώς ερμηνεύουν τα κόστη του πολέμου και τα οφέλη της ειρήνης. Η επίδραση εξηγείται μέσω της εξίσωσης «επιθυμία και πεποίθηση ισούται με δράση» και συγκεκριμένα μέσω των πεποιθήσεων και επηρεάζει τη συμπεριφορά και όχι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κρατών (Wendt 1999, 161). Αντίθετα, η «συλλογική γνώση», στην οποία δεν αναφέρεται ο Jervis, διαμορφώνει τα χαρακτηριστικά των δρώντων (όχι μόνο τη συμπεριφορά τους) και η επίδρασή της είναι αυτόνομη (Wendt 1999, 164).

Η «κοινή γνώση» και οι κοινές πεποιθήσεις είναι μία από τις ελάχιστες «θετικές» πηγές συνεργασίας στις οποίες οι Ρεαλιστές αναφέρονται και αυτό είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον και καινοτόμο για τη Ρεαλιστική παράδοση. Συνήθως ο Ρεαλισμός εστιάζει στις συνθήκες υπό τις οποίες η συνεργασία είναι εφικτή και όχι σε αυτές που ενισχύουν τη συνεργασία. Κάτι ανάλογο έχει συμβεί στη βιβλιογραφία με τη μελέτη περί της σταθερότητας του συστήματος, όπου οι μελετητές αν και ξεκινούσαν θέτοντας το ερώτημα ποιο είναι το ιδανικό μέγεθος, ώστε να λειτουργεί ομαλά η ισορροπία ισχύος, κατέληγαν «να εξετάζουν ποιο είναι το μέγεθος που έχει τις λιγότερες πιθανότητες να εκδηλωθεί πόλεμος» (Κουσκουβέλης 2004, 261). Δεν υπονοούμε βέβαια ότι αυτό είναι αρνητικό, αλλά ενδεχομένως ο Jervis να μας δείχνει νέους γόνιμους δρόμους για έρευνα της έντονης ή βαθιάς συνεργασίας.

Η έννοια όμως της «κοινής γνώσης» συμβιβάζεται δύσκολα με τον Ρεαλισμό διότι ενέχει στοιχεία κουλτούρας (Wendt 1999, 160-61). Το ποιοτικό χαρακτηριστικό της κουλτούρας, μολονότι ο Jervis δεν το αναφέρει ρητά στο άρθρο του «Theories of war», φαίνεται να είναι συμβατό με τη φιλοσοφία του σε άλλα κείμενά του (Jervis 2000, 95). Παρ' όλα αυτά όμως, όποια απάντηση και αν δοθεί στο παραπάνω ζήτημα, εύλογα ανακύπτουν επιπλέον ερωτήματα αναφορικά με την οντολογία της προσέγγισής του και το εύρος επίδρασης των αξιών.

Πρώτα από όλα, ο Jervis (2002β, 9) θεωρεί ότι οι αξίες της ΔΚΑ υποστηρίζονται από τη διαρκή κοινωνικοποίηση, η οποία ενσυνείδητα επιδιώκεται από τους ηγέτες. Η κοινωνικοποίηση όμως, σύμφωνα με τον Wendt (1999, 101-02) μπορεί να επηρεάσει τα χαρακτηριστικά των κρατών και όχι μόνο τη συμπεριφορά τους. Επιπροσθέτως, στο βαθμό που οι αξίες αποκτούν αυτόνομο ρόλο στον τρόπο αξιολόγησης των κοστών και ωφελειών των υλικών συνθηκών – όπως τα κόστη του πολέμου και τα οφέλη της ειρήνης – εύλογο είναι να διερωτηθούμε ή τουλάχιστον να ζητήσουμε να διευκρινιστεί, τι είδους δομή είναι αυτή, που επηρεάζεται από κοινωνικοποιητικές πρακτικές και «ιδεαλιστικούς» παράγοντες, αν δεν είναι κοινωνική (Wendt 1999, 102).

Επίσης, γιατί ο Jervis δεν ξεκαθαρίζει που σταματάει ή μέχρι που φτάνει η επίδραση της κοινωνικοποίησης; Ο κοινωνικός κονστραξιονισμός, ο οποίος, σύμφωνα με άρθρο της wikipedia³⁴, επικεντρώνεται στο να αποκαλύψει τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα και οι ομάδες συμμετέχουν στη δημιουργία της πραγματικότητας, όπως την προσλαμβάνουν, ερμηνεύει την κοινωνική πραγματικότητα ως μια διαρκή

³⁴ Wikipedia, s.v. “Social constructionism.” http://en.wikipedia.org/wiki/Social_constructionism.

και δυναμική διαδικασία. Υπό αυτήν την έννοια, όχι δίχως λόγο, θα περιμέναμε το επόμενο στάδιο της ανάλυσης του Jervis να αφορά τη μετατροπή της «κοινής» σε «συλλογική γνώση». Η ανάλυση προφανώς δε φτάνει στο σημείο αυτό, οπωσδήποτε όμως παραμένει ασαφές το γιατί.

Ένα άλλο ζήτημα που περιμένει απάντηση είναι αυτό της κατηγοριοποίησης της «κοινής γνώσης». Στο έργο του «System Effects» το 1997, ο Jervis (1997, 109) τονίζει ότι η «δομή» του Waltz δεν αφήνει περιθώριο για μεταβλητές και διευθετήσεις (arrangements) που είναι σημαντικές, αλλά δε βρίσκονται ούτε στο επίπεδο της μονάδος, ούτε του συστήματος. Μεταξύ άλλων, αναφέρει τις ευρέως κοινές εμπειρικές και κανονιστικές πεποιθήσεις, δηλαδή, κατά την αντίληψή μας, την «κοινή γνώση», ως παράγοντα που δεν είναι ξεκάθαρο το πώς μπορεί να κατηγοριοποιηθεί. Μολαταύτα, ο Wendt στο σημείο αυτό είναι σαφής, το εν λόγω επίπεδο είναι αυτό των διαδράσεων και σχετίζεται με τη Στρατηγική Επιλογή (Wendt 1999, 158). Η συγκεκριμένη απάντηση είναι και λογική και συμβατή με το σκεπτικό του Jervis, αλλά χρειάζεται περισσότερη ανάλυση για να στοιχειοθετηθεί αρμονικά.

Στο σημείο αυτό αρμόζει να κάνουμε μια διευκρίνιση. Ο Robert Jervis δε χρησιμοποιεί την «κοινή γνώση» με τέτοιο τρόπο ώστε να οδηγείται στο υποσυστημικό επίπεδο. Δεν επιχειρεί να ερμηνεύσει την εξωτερική πολιτική, αλλά αντίθετα, μέσω του ενδιάμεσου επιπέδου μεταξύ συστήματος και μονάδος, την ενισχυμένη συνεργασία στη ΔΚΑ. Όπως χαρακτηριστικά γράφει το 1997 προσπαθεί να ερμηνεύσει όχι μόνο την κρατική εξωτερική πολιτική, αλλά και τέτοια αποτελέσματα όπως «την ευκολία με την οποία τα κράτη αλλάζουν συμμάχους, το

ύψος των εμποδίων στη συνεργασία και το αν το σύστημα θα μοιραστεί σε δύο στρατόπεδα» (Jervis 1997, 109).

Εντούτοις, οι ασάφειες του τρίτου, και πιο ενδιαφέροντος, μέρους της διαδραστικής ερμηνείας της ΔΚΑ από τον Jervis δεσπόζουν και περιμένουν να αποσαφηνιστούν από τη μελλοντική έρευνα [που και ο ίδιος παραδέχεται ότι απαιτείται (Jervis 2002β, 9)].

Κατ' αρχήν, οι αλλαγές που ο Jervis παρατηρεί στη ΔΚΑ τείνουν περισσότερο στη «συλλογική» παρά στην «κοινή» γνώση. Υποστηρίζει ότι ο πόλεμος εντός της ΔΚΑ ούτε αναμένεται ούτε σχεδιάζεται και θεωρεί ότι αυτή η αλλαγή είναι μάλλον μη αναστρέψιμη. Η λογική συνέχεια αυτού του επιχειρήματος είναι ότι έχει επέλθει κάποιο είδος προόδου στις διακρατικές σχέσεις το οποίο όμως, αν δεν ενέχει στοιχεία κουλτούρας τότε πως εξηγείται; Επιπροσθέτως, ο αποκλεισμός της επιλογής του πολέμου σηματοδοτεί αλλαγή στις κρατικές προτιμήσεις επί αποτελεσμάτων και όχι μόνο επί στρατηγικών. Το στοιχείο της προόδου και της επίδρασης επί των κρατικών προτιμήσεων ισοδυναμεί με αλλαγές μόνιμου χαρακτήρα. Πως όμως καθίσταται εφικτό η «κοινή γνώση», η οποία εξαρτάται από το αν την υιοθετούν οι ηγέτες των χωρών, να επιδεικνύει στοιχεία σταθερότητας; Αυτό είναι χαρακτηριστικό της κατά Wendt (1999, 157-65) κουλτούρας του διεθνούς συστήματος και όχι απλά της «κοινής γνώσης».

Ένα άλλο πρόβλημα της συγκεκριμένης ανάλυσης αποτελεί το ότι τείνει στην ταυτολογία και ότι δεν παρουσιάζεται τρόπος για να ελεγχθεί. Ο Jervis ξεκινάει την ανάλυσή του συστημικά και Ρεαλιστικά, αλλά στο τέλος καταλήγει στα

συμπεράσματά του μέσω των αξιών. Υποστηρίζει χαρακτηριστικά ότι αν οι αξίες ήταν διαφορετικές τότε και ο κόσμος θα ήταν διαφορετικός (Jervis 2002β, 8) - και αφού έχει αλλάξει ο κόσμος, «διαπιστώνει» ότι έχουν αλλάξει και οι αξίες - . Με άλλα λόγια, το αίτιο ερμηνεύει το αποτέλεσμα και το αποτέλεσμα ελέγχεται μέσω της παρουσίας του ίδιου του αιτίου. Λείπει όμως, ο σαφής αιτιακός μηχανισμός η απουσία του οποίου δεν επιτρέπει τον έλεγχο της ορθότητας του επιχειρήματος, το οποίο, πέραν τούτου, βασίζεται στη μόλις 18χρονη μετα-Ψυχροπολεμική εμπειρία.

Ένας τρόπος για να υλοποιήσουμε τον έλεγχο, θα ήταν να ακολουθήσουμε τη συμβουλή του Jack Snyder (2003, 367) και να παρατηρήσουμε τη συνδιακύμανση μεταξύ της αιτίας και του αποτελέσματος, ελέγχοντας τις διαταραχές. Εντούτοις, για να φτάσουμε σε αυτό το στάδιο, θα πρέπει προηγουμένως να έχουμε ξεκαθαρίσει ποιος είναι ο αιτιακός μηχανισμός ο οποίος όμως, δεν παρέχεται με «σαφήνεια» από τον Jervis.

Μολαταύτα, υποθέτοντας ότι οι παράγοντες σε ένα σύστημα είναι ανεξάρτητοι, επίσης δεν είναι πιθανό να είναι αληθές και συνεπώς χρειάζεται να εξετάζουμε και για τις κρυμμένες συνδέσεις που δένουν (tie together) το σύστημα και τις δυναμικές που το οδηγούν (drive it) (Jervis 1996, 313). Παρά την πρόκληση που μια τέτοια προσπάθεια αντιπροσωπεύει αξίζει να αναληφθεί μιας και, όπως το θέτει ο Jervis (1997, 295), «πολύ λίγα στην κοινωνική και πολιτική ζωή βγάζουν νόημα εκτός αν ιδωθούν υπό το φως των συστημικών διαδικασιών». Εντούτοις, έννοιες όπως (η

οδική-εξάρτηση³⁵) η κοινωνικοποίηση των αξιών (Inglehart 2000) αν και αποτελούν μία ενδιαφέρουσα πρόκληση, εξακολουθούν να είναι δύσκολο να προσδιοριστούν.

Ειδικότερα, επιπρόσθετες δυσκολίες αποτελούν το γεγονός ότι οι αξίες μπορούν να λειτουργούν με τη «λογική» των μη-γεγονότων, δηλαδή των γεγονότων που δεν έλαβαν χώρα ποτέ χάρη στην ύπαρξη των αξιών. Το επιχείρημα αυτό όμως, δεν είναι διαψεύσιμο. Μια ακόμα δυσκολία αποτελεί αυτή των έμμεσων και καθυστερημένων συνεπειών (indirect & delayed effects), δηλαδή των συνεπειών που, εξαιτίας του ότι οι δράντες χρειάζονται χρόνο για να προσαρμοστούν στο τι έχουν κάνει οι άλλοι, βραχυπρόθεσμα είναι διαφορετικές από ότι μακροπρόθεσμα (Jervis 1997, 29-32; Jervis 2000, 97-98; Pierson 2000, 114-15; Lieberson και Lynn 2002, 11-12) το οποίο επίσης είναι δύσκολο ελέγξιμο. Γενικότερα, όντως η επιχειρηματολογία πίσω από τις διαδράσεις, τις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις και ειδικότερα αναφορικά με τις αξίες και τις κοινωνικοποιητικές πρακτικές που τις στηρίζουν εν είδη αλληλοτροφοδοτούμενου κύκλου, παρουσιάζει αυτούς τους προβληματισμούς και τα αδιέξοδα συχνά (Copeland 2003, 430-33 και 440; Lieberson και Lynn 2002).

Προφανώς υπάρχουν πολλά αναπάντητα ερωτήματα ακόμα, όπως το πότε (και γιατί όχι κάποια άλλη στιγμή) και γιατί ξεκινά η επίδραση των αξιών, τις συνθήκες υπό τις οποίες επιδρούν, τους αιτιακούς τους μηχανισμούς, πως αναμειγνύονται με τις υλικές δυνατότητες, καθώς επίσης και το πώς μπορούν να ερμηνεύσουν τη διακύμανση στη διακρατική συνεργασία όντας, στο πόνημα του Jervis, σταθερές. Οι συγκεκριμένες απορίες ή αδιέξοδα είναι δυσεπίλυτα και απαιτούν εκτεταμένη εμπειρική έρευνα και φιλοσοφική αναζήτηση. Εντούτοις, θα επιχειρήσουμε, μέσω παραλληλισμών, να

---

³⁵ Στο παρόν πόνημα εστιάζουμε στις αξίες και όχι στην οδική-εξάρτηση η οποία θα απαιτούσε μια επιπρόσθετη ανάλυση και εργασία.

πραγματευτούμε τα συγκεκριμένα ερωτήματα στη βάση της λογικής και των επιχειρημάτων του Μαρκή (2002).

Κεφάλαιο 6

ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΞΙΩΝ

Η ανάλυση του Μαρκή περί των αξιών στο βιβλίο του «Η Πάλη των Αξιών στον Αιώνα της Παγκοσμιοποίησης» δεν αφορά αποκλειστικά τις ΔΣ³⁶. Αποτελεί ένα ευρύτερο πόνημα που συνδυάζει τον αρχαίο Σκεπτικισμό και τη μοντέρνα κριτική θεωρία που αφορούν την αποδόμηση των αξιών και την εξασφάλιση του «κανονιστικού περιεχομένου της νεωτερικότητας». Παρ' όλα αυτά, θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τα σημεία επαφής με τη Ρεαλιστική ανάλυση των ΔΣ, που είναι κατεξοχήν σκεπτικιστική αναφορικά με τη δυνατότητα προόδου των διακρατικών σχέσεων και του ρόλου των αξιών των δρώντων. Συνάμα, επιδιώκουμε να αναδείξουμε συσχετισμούς με την ανάλυση του Jervis και θέματα για μελλοντική έρευνα. Εξάλλου, δε χρειάζεται να ενστερνιζόμαστε ούτε το μεταμοντερνισμό ούτε την κριτική θεωρία για να ερευνήσουμε ή να υιοθετήσουμε συγκεκριμένες φωτισμένες αναλύσεις.

6.1 Ορισμοί και Αναλογίες

Οι αξίες στην «Πάλη των Αξιών» αναλύονται ως θέμα της Κοινωνικής Επικοινωνίας και ως συγκροτησιακές αρχές της Κοινωνίας. Έρχονται σε αντίθεση με τις ατομικές αξίες οι οποίες είναι θέμα εμπειρίας, ενόρασης, πεποιθήσεως και πιστεύω, αφού μόνο τα άτομα έχουν κατά κυριολεξία αυτήν τη δυνατότητα. Επίσης, μια τέτοια κοινωνία, όπως μας την παρουσιάζει ο Μαρκής, είναι μια διαφορετική κοινωνία που δεν

---

³⁶ Η παρούσα ανάλυση αντλεί από το βιβλίο του Μαρκή «Η Πάλη των αξιών στον αιώνα της παγκοσμιοποίησης» (Μαρκής 2002).

αποτελείται από ένα σύνολο ατόμων, αλλά είναι ένα σύνολο επικοινωνιών. Το Άτομο είναι περιβάλλον της Κοινωνίας, όχι μέρος, κομμάτι της Κοινωνίας.

Παράλληλα, οι αξίες δεν ερευνώνται μεμονωμένα, αλλά σε σύνολα. Οι αξίες εντάσσονται στους «αστερισμούς των αξιών» και δεν είναι αποκομμένες. «Αστερισμός» σημαίνει ότι οι αξίες δεν είναι αιώνια αστέρια στο στερέωμα της ιστορίας μας, αλλά οι συνεχώς αναδυόμενες προοπτικές της κατασκευής και της ερμηνείας του κόσμου μας. «Αστερισμός» σημαίνει φιλοσοφικά την κρίσιμη ιστορική συγκυρία, που θα οδηγήσει ή όχι στην άφιξη του Νέου. Επομένως, η έννοια του «αστερισμού» ενέχει τόσο την έννοια της συνεχούς αλλαγής, όσο και της αέναης επανάληψης.

Οι αξίες μέσα στον «αστερισμό» αποκτούν δύο χαρακτηριστικά. Πρώτο, την ιστορική συγκυρία και δεύτερο τη δομική συμμορφοποίηση. Η ιστορική συγκυρία αφορά τις ιστορικές περιστάσεις υπό τις οποίες οι αξίες αναδύονται. Δομική συμμορφοποίηση σημαίνει ότι οι αξίες εμφανίζονται πάντα σε μια δομική σχέση ανάμεσά τους, και σε σχέση με το υποκείμενο ή την κοινωνία, καθώς επίσης και ότι οι αξίες δεν απεικονίζονται ως απλά πράγματα, αλλά ως σύνθετα σύνολα.

Συνάμα, αναδεικνύεται και μία διαλεκτική λογική των αξιών. Οι αξίες δεν αναδύονται ως πράγματα καθαυτά, αλλά πάντοτε μέσα από ένα δομικό συσχετισμό, ο οποίος, όπως τονίζει ο Μαρκίης και όπως θα αναλυθεί παρακάτω, αναπαράγει αντιπαλότητα, αλληλοαποκλεισμό κ αντινομία

Οι συγκεκριμένοι ορισμοί διακρίνονται τόσο από αντιθέσεις, όσο και από αναλογίες σε σχέση με την ανάλυση του Jervis. Από τη μία πλευρά, στην «Πάλη των Αξιών» οι αξίες μελετώνται συνολικά, ενώ στο άρθρο «Theories of War» (Jervis 2002β) αυτό υλοποιείται επιλεκτικά. Από την άλλη όμως, στην ανάλυση του Μαρκή οι αξίες δημιουργούν ένα διαφορετικό επίπεδο ανάλυσης, αυτό των αξιών ως τόπων επικοινωνίας, το οποίο παρομοιάζουμε με το επίπεδο των κρατικών διαδράσεων στις Διεθνείς Σχέσεις.

Ειδικότερα, μολονότι ο Jervis επικεντρώνεται αποκλειστικά στις αξίες που χαρακτηρίζουν τη Δημοκρατία, στην πτώση του милитарισμού και του εθνικισμού και των εδαφικών διεκδικήσεων, ο Μαρκής συμπεριλαμβάνει όλο το σύνολο των αξιών στην έννοια του «αστερισμού των αξιών». Το στοιχείο αυτό αναδεικνύει μία επιλεκτική προκατάληψη του Jervis υπέρ των αξιών που εξυπηρετούν την ανάλυσή του.

Αναφορικά με το ζήτημα της αναλογίας αυτό έγκειται στην έμφαση του Jervis στο ρόλο των διαδράσεων και στο ρόλο των αξιών κατά τον Μαρκή, ο οποίος (όπως τον αντιλαμβανόμαστε) έχει διαδραστικό χαρακτήρα. Πιο συγκεκριμένα, οι αξίες σύμφωνα με τον Μαρκή αποτελούν θέματα Κοινωνικής Επικοινωνίας και συγκροτησιακές αρχές της Κοινωνίας, δηλαδή δεν έχουν αυτόνομη επίδραση, αλλά, όπως θα δούμε παρακάτω, αποτελούν τόπους διαλόγου, όπου οι ερμηνείες δίνονται καιροσκοπικά. Αυτό το επίπεδο δεν είναι ούτε ατομικό, ούτε ξεκάθαρα συστημικό μιας και οι αξίες δεν αποτελούν ιδιότητες του συστήματος, αλλά τόπους επικοινωνίας που δεν είναι σταθεροί, αλλά ετεροκαθορίζονται διαδραστικά μέσω των καιροσκοπικών ερμηνειών που τους προσδίδονται. Στο δικό μας παραλληλισμό οι

αξίες ή μάλλον οι «αστερισμοί των αξιών» βρίσκονται στο επίπεδο των διαδράσεων στις Διεθνείς Σχέσεις. Μάλιστα, την αντίληψή μας αυτή ενδυναμώνει το γεγονός ότι οι αξίες αποτελούν και συγκροτησιακές αρχές της Κοινωνίας, δηλαδή ενέχουν το ρόλο που έχουν για τον Jervis οι διαδράσεις τρίτου επιπέδου, όπου η συμπεριφορά των δρώντων συχνά αλλάζει το ίδιο το περιβάλλον υπό την έννοια της εξέλιξης και της συν-εξέλιξης.

Συμπερασματικά, οι «αστερισμοί των αξιών» μπορούν να αξιοποιηθούν στη μελέτη των διεθνών σχέσεων τοποθετώντας τους στο ενδιάμεσο επίπεδο μεταξύ δομής και δρώντων. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στα χαρακτηριστικά, στη λειτουργία και στις επιδράσεις των αξιών στα πολιτικά συστήματα.

6.2 Αξίες ως μη Εξειδικευμένος Κώδικας Επικοινωνίας

Οι αξίες στην «Πάλη των Αξιών» είναι τα «κοινά και ένδοξα» της Κοινωνίας και η εγγύηση της κοινωνικής συνοχής. Από την άλλη όμως, οι αξίες αποτελούν συγκροτησιακές αρχές των επιμέρους κοινωνικών υποσυστημάτων.

Η αρχή της μοντέρνας Κοινωνίας στη λειτουργική της δομή, συνεχίζει ο Μαρκίς, είναι η αρχή της κοινωνικής διαφοροποίησης μέσω πολλών λειτουργικών υποσυστημάτων, όπως της Οικονομίας, της Πολιτικής, του Δικαίου, της Παιδείας, των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ), της Επιστήμης και άλλων τα οποία λειτουργούν με τους δικούς τους κώδικες επικοινωνίας και με τα δικά τους κριτήρια συγκεκριμενοποίησης των αξιών. Αξία για παράδειγμα είναι, κατ' αντιστοιχία, το κέρδος, η εξουσία, το δίκαιο, η αλήθεια και ούτω καθεξής.

Η αξία ως εξειδικευμένος κώδικας επικοινωνίας οδηγεί έτσι στο «τσιμεντάρισμα του κατακερματισμού της Κοινωνίας». Τα επιμέρους υποσυστήματα λειτουργούν παράλληλα (!) και παρ' όλες τις «αλληλοδιεισδύσεις» παραμένουν ξεχωριστοί κοινωνικοί «υπόκοσμοι».

Παράλληλα όμως, ο αξίες έχουν και ενοποιητικό ρόλο αφού καλούνται να υποκαταστήσουν την έλλειψη του κοινού κώδικα επικοινωνίας, που βοηθάει να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ των συστημάτων αυτών. Παραδείγματος χάρη, η αξία της Δικαιοσύνης μπορεί να εντοπιστεί στο κέρδος ως δίκαιη τιμή, στην εξουσία ως δίκαιη πολιτεία, στο δίκαιο ως δίκαιη νομική λειτουργία, στην αλήθεια ως ίσες ευκαιρίες και ούτω καθεξής.

Επομένως λοιπόν, η αξία δεν μπορεί να λειτουργήσει ως εξειδικευμένος κώδικας. Η αξία είναι ένας μη εξειδικευμένος κώδικας επικοινωνίας. Εδώ εντοπίζεται και η παραδοξία της αξίας εν γένει. Οι αξίες είναι καθολικοί τόποι συζήτησης και επικοινωνίας ή όπως τις ονομάζει ο Μαρκίης: «επικοινωνιακά universalien».

Οι αξίες αποτελούν μόνο θέμα Επικοινωνίας, αλλά είναι και οιοσδήποτε προϋπόθεση πάσης Επικοινωνίας. Ειδικότερα, όλοι μας μιλούμε μια διπλή γλώσσα: άλλα κάνουμε όταν λειτουργούμε στα επιμέρους υποσυστήματα της Κοινωνίας και άλλα λέμε ότι κάνουμε όταν επικαλούμαστε τις αξίες στη δημόσια συζήτηση. Για παράδειγμα, ο πολιτικός δεν αρκείται στην επιδίωξη της εξουσίας, αλλά το κάνει κι αυτός χάριν υψηλών αξιών οι οποίες ενέχουν ρόλο εξειδικευμένου κώδικα επικοινωνίας εντός του πολιτικού συστήματος και νομιμοποιητικής αρχής στο δημόσιο αναστοχασμό της

πρακτικής αυτής. Κατά συνέπεια, οι αξίες δεν έχουν την παραδοσιακή Λογική της Έννοιας.

Μολονότι όμως, οι αξίες δεν έχουν συγκεκριμένο νόημα συμβάλλουν στην αυτοσυγκρότηση του κοινωνικού συστήματος. Ο Μαρκός προσφέρει την εξήγηση μέσω ενός παραλληλισμού μεταξύ του ατόμου και της κοινωνίας. Το ψυχικό σύστημα χρειάζεται τις αξίες προκειμένου να αυτοσυγκροτηθεί σε αυτόνομο άτομο, υποκείμενο και αυτοσυνείδηση. Οι αξίες και οι απαξίες είναι το φίλτρο, μέσα από το οποίο φιλτράρεται πάντοτε η εισβολή των πληροφοριών στο ψυχικό σύστημα. Χωρίς τις αξίες και απαξίες η μνήμη του ψυχικού αυτού συστήματος δε θα μπορούσε να ξεχάσει. Κατά αντιστοιχία και τα κοινωνικά συστήματα με τη συλλογική τους μνήμη χρειάζονται εξίσου τις αξίες για να αυτοσυγκροτηθούν, να αναπαραχθούν μέσω επικοινωνίας και να μεταλλαχθούν μέσω μεταξίωσης των αξιών.

Η εν λόγω όμως αυτοσυγκρότηση δεν ερμηνεύεται από τον Μαρκό ως μια ατελείωτη δυνατότητα προόδου χάρη στις αξίες. Αντιθέτως μάλιστα, θεωρεί ότι οι αξίες λειτουργούν καιροσκοπικά. Αυτό σημαίνει ότι σε κάθε φάση της ιστορικής πορείας μας άλλες αξίες μας απασχολούν. Πρώτα ήταν στη φάση της πρώιμης νεωτερικότητας επείγον να εξασφαλίσουμε τις βασικές αξίες της ισότητας, της ελευθερίας και της δικαιοσύνης. Σήμερα όμως, στην εποχή του κράτους ευημερίας επείγουν άλλες αξίες όπως για παράδειγμα η ευημερία, η ασφάλεια και η οικολογική ακεραιότητα του περιβάλλοντος.

Ο καιροσκοπισμός όμως, δεν είναι μόνο ιστορικοφιλοσοφικός, αλλά και κοινωνικο-λειτουργικός. Η συγκυρία, ο «καιρός», ο «αστερισμός» των αξιών προσδιορίζεται

από τη συγκεκριμένη κατάσταση, μέσα στην οποία κινείται η κοινότητά μας. Εκτός αυτού, ο εν λόγω καιροσκοπισμός εκδηλώνεται και στο γεγονός ότι η πολιτική, για παράδειγμα, πράττει ανά περίπτωση για να επιλέξει ποιες αξίες έχουν προτεραιότητα στις επιλογές μας. Η επιλογή όμως αυτή μεταξύ αξιών είναι πρωτίστως θέμα καιροσκοπισμού.

Η συγκεκριμένη ανάλυση είναι εν μέρει συμβατή με τον (Αμυντικό) Ρεαλισμό - ή με μια «πιο γενική θεωρία που εξελίσσεται αφαιρετικά από τον Δομικό Ρεαλισμό και διατηρεί τα κύρια χαρακτηριστικά του, τα οποία περιλαμβάνουν το να θεωρούνται οι συστημικές μεταβλητές ως εξωγενείς και να επικεντρωνόμαστε στις στρατηγικές διαδράσεις» (Glaser 2003, 407) - διότι δεν προσφέρει ούτε αιτιακό νόημα στις αξίες, ούτε αυτόνομο ρόλο. Αντίθετα, τους προσδίδει ρόλο και δυνατότητα ερμηνείας τους, κατά περίπτωση και κατά δρώντα, δηλαδή καιροσκοπικά. Μολονότι λοιπόν, οι αξίες δύσκολα εντάσσονται στο Ρεαλιστικό πλαίσιο ανάλυσης, θα μπορούσαν εντούτοις, υπό την παραπάνω έννοια, να αξιοποιηθούν ως στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη δομή έκαστου διεθνούς συστήματος χωρίς να το ορίζουν, αλλά επηρεάζοντάς το μέσω της ερμηνείας που δίδεται στις εκάστοτε διαθέσιμες αξίες. Με άλλα λόγια, οι αξίες εξακολουθούν να μην έχουν αυτόνομο ρόλο - ουσιαστικά επηρεάζουν την «εξίσωση δράσης» μέσω των πεποιθήσεων - οι οποίες καθορίζονται καιροσκοπικά από τα συμφέροντα των κρατών. Προφανώς βέβαια, αυτή η ανάλυση είναι πιο σύνθετη από μια άτεγκτη Ρεαλιστική, αλλά αν αποδειχθεί ότι έχει σημαντική ερμηνευτική ικανότητα, ίσως να αξίζει να θυσιάσουμε λίγη φειδωλότητα προς όφελος της αύξησης της ερμηνευτικής δυνατότητας των θεωριών μας. Με άλλα λόγια και συνοψίζοντας, το διεθνές σύστημα δεν μπορεί να εξελιχθεί χάρη στις αξίες και παραμένει στατικό και συντηρητικό όπως ακριβώς στο Ρεαλισμό.

Από την άλλη μεριά όμως, οι αξίες, όπως αναφέραμε, συμβάλλουν στην αυτοποίηση του κοινωνικού και πολιτικού συστήματος και, κατά αντιστοιχία, και του διεθνούς συστήματος, στο βαθμό που κάθε διεθνές σύστημα είναι ιστορικά διαφορετικό από κάθε άλλο. Φυσικά, για να μην αποτελεί ταυτολογία η εν λόγω πρόταση θα έπρεπε να παρουσιάσουμε δύο διαφορετικά διεθνή συστήματα με διαφορετικές αξίες και διαφορετική διαφοροποίηση στην πορεία της ύπαρξής τους. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να καταδειχθεί ότι διαφορετικά συστήματα στην ιστορική τους διαδρομή διαφοροποιήθηκαν και αυτό συσχετιζόταν με τις επικρατούσες αξίες.

Ο Jervis μπορεί να μας προσφέρει την ένδειξη της ορθότητας του επιχειρήματός μας μέσω των αναλύσεών του για το Κονσέρτο της Ευρώπης του 19^{ου} αιώνα και τη ΔΚΑ. Ο Jervis (1992, 723, 2002β, 8-9) τόσο στην ανάλυσή του για το Κονσέρτο της Ευρώπης το 1992, όσο και για τη ΔΚΑ αναφέρει ότι η αλλαγή στις αξίες και τις πεποιθήσεις ήταν πολύ μεγάλη και απετέλεσε αναγκαίο παράγοντα για την εξέλιξη των συστημάτων από συστήματα Ισορροπίας της Ισχύος σε Κονσέρτο και ΔΚΑ αντίστοιχα. Από το γεγονός αυτό δύο συμπεράσματα μπορούμε να εξάγουμε.

Πρώτο, η ανάλυση του Jervis για τη ΔΚΑ είναι παρόμοια με αυτή του Κονσέρτου και άρα τίθεται υπό αμφισβήτηση ο ισχυρισμός του ότι έχει επέλθει πρόοδος στις διεθνείς σχέσεις, γιατί ο ίδιος μηχανισμός λειτουργούσε και παλιότερα στον 19^ο αιώνα. Ο ίδιος μηχανισμός δεν μπορεί να ερμηνεύει συγχρόνως και την απλή αλλαγή (με όρους Κονσέρτου) και την πρόοδο.

Δεύτερο, η ερμηνεία μας της ανάλυσης του Μαρκή έρχεται να συμπληρώσει την ερμηνεία του Jervis αναφορικά με το ρόλο των αξιών των δρώντων και την εξέλιξη ή διαφοροποίηση του διεθνούς συστήματος. Με όρους «Πάλης των Αξιών», οι αξίες, γενικώς, συμβάλλουν στην αυτοποίηση του διεθνούς συστήματος και άρα το χαρακτηρίζουν και το επηρεάζουν, αφού αποτελούν αναγκαία συνθήκη για τη διαφοροποίησή του. Στο άρθρο «Theories of War» οι αξίες συμβάλλουν στη δημιουργία της ΔΚΑ και στο άρθρο «A Political Science Perspective on the Balance of Power and the Concert», του ίδιου συγγραφέα (Jervis 1992; Jervis 2002β), οι αξίες συνεπικουρούν στην ανάδειξη του Κονσέρτου.

Ο Jervis λοιπόν, θεωρεί τις αξίες ως αναγκαίες, αλλά όχι επαρκείς συνθήκες για τις αλλαγές που ερμηνεύει. Εντούτοις, παρά τα κοινά σημεία των δύο αυτών αναλύσεών του, δεν προχωράει στο να τις συνδέσει. Και στις δύο περιπτώσεις επιχειρηματολογεί ότι οι αξίες διαμόρφωσαν τη διαφοροποίηση του διεθνούς συστήματος, αλλά δεν παρουσιάζει έναν κοινό μηχανισμό πέρα από το ρόλο των αξιών καθαυτών.

Ο Μαρκής όμως, προσδίδει και ένα δεύτερο ρόλο στις αξίες, προτού αποκτήσουν νόημα - τη δυνατότητα αυτοποίησης του συστήματος. Οι αξίες δηλαδή, ως πάροχοι δυνατοτήτων ενδεχόμενης διαφοροποίησης του συστήματος, ενέχουν ανεξάρτητο ρόλο από το όποιο νόημα καιροσκοπικά τους αποδίδεται. Με άλλα λόγια, η ύπαρξη αξιών θα μπορούσε να οδηγήσει στη δημιουργία ενός Κονσέρτου στον 19^ο αιώνα, αλλά μόνο ενός Κονσέρτου, γιατί τέτοιες ήταν οι αξίες των απολυταρχικών καθεστώτων της εποχής. Παράλληλα, οι φιλελεύθερες αξίες κατέστησαν εφικτή τη δημιουργία μιας ΔΚΑ γιατί υπήρχαν, αλλά η ΔΚΑ έλαβε τα «προοδευτικά»

χαρακτηριστικά που έχει προς την κατεύθυνση που πήρε γιατί οι αξίες ήταν φιλελεύθερες.

Συνεπώς, δεν έχει νόημα, σε θεωρητικό επίπεδο, να μιλάμε για πρόοδο και εξέλιξη. Οι αξίες ορίζουν τις δυνατότητες της αλλαγής. Η δε επίτευξη της αλλαγής μπορεί να είναι (σε επίπεδο προσωπικών κριτηρίων) προοδευτική μπορεί και όχι, αλλά πάντα θα υπάρχει ως πιθανότητα και θα περιορίζεται από τις αξίες ως συγκεκριμένες φόρμουλες της ενδεχομενικότητας. Συνάμα, αυτός ο μηχανισμός, δηλαδή η αυτοποίηση, θα είναι ανεξάρτητος από το αν οι αξίες θα αποκτήσουν το νόημα και την ώθηση για να υλοποιηθεί η αλλαγή. Με μαθηματικούς όρους, θεωρούμε ότι οι αξίες αποτελούν παράγοντα του εύρους διακύμανσης της αυτοποίησης του συστήματος.

6.3 Αξίες και Ιεράρχηση

Ο διάλογος περί των αξιών είναι χρήσιμος διότι μπορεί να συμβάλλει στην αποσαφήνιση θεμάτων όπως η μη ιεραρχική σχέση μεταξύ των αξιών, οι δυνατότητες διαμαρτυρίας και η ελαστικότητα που θα εξετάσουμε σε αυτό και στα υπόλοιπα δύο υποκεφάλαια.

Καταρχήν, όπως προαναφέραμε, οι αξίες δεν έχουν την παραδοσιακή Λογική της Έννοιας και άρα δεν υπάρχει ταξινομία μεταξύ τους. Ποια θα μπορούσε να είναι για παράδειγμα η ειδοποιός διαφορά μεταξύ Δικαιοσύνης και Ισότητας και σε ποια εννοιολογική σχέση βρίσκεται η Δικαιοσύνη με τις άλλες αξίες; Δεν υπάρχει συγκεκριμένη απάντηση και ο λόγος είναι ότι οι αξίες δε λειτουργούν με την έννοια αλήθεια – ψέμα, ναι ή όχι! Το ποια αξία αποφασίζει κάποιος, τονίζει ο Μαρκός, να

υπερασπιστεί στη δημόσια συζήτηση είναι θέμα της πολιτικής του ένταξης, δηλαδή της ιδεολογίας του. Η ιδεολογία συνεπώς, λειτουργεί ως φίλτρο επιλογής των αξιών που κάποιος υπερασπίζεται

Για παράδειγμα, όλοι μπορούν να συμφωνούν στις αξίες που υιοθετούν και να διαφωνούν στα επιμέρους τα οποία αποτελούν την ερμηνεία των αξιών επί τω πρακτέω. Αναφέρει χαρακτηριστικά ο Μαρκής: όλα τα κόμματα συμφωνούν στις βασικές αξίες, αλλά διαφωνούν στα κριτήρια εφαρμογής τους, όπως εν προκειμένω στα ποσοστά σχετικά με το ποσό της αύξησης των μισθών, των συντάξεων και των φόρων. Από το χαρακτηριστικό αυτό διαφαίνεται η απροσδιοριστία της αξίας, αφού δεν μπορούμε να ρωτήσουμε αν το 4% ή το 5% αποτελεί δικαιοσύνη. Η περιεχομενολόγηση και η ιεράρχηση των αξιών ετεροπροσδιορίζονται από το ιδεολογικό πλαίσιο.

Αν όμως οι αξίες ως πεποιθήσεις περί της αξιολόγησης κόστους οφέλους διαφόρων επιλογών επηρεάζουν το ποιες στρατηγικές θα προτιμηθούν ή το ποιοι στόχοι θα θεωρηθούν εφικτοί και ποιοι όχι, τότε το ενδεχόμενο αυτό σημαίνει ότι και η ιδεολογία διαδραματίζει κάποιο ρόλο στον καθορισμό των παραπάνω επιλογών ως παράγοντας ιεράρχησης των αξιών.

Με αυτόν τον τρόπο επιστρέφουμε σε ένα αναπάντητο ερώτημα των Αμυντικών Ρεαλιστών σχετικά με το πότε θεωρούν ότι η ασφάλεια είναι επαρκής, ώστε τα κράτη να επιδιώκουν και άλλους σκοπούς, όπως ηθικούς, οικονομικούς ή και άλλου είδους. Αυτή η «ανταλλαγή» (trade-off) μεταξύ στόχων ασφαλείας και στόχων όχι σχετικών με την ασφάλεια δεν προσδιορίζεται ή μάλλον προσδιορίζεται μόνο στο βαθμό που

υποστηρίζουν ότι «καθώς η ασφάλεια ενός κράτους αυξάνει, θα παρεκκλίνει περισσότερο προς την επιδίωξη άλλων στόχων» (Glaser 2003, 412).

Αν δηλαδή οι αξίες επηρεάζουν την «ανταλλαγή» μεταξύ κρατικών στόχων και αυτές με τη σειρά τους επηρεάζονται από την ιδεολογία του κράτους, τότε προφανώς θα υπάρχει και μία σχέση μεταξύ των «ανταλλαγών» και της ιδεολογίας.

Τόσο η εν λόγω σχέση, όσο και γενικότερα το ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τις «ανταλλαγές» αποτελούν μια σοβαρή ασάφεια της ανάλυσης των Αμυντικών Ρεαλιστών που τους καθιστά ευάλωτους σε κριτικές ότι είναι ασαφείς. Αντίθετα, οι Επιθετικοί Ρεαλιστές είναι περισσότερο σαφείς και όπως για παράδειγμα αναφέρει ο Mearsheimer (2001, 12), τα κράτη πρέπει να μεγιστοποιούν τη σχετική τους ισχύ και οι μεγάλες δυνάμεις, αν θέλουν να επιβιώσουν, «πρέπει πάντα να ενεργούν σαν καλοί επιθετικοί ρεαλιστές».

Συνάμα, αυτή η κατανόηση περί των αξιών ενοποιεί την αντιπαλότητα μεταξύ ηθικής και ισχύος. Για παράδειγμα, μετά το τέλος του Ψυχρού πολέμου, η έλλειψη πιεστικών απειλών ασφαλείας επέτρεψε τις Δυτικές δυνάμεις να αφιερώσουν περισσότερη πολιτική προσοχή και πρώτες ύλες στην επίλυση εθνικών διαφορών (Glaser 2003, 413). Η πραγματικότητα αυτή έχει δύο αναγνώσεις. Η άποψη που δίνει έμφαση στα εγωιστικά συμφέροντα και στην ισχύ υποστηρίζει ότι αυτό πραγματοποιείται μόνο εφόσον εξυπηρετεί το στενό εθνικό συμφέρον και κυρίως για λόγους παρέμβασης ξένων δυνάμεων στην περιφερειακή και τοπική ισορροπία της ισχύος μιας περιοχής. Αντιθέτως, η «ηθική» άποψη υποστηρίζει ότι τέτοιου είδους επεμβάσεις είναι δείγμα τις προόδου των διεθνών σχέσεων μιας και τα κράτη υπηρετούν πλέον ανώτερες

αρχές, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ανάλυση του Μαρκή πάει ένα «βήμα» παρακάτω και υποστηρίζει ότι μολονότι η υπεράσπιση των αξιών είναι καιροσκοπική και συμφεροντολογική, είναι εύλογο και αναμενόμενο να συμβαίνει, διότι τέτοιες είναι οι αξίες που συμβάλλουν στην αυτοποίηση του διεθνούς συστήματος.

6.4 Αξίες και «Δυνατότητες Διαμαρτυρίας»

Το δεύτερο ζήτημα που ανακύπτει από το συνδυασμό της φιλοσοφικής ανάλυσης του Μαρκή και των ΔΣ σχετίζεται με τις «δυνατότητες διαμαρτυρίας». Το πολιτικό σύστημα στην «Πάλη των Αξιών» είναι ένα αυτοποιημένο σύστημα που έχει μια δομή που αναπαράγεται μέσω Επικοινωνίας και μεταλλάσσεται ανάλογα με τις διεγέρσεις που αυτό λαμβάνει από το κοινωνικό περιβάλλον του. Οι αξίες όμως, δε λειτουργούν ως σταθεροποιητικά σημεία αναφοράς, αφού λειτουργούν ως κινητοί «τόποι» αξιολόγησης και δεν έχουν σταθερό νόημα. Αντίθετα, επιδρούν ως διεγέρσεις του υποσυστήματος αυτού (του πολιτικού) από τα κοινωνικά περιβάλλοντά του. Για παράδειγμα όταν φωνάζει ο κόσμος (κοινωνικό περιβάλλον) στο δρόμο για χαμηλούς μισθούς, η Κυβέρνηση το εισπράττει (διέγερση) ως καταγγελία κοινωνικής αδικίας (αξία) και ως σημάδι κοινωνικής αναληψίας.

Βεβαίως, οι αξίες ως διεγέρσεις από μόνες τους δε θα είχαν κανένα ουσιαστικό ρόλο αν οι διεγέρσεις δε διαμόρφωναν καταστάσεις. Ο Μαρκής το διευκρινίζει το σημείο αυτό προσδίδοντας στις αξίες μία διάσταση ενδεχομενικότητας. Λέει χαρακτηριστικά: «Μπορεί οι αξίες να κρατούν το πολιτικό σύστημα σε συνεχή διέγερση, αλλά το σύστημα αυτό μπορεί να ανταποκριθεί σε αυτή τη διέγερση, εάν μεταφράσει αυτή την εξωσυστημική πληροφορία σε εσωσυστημική πληροφορία. Εάν

δεν επιτευχθεί αυτή η μετάφραση, τότε οι αξίες παράγουν μόνο «παράσιτα» για το σύστημα».

Συνοψίζοντας, οι αξίες επιτρέπουν τη διαμαρτυρία, προσφέρουν δηλαδή ευκαιρίες διαμαρτυρίας. Ακριβώς παρόμοια είναι και η θέση του Joseph Grieco (1995) για τους διεθνείς θεσμούς. Τα κράτη, υποστηρίζει, «προτιμούν θεσμικούς δεσμούς με έναν ισχυρότερο συνεργάτη, ως τρόπο που τους επιτρέπει να δουλεύουν για κοινά οφέλη και να αποφεύγουν να γίνονται υποτελείς στο συνεργάτη τους» (Keohane και Martin 2003, 94). Αντίστοιχα, στο παράδειγμα του Μαρκή, οι εργαζόμενοι ευελπιστούν να έχει αποτέλεσμα η διαμαρτυρία τους επειδή υπάρχει ο «θεσμός» της (απ)αξίας της κοινωνικής αναληψίας. Αυτό είναι ένα ενδεχόμενο, μια «δυνατότητα διαμαρτυρίας», όπως και στην περίπτωση των κρατικών διεκδικήσεων μέσω των διεθνών θεσμών. Το αν και υπό ποιες συνθήκες αυτή η διαμαρτυρία από διέγερση-παράσιτο-εξωσυστημική πληροφορία μετατραπεί σε εσωσυστημική πληροφορία και έχει αποτέλεσμα, να αλλάξει δηλαδή πολιτική η κυβέρνηση ή αντίστοιχα το κυρίαρχο κράτος, είναι άλλο ζήτημα το οποίο όμως, αποτελεί πρόσφορο έδαφος για μελλοντική έρευνα.

Εν συντομία, να αναφέρουμε μόνο ότι ένας από τους παράγοντες που οδηγούν σε αυτήν την εξέλιξη (αλλαγή πολιτικής) είναι το να τη θεωρούν τα ίδια τα κράτη ως συμφέρουσα. Για να γίνεται αυτό όμως, θα πρέπει τα κράτη να ενδιαφέρονται να συνεχιστεί η παρούσα κατάσταση, το status quo δηλαδή. Εδώ όμως, ανακύπτει ακόμα ένα ζήτημα, συμπληρώνοντας λογικά την αλληλουχία ερωτημάτων που καταθέτουμε, που πρέπει να ξεκαθαρίσουν οι Αμυντικοί Ρεαλιστές, το πότε και γιατί τα κράτη είναι «κράτη status quo».

Οι Snyder και Jervis στην ανάλυσή τους για το Δίλημμα Ασφαλείας στην εσωτερική πολιτική κατά τη διάρκεια εμφυλίου πολέμου δίνουν μία απάντηση και θεωρούν ότι η εξομάλυνση στις σχέσεις των αντίπαλων πλευρών επέρχεται μετά από μια μεταβατική περίοδο όπου «οι προσδοκίες των ντόπιων συγκλίνουν στο νέο μοτίβο και εμποδωμένα συμφέροντα που αναδύονται γύρω από το νέο status quo» (Snyder και Jervis 1999, 27). Κατά αντιστοιχία λοιπόν, στη διεθνή πολιτική πότε, και αν, επέρχεται αυτή η αλλαγή; Αυτό το ερώτημα είναι θεμελιώδες για τη λειτουργικότητα του Διλήμματος Ασφαλείας αν θέλουμε να αποκτήσει ευρύτερες ερμηνευτικές ικανότητες και να μην αποτελεί μία απλή επιφανειακή περιγραφή των «τωρινών» κρατικών συμφερόντων.

6.5 Αξίες, Δέον και Ελαστικότητα

Η αντίληψη των αξιών που αναλύουμε τους αποδίδει έναν σχετικό χαρακτήρα, διαφορετικό από τον συνήθη που τους προσδίδεται ως αξιολογών στόχων ή ιδανικών. Αυτή η σχετικοποίηση όμως, όχι μόνο δεν είναι μηδενιστική, αλλά αντίθετα έχει δύο οφέλη που θα αναλύσουμε ευθύς αμέσως.

Πρώτα από όλα, οι αξίες ως «αστερισμοί» προσδίδουν ελαστικότητα στο σύστημα που αποτελείται από κράτη που τις συμμερίζονται. Οι αξίες επειδή λειτουργούν καιροσκοπικά ως κινητοί «τόποι» αξιολόγησης και συμβάλλοντας στην αυτοποίηση του συστήματος, έχουν ως αποτέλεσμα να μην είναι δεσμευτικές, αλλά να λειτουργούν σε και να δημιουργούν ένα συνεχώς αναδυόμενο πλαίσιο ενδεχομενικότητας. Αυτό σημαίνει ότι ακόμα και αν οι αξίες παραβιάζονται, εξακολουθούν να διαμορφώνουν και να ορίζουν το ίδιο σύστημα. Οι παραβίαση των

αξιών δηλαδή δεν καταργεί το σύστημα. Αντίθετα, του προσδίδει δύο ιδιότητες, αφενός ο/οι ηγεμόνας/ες να τις εκμεταλλεύεται/ονται ερμηνεύοντάς τες κατά το δοκούν, αφετέρου να αποτελούν «δυνατότητες διαμαρτυρίας» για τα λιγότερα ισχυρά κράτη³⁷. Προσφέρουν δηλαδή, κίνητρα τόσο στον/ους ηγεμόνα/ες όσο και στα λιγότερο ισχυρά κράτη να επιδιώκουν τη διατήρηση του συστήματος. Αυτό που ισχυριζόμαστε δεν είναι ότι οι αξίες αποτελούν επαρκή συνθήκη ελαστικότητας ενός συστήματος. Μολαταύτα, θεωρούμε ότι συστήνουν αναγκαία ή έστω χρήσιμη συνθήκη για να μπορεί ένα σύστημα να προσαρμοσθεί στις αλλαγές ή να απορροφήσει τις συνέπειές τους³⁸.

Η χρησιμότητα της «ελαστικότητας» έγκειται στον ορισμό της αυτόν καθ'αυτόν, καθώς επίσης και στο ότι μπορεί να αποτελέσει συμπληρωματική έννοια της «σταθερότητας». Η σταθερότητα, όπως γράφει ο Κουσκουβέλης, «είναι μία «αρνητική» και συντηρητική έννοια. Τουλάχιστον μία από τις σημασίες της αντιβαίνει το πνεύμα της ισορροπίας της ισχύος, η οποία ισορροπία απαιτεί συνεχή αναπροσαρμογή. Με την αντίθεσή της σε αυτήν τη λειτουργία μέσα από την προσπάθεια διατήρησης του status quo, δε συμβάλλει απαραίτητα στην αποφυγή του πολέμου, αλλά ταυτόχρονα αυξάνει τις πιθανότητες εκδήλωσης του πολέμου» (Κουσκουβέλης 1997, 138). Κατά συνέπεια, η σταθερότητα χρειάζεται να συνδυασθεί με μια έννοια όπως την έννοια της ελαστικότητας, όπως την ορίσαμε παραπάνω, ώστε να μπορούμε να εξετάσουμε ευρύτερα το πώς ένα σύστημα μπορεί να διατηρηθεί παρά τις αλλαγές που ενδεχομένως υφίσταται.

---

³⁷ Για μια παρεμφερή άποψη στο πνεύμα αυτής της διφυούς λογικής βλέπε στο άρθρο του Ikenberry «Liberalism and empire: Logics of order in the American unipolar age» (Ikenberry 2004, 624).

³⁸ Αυτόν τον ορισμό δίνει στην «ελαστικότητα» ο Κουσκουβέλης στο άρθρο του «Η Έννοια της Σταθερότητας στη Θεωρία της Διεθνούς Πολιτικής» (Κουσκουβέλης 1997, 139).

Για παράδειγμα, στην εποχή μας αυτό αποτυπώνεται στη ΔΚΑ, αν επαληθευθεί η ανάλυση του Jervis, και, σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, στο μέλλον θα αποδειχθεί από το αν η Ρωσία, η Κίνα και ο υπόλοιπος κόσμος προσαρμοστούν και εμπεδώσουν μερικές από τις αξίες του υπάρχοντος Δυτικού/Αμερικανοκεντρικού συστήματος διεθνών πολιτικοοικονομικών σχέσεων και ενταχθούν σε αυτό αντί να επιχειρήσουν να το αλλάξουν ριζικά. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Zakaria (2008) σε άρθρο του στο Newsweek το 2008, οι χώρες της Δύσης και οι ΗΠΑ πρέπει να στοχεύσουν να ενσωματώσουν τις αναδυόμενες δυνάμεις στις υπάρχουσες δομές ισχύος και να οικοδομήσουν νέους κανόνες, ώστε να διασφαλίσουν την ειρήνη και την ευημερία. Εάν, αντίθετα, συνεχίζει, οι συγκεκριμένες χώρες ενδυναμωθούν έξω από την παλιά τάξη πραγμάτων, τότε δε θα είναι πρόθυμες να βοηθήσουν στο χτίσιμο μια νέας. Σε αυτήν την περίπτωση, «ο νέος κόσμος ενδεχομένως να μοιάζει όπως ο παλιός – όπως ο κόσμος του 19^{ου} αιώνα, δηλαδή να χαρακτηρίζεται από οικονομική παγκοσμιοποίηση, πολιτικό εθνικισμό και πόλεμο³⁹» (Zakaria, 2008), αλλά πάλι αυτό δεν είναι απαραίτητο.

Η δεύτερη συνέπεια της σχετικοποίησης των αξιών είναι να μην τις αντιμετωπίζουμε δεοντολογικά, να μη θεωρούμε τις δυτικές φιλελεύθερες αξίες ανώτερες σε σχέση με αυτές του υπόλοιπου κόσμου και να μπορούμε να αποφύγουμε τη μεταμοντέρνα κριτική, ότι η οι διεθνολόγοι μεροληπτούν στην ανάλυση τους αναφορικά με τους εφικτούς τρόπους αλλαγής και προόδου υπέρ της Δύσης.

Η συγκεκριμένη κριτική υποστηρίζει ότι η κυρίαρχη έννοια της αναρχίας (είτε κατά Waltz, είτε κατά Wendt) περιορίζει το εύρος των πολιτικών των κρατών σε δύο

---

³⁹ Για μια ενδιαφέρουσα σχετική ανάλυση που περιλαμβάνει και το ρόλο των αξιών των δρώντων, βλέπε στο άρθρο του Paul Krugman (2008) στους New York Times «The great illusion».

επιλογές: διατήρηση του status quo ή εκπολιτισμός του κόσμου (Samson 2002). Αυτή η επιλογή δε θεωρείται ούτε ρεαλιστική ούτε επιθυμητή (Samson 2002). Το ότι δεν είναι επιθυμητή είναι εύλογο για δύο λόγους. Πρώτο, διότι λαμβάνει ως δεδομένο ότι οι μόνοι οι Δυτικές χώρες έχουν την ηθική δικαιοδοσία και τις υλικές δυνατότητες να παράξουν αξιόλογη αλλαγή (Samson 2002). Δεύτερο, επειδή η υπόθεση ότι η δυνατότητα παγκόσμιας εφαρμογής της σύγχρονης Δυτικής οντολογίας, έχει ως αποτέλεσμα μια εξαιρετικά περιορισμένη αντίληψη των αναγκαίων συνθηκών για την υλοποίηση της ειρήνης, της δικαιοσύνης, της ελευθερίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη διεθνή πολιτική (Chacko 2004). Το αν αυτή η επιλογή είναι ρεαλιστική είναι πιο δύσκολο να αποδειχθεί. Μολονότι η εν λόγω κριτική υποστηρίζει τη συγκεκριμένη θέση σημειώνοντας ότι το σύγχρονο διεθνές σύστημα είναι εξίσου πρωτόγονο με τα Αφρικανικά πολιτικά συστήματα των περασμένων εκατό ετών (στα οποία ο Waltz βασίζει την κατανόησή του περί της έννοιας της αναρχίας) (Samson 2002), εντούτοις θα έπρεπε παράλληλα να προσφέρει και μια εναλλακτική πρόταση στην εδραιωμένη αντίληψη περί της αναρχίας.

Ο Jervis στην ανάλυση του περί της ΔΚΑ εν μέρει στηρίζει και εν μέρει υπόκειται στη συγκεκριμένη κριτική. Κατ' αρχήν, προσφέρει μια Ρεαλιστική εναλλακτική δυνατότητα δόμησης των διεθνών σχέσεων μεταξύ της διατήρησης του status quo και του παγκόσμιου εκπολιτισμού, που είναι η ύπαρξη μιας ΔΚΑ. Από την άλλη πλευρά όμως, οι αξίες οι οποίες επικαλείται για να δικαιολογήσει την αλλαγή ή την πρόοδο προς μια ΔΚΑ είναι οι σύγχρονες δυτικές φιλελεύθερες αξίες της δημοκρατίας, του καπιταλισμού και του υπερκαταναλωτισμού (Jervis 2002β, 8-9). Συνεπώς, θεωρεί ότι μόνο αυτές οι αξίες προσφέρουν τη δυνατότητα προόδου στις διακρατικές σχέσεις. Προφανώς, μία εύλογη απάντηση είναι ότι η ανάλυση του Jervis δεν είναι

ολοκληρωμένη, κάτι που δηλώνει ο ίδιος ξεκάθαρα (Jervis 2002β, 9). Παρ' όλα αυτά, το γεγονός ότι δεν αναφέρεται σε κάποια εναλλακτική δυνατότητα, καθιστά τη θέση του ευάλωτη στην κριτική των μεταμοντέρνων.

Εάν όμως, υιοθετήσουμε μια πιο «γενική» θέση όπου οι αξίες έχουν σχετικό ρόλο, όπως στην ανάλυση του Μαρκή, τότε ανοίγεται μπροστά μας ένα ολόκληρο πλέγμα δυνατοτήτων οικοδόμησης διαφορετικών κόσμων, που αν και με διαφορετικές αξίες, θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην «πρόοδο» και στην ειρήνη, όπως στην περίπτωση δηλαδή του Κονσέρτου της Ευρώπης τον 19^ο αιώνα⁴⁰.

Πιο συγκεκριμένα, όπως τονίζει ο Μαρκής, δεν μπορούμε να θεμελιώσουμε, να νομιμοποιήσουμε μέσω αξιών κάτι το απόλυτο. Αντίθετα, οι αξίες είναι μάλλον κινητοί «τόποι» αξιολόγησης, που μόνο καιροσκοπικά μπορούν να λειτουργήσουν. Εκείνο που τονίζει είναι ότι όχι μόνο οι αξίες, αλλά και τα προγράμματα (κριτήρια, κανόνες), συμμετέχουν στο να αποφασίζεται τι είναι αγαθό και τι κακό στη συγκεκριμένη συγκυρία του ιδιωτικού ή του δημοσίου αποφασίζουν. Οι αξίες δηλαδή, αποτελούν μάλλον σύμβολο δομής και συντονισμού των αμοιβαίων πολιτικών, νομικών και ηθικών προσδοκιών, από την οποία δομή προκύπτει εκ των υστέρων για έναν παρατηρητή και όχι για το σύστημα το ίδιο η διάσταση της κανονικότητας⁴¹.

⁴⁰ Ο Barry Buzan στο άρθρο του «Economic structure and international security: The limits of the liberal case» ασκεί κριτική στην άποψη ότι μια φιλελεύθερη διεθνής οικονομία είναι ένας αναγκαίος παράγοντας στη διατήρηση ενός συστήματος διεθνούς ασφαλείας που αποφεύγει μεγάλες συγκρούσεις και πλατιά διαδεδομένο πόλεμο (Buzan 1984).

⁴¹ Μια παρεμφερή άποψη υιοθετεί ο Jervis (1998) στο άρθρο του «Realism in the study of world politics» αναφερόμενος στον Κονστρουκτιβισμό. Αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ο Κονστρουκτιβισμός είναι μια προσέγγιση ή ένα στυλ και ότι είναι διαφορετική η θέση ότι οι υλικοί παράγοντες και το εξωτερικό περιβάλλον δεν καθορίζουν τη συμπεριφορά ενός κράτους από τη θέση του πως οι νόρμες, οι ταυτότητες και τα συμφέροντα διαμορφώνονται. Κονστρουκτιβιστές (και Ρεαλιστές) διακρίνονται από έναν κυνισμό που δικαιώνει τους ισχυρούς δρώντες (Jervis 1998, 976-77).

Με άλλα λόγια, η υιοθέτηση της θέσης αυτής μας οδηγεί στο να μην είμαστε υπέρ των αξιών αυτών καθαυτών, αλλά υπέρ της ανάδυσης των «ιδίων αξιών» του εκάστοτε συστήματος. Δεν υπερασπιζόμαστε συνεπώς, το τυφλό δέον των αξιών σε στυλ ενός πλατωνισμού και άρα πέφτει μετέωρη η μεταμοντέρνα κριτική ότι οι διεθνολόγοι θεωρούμε μόνο τις δυτικές αξίες ως αναγκαίες για την «πρόοδο».

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι δεν είναι σάφρον η κατασκευή ενός κόσμου με μια δεοντολογική θεώρηση των αξιών, αλλά και ότι ένας κόσμος δεν μπορεί παρά να βασίζεται σε ορισμένες αξίες. Συνάμα, σε όλη αυτήν την ανάλυση παραμένει αναπάντητο ένα ερώτημα που θέτει ο Jervis, πως μπορούν δηλαδή οι ιδέες (εν προκειμένω οι αξίες) να έχουν αυτονομία, να μην είναι δηλαδή μόνο αντανακλάσεις των εμπειριών και των συμφερόντων των δρώντων (Jervis 1998, 977).

Συμπεράσματα

Η συγκεκριμένη ανάλυση των αξιών είναι συμπληρωματική αυτής του Robert Jervis διευρύνοντας τη χρησιμότητά της και μπορεί να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο του Αμυντικού Ρεαλισμού. Αφενός η συγκεκριμένη χρήση των αξιών δεν προϋποθέτει κάποιου είδους αφέλεια ή ελεημοσύνη, αφετέρου απέχει από τον Κονστρουκτιβισμό διότι οι αξίες δεν αποκτούν αυτόνομο ρόλο και επηρεάζονται από τα συμφέροντα και τις πεποιθήσεις των κρατών. Ειδικότερα, η επικοινωνία των αξιών δεν αφορά την αποδοχή τους, αλλά τους τρόπους υλοποίησής τους (Μαρκής 2002, 61). Οι αξίες δεν είναι τόσο θέμα επικοινωνίας, αλλά τρόποι επικοινωνίας. Ακόμα, το σύστημα αξιών ούτε και οντολογικά συντάσσεται με την κριτική του Κονστρουκτιβισμού διότι δε χωράει οντολογική δομή και οργάνωση (Μαρκής 2002, 61).

Η μελέτη των αξιών είναι και για έναν επιπλέον λόγο ενδιαφέρουσα, διότι επιτρέπει τη διασύνδεση της διεθνούς πολιτικής με την εσωτερική πολιτική. Οι αξίες διαμορφώνονται σε διάφορα επίπεδα, όπως σε αυτό της εσωτερικής πολιτικής σκηνής. Η ενσωμάτωσή τους σε ένα πλαίσιο διεθνολογικής ανάλυσης αναπόδραστα και εύλογα οδηγεί στην αποκάλυψη συσχετισμών μεταξύ της εσωτερικής και της διεθνούς πολιτικής διαμέσου της μεταβλητής των αξιών.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο αυτό θέλουμε να τονίσουμε ακόμα μια όψη των αξιών που καθιστά τη μελέτη των συσχετισμών τους με τη διεθνή πολιτική ακόμα πιο ενδιαφέρουσα. Η ανάδυση και η «άνθιση» των αξιών (ειδικά των θετικών, όπως αυτών που αναφέρει ο Jervis) σε ένα δυσμενές περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από αναρχία, εντάσεις, πολέμους θερμούς (όπως ο 1^{ος} και ο 2^{ος} Παγκόσμιος Πόλεμος) και έναν ψυχρό και μία αμερικανική ηγεμονία αποτελεί από μόνη της αξιοσημείωτο φαινόμενο. Κατά αντιστοιχία, όπως τονίζει η Jaqueline de Romilly (2007, 15 και 588) στο έργο της «Η Ηπιότητα στην Αρχαία Ελληνική Σκέψη», οι Έλληνες δεν εφάρμοσαν πάντα στην πράξη την ηπιότητα, αλλά τουλάχιστον το είχαν ως σταθερή επιδίωξη. Παρά τους δισταγμούς και τις διακυμάνσεις με τους οποίους επιδιώχθηκε, ήταν μια πεισματικά επίμονη αρχή που θεωρείται θεμελιώδης για τον Ελληνισμό και συνεπώς μας κάνει να εκτιμήσουμε ακόμα περισσότερο τη σημασία της (Romilly 2007, 588). Αν η ηπιότητα λοιπόν, απέκτησε σημαντικό ρόλο στη ζωή των Αρχαίων Ελλήνων που χαρακτηριζόταν από τις ηρωικές αξίες, από συχνούς πολέμους, από τυραννίες και ηγεμονίες, καθώς επίσης και από αναρχία, τότε σαφέστατα ο ρόλος των αξιών των δρώντων στον 21^ο αιώνα αξίζει να διερευνηθεί περαιτέρω.

Επίλογος

Διάφορα συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν από την παρούσα εργασία, θα επικεντρωθούμε όμως σε τρεις κατηγορίες. Πρώτο, στην ανάλυση του Jervis ως κριτική στο σύγχρονο Ρεαλισμό και στη σχέση του με τον Κλασικό Ρεαλισμό. Δεύτερο, στα ερωτήματα που εγείρονται για το μέλλον του Αμυντικού Ρεαλισμού και τρίτο στη δυνατότητα συγκρισιμότητας των ορθολογικών και κονστρουκτιβιστικών μεθοδολογιών.

Αναφορικά με την ανάλυση του Jervis, αν μπορούσαμε να τη συνοψίσουμε σε μία πρόταση, τότε αυτή θα ήταν μία φράση του Morgenthau: «[είναι ουτοπία] να αναμένουμε ότι μία σταθερή, ειρηνική κοινωνία μπορεί να χτισθεί μονάχα πάνω στην ισχύ» (Morgenthau 1945, 145). Η ερμηνεία του Jervis παρά τα αναπάντητα ερωτήματα και τις ασάφειες που αφήνει (όπως το πώς διατηρούνται οι κοινές αξίες ή το αν οι αξίες συμβάλλουν στη δημιουργία πολλαπλών σημείων ισορροπίας ή το αν ο ίδιος βλέπει την ιστορία με κυκλικούς όρους ή με όρους διαρκούς προοδευτικής αλλαγής), παρά τη δυσκολία της «μετάφρασης» της ορολογίας που χρησιμοποιεί [όπως το ποια είναι η σχέση των διαδράσεων τρίτου βαθμού και της κονστραξιονιστικής ανάλυσης ή της «κοινής γνώσης» και των «διυποκειμενικών νοημάτων» (στοιχεία που αν αποσαφηνιστούν θα γίνουν πιο προσιτά και θα διευκολύνουν την αξιοποίησή τους)], αποτελεί μια προσπάθεια που επιχειρεί να ξεπεράσει τις ακρότητες της πολιτικής της ισχύος στηριζόμενη σε στέρεο θεωρητικό υπόβαθρο.

Επιπλέον, με το να μη θεωρεί την πολικότητα ως την κύρια ανεξάρτητη μεταβλητή (Jervis 1997, 110), μπορεί και αξιοποιεί την ιστορία, για την οποία ο Ρεαλισμός έχει κατηγορηθεί ότι την αγνοεί (Cox 1986, 247-48), και η οποία αποκτά ρόλο μέσω παραγόντων όπως οι αξίες και οι διαδράσεις, που συσχετίζονται με τις δράσεις, τις αντιδράσεις και τις ερμηνείες της πραγματικότητας από τα κράτη (Jervis 2000).

Συγχρόνως όμως, η ίδια η ανάλυσή του αποτελεί και μία κριτική στον άτεγκτο Ρεαλισμό του Waltz και των Επιθετικών Ρεαλιστών που, όπως θα έλεγε ο Carr, Ρεαλισμός και ιδεολογία αποτελούν δύο όψεις του ίδιου νομίσματος και ο Ρεαλισμός χωρίς σκοπό δεν είναι τίποτα παραπάνω από «τη σκέψη της παλιάς εποχής» (Cox 2001, xxiii-xxiv; Carr 1939/2000, 134-35 και 219), ή, όπως θα έλεγε ο Aron, προσεγγίζει την ιδεολογία⁴² (Aron 1966). Αν η ΔΚΑ όντως διαμορφώθηκε υπό τη σημαντική επίδραση των αξιών, αν η φύση του ανθρώπου και των κρατών δεν είναι μόνο εξαιρετικά απαισιόδοξη και φοβική, τότε ο Ρεαλισμός (τόσο ο κλασσικός, όσο και ο νέος όπως στην περίπτωσή μας) και η «επιστημονική» του ανάλυση βασίζονται σε μια υπόθεση περί της ανθρώπινης φύσης (Brooks 1997, 447) και κατά συνέπεια, όπως το θέτει ο Aron, «η απουσία μιας αυστηρής διάκρισης μεταξύ των μονίμων χαρακτηριστικών και των ιστορικών ιδιαιτεροτήτων της διεθνούς πολιτικής» οδηγεί το Ρεαλισμό σε μια ιδεολογία συγκρίσιμη με αυτή την οποία κριτικάρει (Aron 1966).

Η σημασία αυτής της παρατήρησης είναι περισσότερο πραγματιστική παρά θεωρητική, γιατί οι αναλύσεις μας ενδέχεται να μετατραπούν σε αυτοεκπληρούμενες

---

⁴² Αντίστοιχοι προβληματισμοί εκφράζονται και σε άλλες επιστήμες, όπως στα οικονομικά όπου ο Νομπελίστας Joseph E. Stiglitz αναφέρεται κριτικά στην «ιδεολογία» της ελεύθερης αγοράς στο βιβλίο που επιμελήθηκε το 2002 «Globalization and Its Discontents» (Wikipedia, s.v. “Globalization and Its Discontents.” [http://en.wikipedia.org/wiki/Globalization_and_Its_Discontents.](http://en.wikipedia.org/wiki/Globalization_and_Its_Discontents)).

προφητείες με πολύ αρνητικές συνέπειες για το κράτος που τις υλοποιεί. Πιο συγκεκριμένα, οι Ρεαλιστικές θεωρίες δε είναι μόνο περιγραφικές, αλλά και προτρεπτικές (Jervis 1997, 118). Αυτό σημαίνει ότι θεωρούν ότι αν δεν ακολουθηθούν οι προτροπές τους, τότε αυτό θα προβεί σε βάρος της χώρας, που ακολουθεί «λάθος» εξωτερική πολιτική (Mearsheimer 2001, 12; Waltz 1997, 915; Jervis 1997, 118). Φυσικά, αυτό ισχύει αν η περιγραφή τους είναι ορθή, πράγμα όμως αμφίβολο και συνεπώς δύο ερωτήματα δημιουργούνται. Πρώτο, μπορεί να είναι αλήθεια ότι ο κόσμος είναι καταδικασμένος σε ένα μέλλον διαρκούς σύγκρουσης και αγώνων για την εξουσία απλά εξαιτίας του άναρχου πολιτικού του συστήματος και της επιθυμίας των μονάδων του να επιβιώσουν (Snyder 2002, 171); Δεύτερο, ισχύουν από πάντα και για πάντα οι νόμοι των Διεθνών Σχέσεων ή όχι⁴³; Εάν οι απαντήσεις μας είναι καταφατικές τότε μπορεί να περιορίζεται η αβεβαιότητά μας, αλλά αν η συνέπεια είναι η υιοθέτηση μιας εξωτερικής πολιτικής που θα προκαλέσει μια απευκταία σύγκρουση εξαιτίας του ενδεχομένου ότι στο μέλλον το άλλος κράτος ενδέχεται να αναπτύξει επεκτατικά κίνητρα, τότε το αποτέλεσμα θα είναι μια αυτοεκπληρούμενη προφητεία που μάλλον δε θα ικανοποιήσει πολλούς ανθρώπους (Jervis 2001, 282-83). Όπως μάλιστα επισημαίνει και ο Κουσκουβέλης, αν το πολίτευμα ενός κράτους επηρεάζει την εξωτερική του πολιτική, τότε «επιθετική συμπεριφορά θα έχει οποιοδήποτε κράτος στο οποίο πολιτικά έχουν επικρατήσει πρωτεύοντος οι επαναστατικοί και δευτερευόντως οι επιθετικοί ρεαλιστές» (Κουσκουβέλης 2004, 364).

---

⁴³ Προς επίρρωση της συγκεκριμένης θέσης επικαλούμαστε συμπληρωματικά και το επιχείρημα των Lieberson και Lynn: «η απουσία δύναμης πρόβλεψης και υψηλών συνδιακυμάνσεων... δεν αποτελούν μειονεκτήματα των θεωριών μας, αλλά πρέπει να ιδωθούν ως μια εγγενής αντανάκλαση του τρόπου που η κοινωνική δομή λειτουργεί και μπορεί να γίνει κατανοητή» (Lieberson και Lynn 2002, 2-3; Jervis 1997, 110).

Αναφορικά με τον Αμυντικό Ρεαλισμό, παρά την ομολογουμένως «συμπάθειά» μας απέναντί του, ανακύπτουν συγκεκριμένα ερωτήματα που οι Αμυντικοί Ρεαλιστές θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους και να απαντήσουν, ώστε να προοδεύσει η ανάλυσή τους. Πρώτο, πως ο Αμυντικός Ρεαλισμός ενσωματώνει τις κρατικές προτιμήσεις στην ανάλυσή του και κατά πόσο αυτό αποτελεί μια Ρεαλιστική θεωρία ή μια ευρύτερη θεωρία (Glaser 2003, 406); Δεύτερο, γιατί οι Αμυντικοί Ρεαλιστές δεν υιοθετούν την ερμηνεία του Jervis περί του ορισμού του διεθνούς συστήματος, αφού όπως αναφέρει ο Glaser πρέπει να εστιάσουμε στις στρατηγικές διαδράσεις (Glaser 2003, 406); Τρίτο, ποια είναι η θεωρία του Αμυντικού Ρεαλισμού περί των κρατικών κινήτρων; Τέταρτο, τι ακριβώς καθορίζει το πως τα κράτη κάνουν «ανταλλαγές» μεταξύ της επιδίωξης της εθνικής ασφάλειας και άλλων στόχων τους, όταν έχουν επαρκή ασφάλεια και πόση είναι αυτή η ασφάλεια ή από τι εξαρτάται αυτή η αίσθηση (Glaser 2003, 412); Πέμπτο, ποιος είναι ο ρόλος των μικρών κρατών στη διεθνή πολιτική και πως συσχετίζεται με τις αναλύσεις περί «δυνατοτήτων διαμαρτυρίας» (αν δε θέλουμε να αποτελεί ταυτολογία το ότι τα μικρά κράτη έχουν ελάχιστο ρόλο επειδή έχουν ελάχιστη ισχύ) (Keohane και Martin 2003, 94-95; Grieco 1995); Έκτο, πως ο Ρεαλισμός, και δη ο Αμυντικός, μπορεί να αξιοποιήσει ή να ενσωματώσει μη (καθαρά) ρεαλιστικές έννοιες όπως οι αξίες ή το «κοινωνικό κεφάλαιο» (Grieco 1999, 342); Έβδομο, τι είδους ανατροφοδοτήσεις θα χαρακτηρίζουν μια δεδομένη κατάσταση, μιας και διαφορετικές ανατροφοδοτήσεις μπορεί να οδηγήσουν σε εξισορρόπηση ή σε σύμπλευση ή σε «ντόμινο» ή σε «σπιράλ» (Jervis 1997, 176; Jervis 2000, 100); Εν κατακλείδι, πως ο Αμυντικός Ρεαλισμός μπορεί να τα υλοποιήσει όλα αυτά χωρίς να κατηγορηθεί για εκλεκτικισμό (Spirtas 1996, 419);

Ολοκληρώνοντας την εργασία μας, θα παρουσιάσουμε αυτό που θεωρούμε ότι αποτελεί την πιο σημαντική συμβολή του Jervis, μέσω του άρθρου του «Theories of War», στην επιστήμη των ΔΣ και το οποίο εδράζεται αφενός στο ότι αντιλαμβάνεται τη (μονοπολικότητα και τη) ΔΚΑ όχι ως ανωμαλία, αλλά ως ζήτημα προς ερμηνεία και αφετέρου και προπαντός ότι την αναλύει συνδυαστικά, σε αντίθεση δηλαδή με την άποψη της υπεροχής της μίας θεωρήσεως έναντι των άλλων, των διαθεωρησιακών αντιπαραθέσεων έναντι του διαλόγου και της στείρας αντίληψης περί απόλυτης μη συγκρισιμότητάς τους (Fearon και Wendt 2002).

Παρά λοιπόν, την επιλεκτική αξιοποίηση των αξιών, τις ελλείψεις της ανάλυσης του Jervis και της μη επαλήθευσής της, η αναδίφηση των θεωρητικών της θεμελίων κατορθώνει να αναδείξει τον κατακερματισμό των ΔΣ (δια και ενδο-θεωρησιακό), πολλά αναπάντητα ερωτήματα, αλλά και τον μεθοδολογικό συνδυασμό ορθολογισμού και κονστρουκτιβισμού που υιοθετεί ο Jervis. Όπως μάλιστα, επισημαίνει ο Wendt, ο αναστοχασμός επί των συγκεκριμένων ζητημάτων (οντολογικών, μεθοδολογικών, επιστημολογικών, υποθέσεων εργασίας) είναι πρόσφατος (Wendt 1999, 180; Brooks 1997; Taliaferro 2000-01), αλλά εξαιρετικά χρήσιμος διότι διευκολύνει τις έρευνες, αντί να τις αποθαρρύνει, ώστε να ενοποιήσουμε τις γνώσεις μας, αντί να τις «Βαλκανοποιήσουμε» (Wendt 1999, 180).

Προφανώς μία επιστήμη που η γνώση της είναι «Βαλκανοποιημένη» έχει πολύ «δρόμο» να διανύσει και είναι αρκετά νέα. Εντούτοις, ο Jervis μας δείχνει ότι έχει προοπτικές και μας προτρέπει να ακολουθήσουμε μια «οδό» μεθοδολογικής σύνθεσης, ώστε να μπορούμε να απαντάμε καλύτερα στα πραγματικά ερωτήματα και

όχι σε αυτά που επιλέγουμε βάσει του τι ταιριάζει στη μεθοδολογία μας - όπως ακριβώς δηλαδή επιδιώκει ο ίδιος.

Η προσπάθειά του είναι μοναδική γενικότερα, αλλά και ειδικότερα στο πλαίσιο του Ρεαλισμού, διότι δείχνει ότι οι μελετητές των ΔΣ δεν είμαστε καταδικασμένοι να ζήσουμε μια ζωή (ευρύτερου) επιστημονικού/πνευματικού πλουραλισμού, όπως σημείωνε ο Kalevi Holsti το 1985 (1985, 694-95). Η θέση του αυτή βέβαια, δε σήμαινε ότι έπρεπε να εγκαταλειφθεί ή να υποβαθμιστεί ο ρόλος των ιδεών από μέρους του Ρεαλισμού, αλλά αντιθέτως να τροποποιηθεί ώστε να τις προσμετρά αποτελεσματικότερα⁴⁴.

Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και το συνθετικό εγχείρημα του Jervis το οποίο διατηρεί τον «πλουραλισμό» του Holsti, αλλά στο επίπεδο της επιλογής του τρόπου σύνθεσης της διαφορετικότητας και όχι γενικότερα. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την παρατήρηση των Jupille, Caporaso και Checkel (2003, 19), ο ορθολογισμός και ο κονστρουκτιβισμός διαθέτουν έναν βαθμό συγκρισιμότητας επαρκή για να λάβουν χώρα προσοδοφόρες ανταλλαγές και παράλληλα, όπως το θέτει ο Barry Buzan:

«Οι μελετητές των διεθνών σχέσεων γνωρίζουν ήδη πως να λένε Χομπεσιανές, Καντιανές και Γκροτιανές ιστορίες, αλλά όπως έχουν τα πράγματα, προτιμούν να τις λένε σε αντίθεση με τις άλλες. Η σκέψη περί τις διεθνείς σχέσεις χρειάζεται μια αλλαγή ώστε να αναγνωρίσει αυτές τις ιστορίες όχι ως εναλλακτικές, αμοιβαίως αποκλειόμενες, ερμηνείες⁴⁵, αλλά ως

⁴⁴ Αυτή είναι η ερμηνεία μας μελετώντας συνέντευξη του Holsti το 2002 (Jones 2002, 630).

⁴⁵ Τον ίδιο προβληματισμό έχει και ο Snidal όταν γράφει ότι «[...] είναι πιο παραγωγικό να ερευνάται πως τα διαφορετικά επιχειρήματα δουλεύουν μαζί από ότι να ψάχνουμε να εγκαθιδρύσουμε είτε τον φιλελευθερισμό είτε τον ρεαλισμό ως έναν ξεκάθαρο νικητή» (Grieco, Powell και Snidal 1993, 741).

ένα σύνολο αλληλοσυνδεόμενων όψεων, η κάθε μια από τις οποίες φωτίζει μια διαφορετική πλευρά της πραγματικότητας. Η ενδιαφέρουσα ερώτηση δεν είναι ποια από αυτές τις ιστορίες είναι σωστή, αλλά τι είδους διαμόρφωση παράγει ο συνδυασμός όλων αυτών⁴⁶» (Buzan 2001, 38).

Ευτυχώς όμως, επειδή η επιστημονική κοινότητα είναι απίθανο να συμφωνήσει στη μέθοδο και στα κριτήρια επίτευξης της συγκεκριμένης διαμόρφωσης, είμαστε «καταδικασμένοι» σε «επαρκή» επιστημονικό πλουραλισμό.

---

⁴⁶ Για μια κριτική βλέπε στο άρθρο του Copeland (2003, 439) «A Realist critique of the English School» και για μια εναλλακτική πρόταση βλέπε στο άρθρο του Glaser (2003, 413) «Structural Realism in a more complex world».

Λίστα Παραπομπών

Βιβλία

- Κουσκουβέλης, Η. 2004. *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. έκδ. α', Αθήνα: Ποιότητα.
- Μαρκής, Δ. 2002. *Η Πάλη των αξιών στον αιώνα της παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Carr, E. H. 1939/2000. *Η εικοσαετής κρίση 1919-1939: Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Gilpin, R. 1981/2004. *Πόλεμος και αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Romilly, J. 2007. *Η ηπιότητα στην αρχαία ελληνική σκέψη*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Brown, M. E., S. M. Lynn-Jones και St. E. Miller, επιμ. 1995. *Perils of anarchy: Contemporary Realism and international security*. Cambridge, Massachusetts, London: MIT Press.
- Jervis, R. 1997. *System effects: Complexity in political and social life*. New Jersey: Princeton University Press.
- Lake D. A. και R. Powell, επιμ.. 1999. *Strategic Choice and International Relations*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Mearsheimer, J. J. 2001. *The tragedy of great power politics*. New York, London: W.W. Norton & Company.
- Walt, S. 1987. *The origins of alliances*. Ithaca: Cornell University Press.
- Waltz, K. N. 1979. *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Waltz, K. N. 1959. *Man, the state and war: A theoretical analysis*. New York: Columbia University Press.
- Weber, C. 2001. *International Relations theory. A critical introduction*. London: Routledge.
- Wendt, A. 1999. *Social theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Άρθρα

- Κουσκουβέλης, Η. 1997. Η έννοια της σταθερότητας στη θεωρία της Διεθνούς Πολιτικής. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών ΣΤ'* (21): 115-141.
- Balzacq, T. και R. Jervis. 2004. Logics of mind and international system: A journey with Robert Jervis. *Review of International Studies* 30 (4): 559-582.
- Brooks, S. G. 1997. Dueling Realisms. *International Organization* 51 (3): 445-477.
- Buzan, B. 2001. Why International Relations has failed as an intellectual project and what to do about it. *Millenium* 30 (1): 19-39.
- Buzan, B. 1984. Economic structure and international security: The limits of the liberal case. *International Organization* 38 (4): 597-624.
- Copeland, D. C. 2003. A Realist critique of the English School. *Review of International Studies* 29 (3): 427-441.
- Copeland, D. C. 2000. The Constructivist challenge to Structural Realism. A review essay. *International Security* 25 (2): 187-212.
- Glaser, C. 2003. Structural Realism in a more complex world. *Review of International Studies* 29 (3):403-414.
- Glaser, C. 1997. The Security Dilemma revisited. *World Politics* 50 (1): 171-201.
- Glaser, C. 1994-95. Realists as optimists: Cooperation as self-help. *International Security* 19 (3): 50-90.
- Grieco, J. 1995. The Maastricht treaty, economic and monetary union, and the Neorealist research program. *Review of International Studies* 21: 21-40.
- Grieco, J. M. 1988. Anarchy and the limits of cooperation: A Realist critique of the newest Liberal Institutionalism. *International Organization* 42 (3): 485-507.
- Grieco, J., R. Powell και D. Snidal. 1993. The relative-gains problem for international cooperation. *The American Political Science Review* 87 (3): 729-743.
- Hochschild, J. L. 2005. APSA Presidents reflect on Political Science: Who knows what, when, and how?. *Perspectives on Politics* 3 (2): 309-334.
- Hoffmann M. J. και J. Riley Jr. 2002. The science of Political Science: Linearity or complexity in designing social inquiry. *New Political Science* 24 (2): 303-320.
- Holsti, K. 1985. The necrologists of International Relations. *Canadian Journal of Political Science/ Revue Canadienne de Science Politique* 18 (4): 675-695.

- Ikenberry, J. G. 2004. Liberalism and empire: Logics of order in the American unipolar age. *Review of International Studies* 30 (4): 609-630.
- Ikenberry, J. G. 1998-1999. Institutions, strategic restraint, and the persistence of American postwar order. *International Security* 23 (3): 43-78.
- Inglehart, R. 2000. Globalization and postmodern values. *The Washington Quarterly* 23 (1): 215-228.
- Jervis, R. 2006. Understanding beliefs. *Political Psychology* 27 (5): 641-663.
- Jervis, R. 2002β Theories of war in an era of leading-power peace “Presidential address, American Political Science Association, 2001”. *The American Political Science Review* 96 (1): 1-14.
- Jervis, R. 2001. Variation, change, and transitions in international politics. *Review of International Studies* 27 (5): 281-295.
- Jervis, R. 2000. Timing and interaction in politics: A comment on Pierson. *Studies in American Political Development* 14 (1): 93-100.
- Jervis, R. 1999. Realism, Neoliberalism, and cooperation: Understanding the debate. *International Security* 24 (1): 42-63.
- Jervis, R. 1998. Realism in the study of world politics. *International Organization* 52 (4): 971-991.
- Jervis, R. 1994-1995. Review: [Untitled]. *Political Science Quarterly* 109 (5): 907-909.
- Jervis, R. 1993. International primacy: Is the game worth the candle?. *International Security* 17 (4): 52-67.
- Jervis, R. 1992. A Political Science perspective on the Balance of Power and the Concert. *The American Historical Review* 97 (3): 716-724.
- Jervis, R. 1991-92. The future of world politics: Will it resemble the past?. *International Security* 16 (3): 39-73.
- Jervis, R. 1988. Realism, game theory, and cooperation. *World Politics* 40 (3): 317-349.
- Jervis, R. 1980. The impact of the Korean war on the Cold war. *Journal of Conflict Resolution* 24 (4): 563-92.
- Jervis, R. 1978. Cooperation under the Security Dilemma. *World Politics* 30 (2): 167-214.
- Jervis, R., H. R. Nau και R. L. Schweller. 2002. Correspondence: Institutionalized disagreement. *International Security* 27 (1): 174-185.

- Jones, A. 2002. Interview with Kal Holsti. *Review of International Studies* 28 (3): 619-633.
- Jupille, J., J. A. Caporaso και J. T. Checkel. 2003. Integrating institutions: Rationalism, Constructivism, and the study of the European Union. *Comparative Political Studies* 36, (1-2): 7-40.
- Keohane, R. O. 2006. Accountability in world politics. *Scandinavian Political Studies* 29 (3): 75-87.
- Keohane, R. O. 2001. Governance in a partially globalized world “Presidential address”, “American Political Science Association, 2000”. *The American Political Science Review* 95 (1): 1-13.
- Keohane, R. O. 2000. Ideas part-way down. *Review of International Studies* 26 (1): 125-130.
- Keohane, R. O. και J. S. Nye Jr. 1987. Power and Interdependence revisited. *International Organization* 41 (4): 725-753.
- Legro J. W. και A. Moravcsik. 1999. Is anybody still a Realist?. *International Security* 24 (2): 5-55.
- Lieberson, S. και F. B. Lynn. 2002. Barking up the wrong branch: Scientific alternatives to the current model of sociological science. *Annual Review of Sociology* 28: 1-19.
- Mearsheimer, J. J. 2006. Conversations in International Relations - Interview with John J. Mearsheimer (Part I). *International Relations* 20 (1): 105-124.
- Mearsheimer, J. J. 1990. Back to the future: Instability in Europe after the Cold War. *International Security* 15 (1): 5-56.
- Milner, H. 1992. International theories of cooperation among nations: Strengths and Weaknesses. *World Politics* 44 (3): 466-96.
- Morgenthau, H. 1945. The Machiavellian utopia. *Ethics* 55 (2): 145-147.
- Nye, J. S. Jr. 1988. Neorealism and Neoliberalism. *World Politics* 40 (2): 235-251.
- Pierson, P. 2000. Dr. Seuss and Dr. Stinchcombe: A reply to the commentaries. *Studies in American Political Development* 14 (1): 113-119.
- Powell, R. 1994. Review: Anarchy in International Relations theory: The Neorealist-Neoliberal debate. *International Organization* 48 (2): 313-344.
- Patomaki, H. και C. Wight. 2000. After post-positivism: The promise of Critical Realism. *International Studies Quarterly* 44 (2): 213-237.

- Rendall, M. 2006. Defensive Realism and the Concert of Europe. *Review of International Studies* 32 (3): 523-540.
- Ruggie, J. G. 1983. Continuity and transformation in the world polity: Toward a Neorealist synthesis. *World Politics* 35 (2): 261-285.
- Sampson, A. B. 2002. Tropical anarchy: Waltz, Wendt, and the way we imagine international politics. *Alternatives: Global, Local, Political* 27 (4): 429-457.
- Schweller, R. L. 1997. New Realist research on alliances: Refining, not refuting, Waltz's balancing position. *The American Political Science Review* 91 (4): 927-930.
- Schweller, R. L. 1996. Neorealism's status quo bias: What Security Dilemma?. *Security Studies* 5 (3): 90-121.
- Sears D. O., L. Huddy και R. Jervis, επιμ. 2003. Εισαγωγή. Στο *Handbook of Political Psychology*. επιμ. D. O. Sears, L. Huddy και R. Jervis, 10-12. New York: Oxford University Press.
- Snyder, G. 2002. Mearsheimer's world – Offensive Realism and the struggle for security: A review essay. *International Security* 27 (1): 149-173.
- Snyder, G. 1996. Process variables in Neorealist theory. *Security Studies* 5 (3): 167-192.
- Spirtas, M. 1996. A house divided: Tragedy and evil in Realist theory. *Security Studies* 5 (3): 385-423.
- Taliaferro, J. W. 2000-01. Security seeking under anarchy. Defensive Realism revisited. *International Security* 25 (3): 128-161.
- Vasquez, J. A. 1997. The Realist Paradigm and degenerative versus progressive research programs: An appraisal of Neotraditional research on Waltz's Balancing proposition. *The American Political Science Review* 91 (4): 899-912.
- Walt. S. 1997. The progressive power of Realism. *The American Political Science Review* 91 (4): 931-935.
- Waltz, K. N. 2004. Neo-Realism: Confusions and criticisms. *Journal of Politics and Society* 15 (1): 2-6.
- Waltz, K. N. 2000. Structural Realism after the Cold War. *International Security* 25 (1): 5-41.
- Waltz, K. N. 1997. Evaluating theories. *The American Political Science Review* 91 (4): 913-917.

- Waltz, K. N. 1993, The emerging structure of International Politics. *International Security* 18 (2): 44-79.
- Wendt, A. 2003. Why a world state is inevitable. *European Journal of International Relations* 9 (4): 491-542.
- Wendt, A. 2000. On the via media: A response to the critics. *Review of International Studies* 2000 26 (1): 165-180.
- Wohlforth, W. C., R. Little, S. J. Kaufman, D. Kang, C. A. Jones, V. T. Hui, A. Eckstein, D. Deudney και W. J. Brenner. 2007. Testing Balance-of-Power theory in world history. *European Journal of International Relations* 13 (2): 155-185.
- Zakaria, F. 1992. Review: Realism and domestic politics: A review essay. *International Security* 17 (1): 177-198.

Άρθρα από Μονογραφίες ή Συλλογικούς Τόμους

- Cox, M. 2001. Εισαγωγή. Στο *The twenty years' crisis, 1919-1939: an introduction to the study of International Relations*, E. H. Carr, ix-lxxxii. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Cox, R. W. 1986, Social forces, states and world orders: Beyond International Relations theory. Στο *Neorealism and its critics*, επιμ. Robert O. Keohane, 204-254. New York: Columbia University Press.
- Fearon, J. και A. Wendt. 2002. Rationalism v. Constructivism: A sceptical view. Στο *Handbook of International Relations*, επιμ. Carlsnaes W., Risse Th. και Simmons B., 52-72. London: Sage publications.
- Gaddis, J. L. 1994. International Relations theory and the end of the Cold War. Στο *The Cold War and after: Prospects for peace*, επιμ. Sean M. Lynn-Jones και Steven E. Miller, 323-388. Cambridge, Massachusetts, London: MIT Press.
- Grieco, J. M. 1999. Realism and regionalism: American power and German and Japanese institutional strategies during and after the Cold War. Στο *Unipolar politics*, επιμ. Kapstein Ethan B. και Michael Mastanduno, 319-344. New York: Columbia University Press.
- Huntington, S. P. 1994. Why international primacy matters. Στο *The Cold War and after: Prospects for peace*, επιμ. Sean M. Lynn-Jones και Steven E. Miller, 307-322. Cambridge, Massachusetts, London: MIT Press.
- Jervis, R. 1996. Counterfactuals, causation, and complexity. Στο *Counterfactual thought experiments in world politics. Logical, methodological, and psychological perspectives*, επιμ. Philip E. Tetlock και Aaron Belkin, 309-316. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

- Keohane, R. O. και L. L. Martin. 2003. Institutional theory as a research program. Στο *Progress in international relations theory: Appraising the field*, επιμ. Elman Colin και Miriam Fendius Elman, 71-107. Cambridge, Massachusetts, London England: MIT Press.
- Levy, J. S. 2002. War and Peace. Στο *Handbook of International Relations*, επιμ. Walter Carlsnaes, Thomas Risse και Beth A. Simmons, 350-68. London: Sage.
- Mearsheimer, J. J. 2004. Power and fear in great power politics. Στο *One hundred year commemoration to the life of Hans Morgenthau (1904-2004)*, επιμ. G.O. Mazur, 184-196. New York: Semenenko Foundation.
- Schweller, R. L. 2003. The progressiveness of Neoclassical Realism. Στο *Progress in International Relations theory: Appraising the field*, επιμ. Elman Colin και Miriam Fendius Elman, 311-347. Cambridge, Massachusetts, London England: MIT Press.
- Snyder, J. 2003. "Is" and "ought": Evaluating empirical aspects of normative research. Στο *Progress in International Relations theory: Appraising the field*, επιμ. Elman Colin και Miriam Fendius Elman, 349-377. Cambridge, Massachusetts, London England: MIT Press.
- Snyder, J. και R. Jervis. 1999. Civil war and the Security Dilemma. Στο *Civil wars, insecurity, and intervention*, επιμ. Barbara Walter και Jack Snyder, 15-37. New York: Columbia University Press.
- Waltz, K. N. 1986. Reflections on Theory of International Politics: A response to my critics. Στο *Neorealism and its critics*, επιμ. Robert O. Keohane, 322-345. New York: Columbia University Press.

Εργασίες

- Chacko, P. 2004. Modernity, orientalism and the construction of International Relations. Εργασία παρουσιασμένη στην Conference on international relations του The Australian National University, 14-16 Ιουλίου, στην Canberra, Australia.

Άρθρα από Διαδικτυακές Πηγές

- Aron, R. 1966. Peace and War: A theory of International Relations.
<http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/aron.htm>.
- Jervis, R. 2002α. Signaling and perception. Στο *Political Psychology*, επιμ. Kristen Monroe. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
http://web.mit.edu/polisci/research/wip/Jervis_Signaling_and_perception.pdf.
- Schouten, P. 2008. Theory talk #12: Robert Jervis on nuclear weapons, explaining the non-Realist politics of the Bush administration and US military presence in

Europe. *Theory Talks*. <http://www.theory-talks.org/2008/07/theory-talk-12.html>.

Wendt, A. 2004. Social theory as Cartesian science: An auto-critique from a Quantum perspective.
<http://www.humiliationstudies.org/documents/WendtAutoCritique.pdf>.

Άρθρα Εφημερίδων και Περιοδικών

Κυριάκου, Ν. 2008. Ακυρώθηκαν «Νικηφόρος» και «Ταύρος». *Έθνος* (Αθήνα), 14 Οκτωβρίου.
<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=11378&subid=2&tag=8400&pubid=1718587>.

Krugman, P. 2008. The great illusion. *New York Times*, 15 Αυγούστου.
<http://www.nytimes.com/2008/08/15/opinion/15krugman.html?pagewanted=print>.

Zakaria, F. 2008. China shouldn't be inscrutable. *Newsweek*, 2 Αυγούστου.
<http://www.newsweek.com/id/150460?from=rss>.